T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HURÛFÂT DEFTERLERİNE GÖRE GELİBOLU KAZASI

(1690-1839)

Yüksek Lisans Tezi

FUNDA AKKUŞ

Tez Danışmanı
DR. ÖĞR. ÜYESİ CENGİZ PARLAK

Çanakkale - 2019

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

HURÛFÂT DEFTERLERİNE GÖRE GELİBOLU KAZASI (1690-1839)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Funda AKKUŞ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi
Cengiz PARLAK

Çanakkale – 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "**Hurûfât Defterlerine Göre Gelibolu Kazası (1690-1839)**" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26/08/2019

Funda AKKUŞ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Funda AKKUŞ'a ait "Hurûfât Defterlerine Göre Gelibolu Kazası (1690-1839)" adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

Üyeler	**İmza**
Doç. Dr. Hatice ORUÇ	H. Oruç
Dr. Öğr. Üyesi Cengiz PARLAK (Danışman)	
Dr. Öğr. Üyesi Onur USTA	

Tez No : 10298366
Tez Savunma Tarihi : 26.08.2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

26./08./2019

ÖZET

HURÛFÂT DEFTERLERİNE GÖRE GELİBOLU KAZASI (1690-1839)

Osmanlı Devleti çok geniş bir coğrafyaya hüküm sürmüştür. Dolayısıyla da içerisinde pek çok milleti barındırarak, devlet çok uzun süre ayakta kalmayı başarabilmiştir. Osmanlı Devleti'nin çok uzun süre ayakta kalabilmesinde askeri başarısının yanı sıra hoşgörü politikası da etkili olmuştur. Osmanlı Devleti özellikle imar faaliyetlerini vakıflar aracılığıyla sağlamış, ele geçirdiği yerleri bu sayede Türkleştirip İslamlaşmasına katkıda bulunmuştur.

Gelibolu'nun stratejik bir mevkide olması eski çağlardan itibaren Trak, Grek, Atina, Pers, Sparta, Got, Hun Kuman, Peçenek gibi kavimler ve devletler tarafından ilgi odağı haline gelmesine neden olmuştur. Yaşanan mücadeleler sonucunda Gelibolu, Osmanlı topraklarına katılarak uzun bir zaman sonra bir Türk-İslam şehri haline getirilmiştir. Gelibolu'nun ele geçirilmesiyle Osmanlı Devleti'nde üst düzey yöneticiler, zengin ve esnaf örgütünde çalışan hayırseverler tarafından şehir ve köylerde hayrî, akar ve para vakıfları oluşturulmuş halkın dinî, eğitim gibi ihtiyaçları karşılanmıştır. Bu sayede Osmanlı Devleti mektep, medrese, muallimhane, cami, mescid gibi yapılara hazinesinden herhangi bir harcama yapmaksızın sahip olmuştur.

Gelibolu'daki vakıf kurucuları mahallelerde birçok cami, mescid, zaviye ve tekke yaptırarak halkın hem dinî hem de kültürel ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Ayrıca vakıf kurucuları cami, mescid, zaviye ve tekke gibi ibadethanelerin yanında eğitim kurumları olan mektep, muallimhane, medrese inşa etmişlerdir. Bunların yanı sıra hayır sahipleri tarafından Gelibolu'da çeşme, sebil, musluk, imaret gibi yapılarda inşa edilmiştir. Vakıf kurucuları inşa ettirdikleri bu vakıf yapılarına birçok menkul ve gayrimenkul de vakfetmişlerdir. Aynı zamanda vakıf kurucuları tarafından inşa edilen cami, mescid, zaviye, mektep, medrese, çeşme, imaret, hamam gibi yapıların birçoğu ya yok olmuş ya tahrip edilmiş ya da yenilenerek ayakta kalmayı başarmıştır.

Gelibolu'da XVII. yüzyılın sonu ila XIX. yüzyıl ortalarına kadar tespit edebildiğimiz kadarıyla 109 vakıf kurulmuştur. Bu vakıfların en çoğu XVIII. yüzyılda kurulmuş, bir kaçı da XIX. yüzyıla intikal etmeyi başarabilmiştir. Vakıf kurucularının

arasında toplumun askerî sınıfından olduğu kadar reâyâ sınıfından ileri gelen ve zengin kişilerin de bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Gelibolu, Vakıf, Dinî Yapılar, İmaret, Kent Tarihi.

ABSTRACT

ACCORDING TO HURÛFÂT DEFTERS TOWNSHIP OF GALLIPOLI (1690-1839)

The Ottoman Empire had reigned over very big geography. Therefore, by hasting many nations, the state has managed to survive for a very long time. In addition to its military success, tolerance policy was also effective in the survival of the Ottomon Empire for a very long time. Especially Ottoman Empire provided the zoning activities through foundatitions and contributed to the Turkishization and Islamization of the places it seized.

The fact that Gallipoli has been in a strategic position since ancient times has made it the center of attention of the tribes and states such as Thrace, Greece, Athenian, Persia and Sparta. As a result of struggles, Gallipoli becomes a Turkish Islamic city that joined the Ottomon lands. In the Ottomon Empire, high-level executives, rich and artisan organization philianthropits worked in cities and villages to establish charitable, mite and Money foundations. The Ottoman state possessed structures such as scholls, madrasas, teacher section, mosques and masjid without spending any of its treasury.

The founders of the foundations in Gallipoli have built many mosques, masjids, lodges and dervish lodges in the neighborhoods to meet the religious and cultural needs of the people. In addition, the founders of the foundations heve built schools, teaaching centers and madrasas, which are educational institutions, as well as places of workship such as mosques, masjids a small Islamic manastery and logge. In addition to these, free distribution of water -a public foundations-, fountains, faucets, public soup kitchen was built by charitable owners in Gallipoli. The founders of the foundations also donated many securities and real estates to these foundations structures. At the same time, many of the structures such as mosques masjids, a small Islamic manastery, scholls, madrasah, fountain, public soup- kitchen and hammam.-Turkısh bath- which were built by the founders of the foundations, were either destroyed or ravaged or managed to survive.

One hundred and nine foundations were establishhed in Gallipoli from the end of the 17th century to the middle of the 19th century. Most of these foundations were established in the 18th century and a few of them suceeded in being transferned to the 19th century. Among the founders of the foundations, it is seen that as well as the military class

of the society, there are also people who are outside of this class and who are from non administrative class and rich people.

Key Words: Ottomon Empire, Gallipoli, Foundation, Religious Buildings, Public-soup kitchen, Urban History.

ÖNSÖZ

Gelibolu hakkında yapılan çalışmalar genellikle Gelibolu'nun I. Dünya Savaşı'ndaki yeri ve önemi üzerinedir. Gelibolu'nun XVII. ve XIX. yüzyıllarda ki dinî yapıları hakkındaki çalışmaları pek fazla değildir. Çalışmamızda Hurûfât Defterlerinin XVII. ila XIX. yüzyıllar arasında Gelibolu şehrindeki dinî yapılar ve kurumların isimlerini ortaya çıkartarak buraya atanan görevliler hakkında bir çalışma yürütmüş bulunmaktayız. Sadece Gelibolu merkez kaza'ya bağlı olan cami, mescit, mektep, muallimhane, imaret, zaviye, tekke gibi yapılar değil aynı zamanda Gelibolu'ya bağlı nahiyeler ve köylerdeki yapılarda ortaya çıkartılmıştır. Araştırmamız esnasında Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden Hurûfât Defterleri esas alınsa da konunun daha da zenginleştirilmesi için Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Tapu Kadastro Arşivi'nden de yararlanılmıştır.

Şehir tarihi alanında yapılan incelemelerin giderek artması araştırmamızı bu yönde gerçekleştirmemizde büyük bir etkisi olmuştur. Dolayısıyla da Gelibolu kazasını araştırma konumuz olarak belirleyip Hurûfât Defterlerinin 1690-1839 yıllarındaki Gelibolu kayıtları ele alınmıştır. Gelibolu Hurûfât Defterlerine ait Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde toplam 25 defter bulunsa da 1128 numaralı defterde yaptığımız incelemeler sonucunda Gelibolu'ya dair herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Tekrar görevlilerden yardım alınsa da 1128 numaralı defterde Gelibolu kaydına rastlanılmamıştır. Gelibolu'ya dair 1162- 1164-1165-1167-1174-1179-1186-1190-1192-1193-1194-1195-1196-1197-1198-1200-1201-1202-1203-1205-1210-1214-1221-1223 numaralı 24 adet defter incelenmiştir. XVII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın ortalarındaki Gelibolu hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Tez özet, önsöz, içindekiler ve girişten sonra üç bölüm, sonuç, kaynakça, ekler ve özgeçmişten meydana gelmektedir. Birinci bölümde; vakfın kavramı ve tarifine dair açıklama yapılmıştır. Daha sonra Gelibolu'da XVII. yüzyıl ila XIX. yüzyıl arasında kurulmuş olan vakıflar ve kurucuları, statüleri, vakfın gelir kaynakları anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca son olarak vakıf görevlilerinin vasıfları, vazifeleri, tayinleri, ücretleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise; XVII-XIX. yüzyıllarda şehrin fiziki yapısının şekillenmesinde etkili olan mahalleler ve etrafında gelişen dinî yapılar değerlendirilmiştir. Öncelikle mahalleler, daha sonra da cami ve mescitler belirlenmiştir. Üçüncü bölümde ise, tekke, zaviye, imaret gibi sosyo-ekonomik yapılar, eğitim kurumları, su yapıları, çarşılar ve mahkeme incelenmiştir. Bu sosyoekonomik yapıların hangi mevkilerde olduğu, banilerinin

kim olduğu, kaçıncı yüzyıldan itibaren var oldukları hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmam süresince tezimle ilgili her konuda yardımcı olan, büyük bir sabır gösteren, belgelerin transkripsiyonunda yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Cengiz Parlak'a, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki tüm personele, Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde çalışan personelin hepsine, Türk Tarih Kurumu görevlilerine teşekkür ederim.

Beni bugünlere kadar getiren ve desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Funda AKKUŞ

Çanakkale 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
KISALTMALAR ..... **x**
TABLOLAR ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
GELİBOLU KAZASI VAKIFLARI VE GÖREVLİLERİ

1.1. Vakıf Kavramı **11**
1.2. Osmanlı Devletinde Vakıf **12**
1.3. Gelibolu Hurûfât Defterlerinde İsimleri Geçen Vakıflar **13**
1.4. Gelibolu'da Vakıf Kurucuları **22**
1.5. Vakıfların Gelir Kaynakları **24**
1.6. Vakıf Görevlileri, Görevlilerin Vasıfları- Tayin Şartları ve Ücretleri **28**

İKİNCİ BÖLÜM
GELİBOLU KAZASI VE DİNÎ YAPILAR

2.1. Gelibolu Merkez Mahalleler **41**
2.2. Gelibolu Kazasına Bağlı Nahiyeler **45**
2.3. Camiler **47**
2.3.1. Merkezdeki Camiler **48**
2.3.2. Eceabad Nahiyesindeki Camiler **52**
2.3.3. Kariyaya Nahiyesindeki Camiler **56**
2.3.4. Şehriköy Nahiyesindeki Camiler **57**
2.3.5. Karacabey Nahiyesindeki Camiler **58**
2.4. Mescitler **58**
2.4.1. Merkezdeki Mescitler **58**
2.4.2. Eceabad Nahiyesindeki Mescitler **65**
2.4.3. Kariyaya Nahiyesindeki Mescitler **66**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SOSYO-EKONOMİK YAPILAR

3.1. Tekkeler…….....……..…… 67

3.2. Zaviyeler……... 70

3.3. İmaretler……... 73

3.4. Türbeler…….. 74

3.5. Eğitim Kurumları…… 76

3.5.1. Mektepler……....…….……..….. 76

3.5.2. Medreseler……. 77

3.5.2.1. Balaban Paşa Medresesi……..... 78

3.5.2.2. Daî Mehmed Efendi Medresesi……..... 79

3.5.2.3. Sarıca Paşa Medresesi……..... 79

3.5.2.4. Şeyhi Mehmed Efendi Medresesi…….. 79

3.5.3. Muallimhaneler…….....……..... 80

3.5.4. Dârü'l-kurrâ……...…….. 81

3.6. Su Yapıları……....……..... 81

3.6.1. Çeşmeler...……....…….……..….. 81

3.6.2. Sebiller…….. 83

3.6.2.1. El-hâc Mehmed Su Sebili.……..... 83

3.6.2.2. El-hâc Çokal Su Sebili Musluğu……..... 83

3.6.2.3. Muhammed Efendi Su Sebili Musluğu……... 83

3.6.3. Musluklar...……....…….……..…. 84

3.6.3.1. Bapuşçılar Çarşısı Musluğu……..... 84

3.6.3.2. Câmi-i Atîk Musluğu……... 84

3.6.3.3. El-hâc Mehmed Musluğu……..... 84

3.6.3.4. El-hâc Mustafa Musluğu…… 84

3.6.3.5. Sofice Halil Mahallesi Abdest Musluğu…… 84

3.6.3.6. Sofice Mahallesi Musluğu ……..... 85

3.6.3.7. Karaman Çarşısı Musluğu……... 85

3.6.3.8. Okçılar Çarşısı Musluğu…….. 85

3.7. Hamam…..……....……..... 85

3.8. Çarşılar……. 86

3.9. Gelibolu Kazası Mahkemesi…… 88

SONUÇ ……...…….... 90
KAYNAKÇA ...……. 93
EKLER…….. 105
ÖZGEÇMİŞ ….……..... 119

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

a.g.t. : Adı Geçen Tez

BOA : Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Devlet Arşivi

Bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Ed. : Editör

EV.BKB : Evkâf Başkitâbet

EV.D : Evkâf Defterleri

EV.EMH : Evkâf- Evkâf Muhasebesi

EV.KSD. : Evkâf-Kesedarlık

EV.MH : Evkâf Nezâreti Muhasebe Kalemi

EV.MKT : Evkâf Mektubi Kalemi

EV.MKT.CHT. : Evkâf Mektubi Kalemi Cihât

EV.MKT.EVM : Evkâf Mektubi Kalemi Evamir

EV.SRG : Evkâf Sergi Halifeliği

EV.THR. : Evkâf Tahrirat

H. : Hicri

Haz. : Hazırlayan

HD. : Hurûfât Defteri

İA. : Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi

M. : Miladi

s. : sayfa

ss. : sayfa sayısı

S. : Sayı

TADB : Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı

TKGM : Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü

TTD : Tapu Tahrir Defter

TTK : Türk Tarih Kurumu Basımevi

VCEDİD : Vakf-ı Cedit Defteri

V.G.M.A : Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

VD. : Vakıflar Dergisi

Yay. : Yayınlayan

TABLOLAR

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1.1.	Hurûfât Defterlerine Göre Gelibolu Kazası ve Nahiyelerindeki Vakıflar……	14
Tablo 1.2.	XVII. Yüzyılın Sonları İla XIX. Yüzyılın Ortalarındaki Vakıf Türlerinin Adetleri ve Yüzdelik Oranları……	21
Tablo 1.3.	Cevganizâde İbrahim Paşa Vakfından Görevlilere Ödenen Ücretler……	33
Tablo 1.4.	Hurûfât Defterlerinde Ücretleri Belirlenen Görevliler…….....	33
Tablo 1.5.	Gelibolu'daki Su Yolları Vakfının Görevlerinin Aldıkları Ücretler……	36
Tablo 2.1.	XV-XIX. Yüzyıllarda Gelibolu Merkez Mahalleri…….....	42
Tablo 2.2.	Hurûfât Defterlerine Göre Gelibolu'ya Bağlı Nahiyeler…….	45
Tablo 2.3.	XV-XIX. Yüzyıllar Arasında Gelibolu Merkezindeki Camiler……..	48
Tablo 2.4.	XV-XIX. Yüzyıllar Arasında Eceabad Nahiyesindeki Camiler……..	52
Tablo 2.5.	XVII-XIX. Yüzyıllar Arasında Eceabad Nahiyesine Bağlı Köylerdeki Camiler…….	53
Tablo 2.6.	XVII-XIX. Yüzyıllar Arasında Kariyaya Nahiyesindeki Camiler…..	56
Tablo 2.7.	XVII- XIX. Yüzyıllar Arasında Şehriköy Nahiyesindeki ve Köylerindeki Camiler…….....	57
Tablo 2.8.	Gelibolu Merkezinde Bulunan Mescitler…….	59
Tablo 2.9.	Eceabad Nahiyesinde Bulunan Mescitler……	65
Tablo 2.10.	Eceabad Nahiyesine Bağlı Köylerdeki Mescitler……	65
Tablo 3.1.	XVII-XIX. Yüzyıllarda Gelibolu'daki Tekkeler…….	68
Tablo 3.2.	XV- XIX. Yüzyıllar Arasında Gelibolu Kazasındaki Zaviyeler…….	70
Tablo 3.3.	Gelibolu Hurûfât Defterlerinde Tespit Edilen Türbeler……..…….	74
Tablo 3.4.	Gelibolu'da Bulunan Mektepler ve Bulunduğu Yüzyıllar……..	76
Tablo 3.5.	XV-XIX. Yüzyıllar Arasında Gelibolu'da Bulunan Medreseler…….	78

Tablo 3.6. XVII- XIX. Yüzyıllar Arasında Gelibolu'da Bulunan Muallimhaneler…..... 80

Tablo 3.7. XVII-XIX. Yüzyıllarda Gelibolu'da Bulunan Çeşmeler……. 82

GİRİŞ

Gelibolu'nun Avrupa ve Asya'ya açılan bir kapı olması, Balkanlar'a, Trakya'ya yakın olması buranın öneminin daha da artmasına yol açmıştır. Osmanlı Devleti de Gelibolu'nun stratejik konumundan yararlanmak için olayları kendi lehine çevirmeyi başarıyla uygulamıştır. Yaşanan savaşlar, mücadeleler sonucunda Gelibolu, Osmanlı topraklarına katılarak bir Türk-İslam şehri haline getirilmiştir.

Osmanlı Devleti, Gelibolu'yu ele geçirdikten sonra burada iskân politikasını uygulamasıyla bölgenin Türkleşip İslamlaşmasına katkıda bulunmuştur. Gelibolu'nun Türkleşip İslamlaşmasında, bölgenin bayındırlık hale getirilmesinde hiç şüphe yok ki padişahlar, ümera, zengin halk ve esnaf tarafından kurulan vakıfların önemli bir etkisi olmuştur. Bu kişiler cami, medrese, hamam, mektep, mescid, çeşme gibi kamusal kurumlar inşa ederek birçok vakıf eseri meydana getirmişlerdir. Bu inşa ettikleri vakıf yapıları içinde gelir sağlayan mülkler vakfetmişlerdir. Böylelikle hem vakıf eserlerinin zamanla harap hale geldiğinde tamir edilmesini sağlamışlar hem de kurdukları yapılarda görevli atamalarının, maaşlarının aksamadan yürütülmesini gerçekleştirebilmişlerdir. Aynı zamanda vakıflar sayesinde Osmanlı Devleti'nin şehir alt yapısı gelişmiş, iktisadî ve içtimaî ihtiyaçlar devletin hazinesinden ödenmeksizin karşılanmıştır. Ayrıca dinî müesseseler, kamu kuruluşları hep vakıf sayesinde kurulmuştur.

Bizde buradan hareketle 1690-1839 yılları arasındaki Osmanlı dönemi Gelibolu Kazası'na ait yapıları ortaya çıkarmak için Hurûfât Defterlerini inceleyerek, dinî ve ilmî müesseseleri ve buralarda çalışan görevlileri tespit etmeye çalıştık. Ayrıca Gelibolu'da vakıf kuran kişiler de belirlenmeye çalışılmış, bölgenin sosyo-ekonomik, kültürel ve şehir tarihine katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Aynı zamanda Gelibolu'nun yalnızca bu incelediğimiz yılları değil daha eski dönemlerine de yeri geldikçe atıflar yapılmıştır. Bu çalışmamız Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Hurûfât Defterleri, vakfiyeler, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Tapu Kadastro Arşivi'nde bulunan ilgili kısımlar dikkate alınarak çalışılmıştır.

Arşiv Kaynaklarına Göre Hurûfât Defterleri

Geniş bir coğrafyaya hâkim olan Osmanlı Devleti, bünyesindeki pek çok milleti uzun yıllar bir arada tutmayı başarmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu milletleri bir arada

tutmasının temelinde askeri başarılarının yanı sıra sosyal, kültürel, eğitim alanında da yapmış olduğu hizmetlerde bulunmaktadır. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren her bölgeyi cami, mescit, han, hamam gibi sosyal ve kamusal tesislerle mektep, medrese, muallimhane gibi eğitim kurumlarıyla donatmış ve bu kurumların işleyişini de takip etmiştir. Bu sayede ele geçirdiği yeni bölgeleri Türkleştirip İslamlaştırmıştır. Günümüzde Osmanlı'nın bu kurumları hakkındaki bir takım bilgilere Hurûfât Defterleri sayesinde ulaşmak mümkündür.

Kelime olarak ''Hurûfât'' harf kelimesinin çoğulundan türemiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde bulunan Hurûfât Defterleri kazaların Arap alfabesine göre sıralanmasından dolayı bu adı almış, kazaskerlik makamınca H.1102/M.1690'lı yıllarda tutulmaya başlanmış ve H.1255/ M.1839 yılına kadar devam etmiştir[1]. Bu uygulamanın 1839 Tanzimat'la birlikte terk edildiği görülmektedir. Ayrıca Hurûfât Defterlerinin tutulmaya başlandığı yıllar, XVII. yüzyıl sonlarına tekabül etmektedir. Osmanlı Devleti'nin ekonomide sıkıntılarının baş gösterdiği döneme denk gelmektedir.

Hurûfât Defterleri, vakıf kurumlarında görev yapan, imam, hatip, müezzin, mütevelli, cabi, ferraş, kayyım, zaviyedar gibi cihet ehli ve muhzır, mukayyid gibi mahkeme görevlileri ile esnaf teşkilatında görevli olan kethüda, esnaf şeyhlerinin atama kayıtlarını içeren[2], vakıf müesseselerinin tayin ve terfi işlemleri ile ilgili berat içeriklerinin kaydedildiği defterlerdir[3]. Hurûfât Defterlerine ayrıca cihât rûznamçe defterleri de denilmektedir[4].

Hurûfât Defterler kadıaskerlik makamınca hazırlandığından Anadolu ve Rumeli kadıaskerliğinde tutulan Hurûfât Defterleri Anadolu ve Rumeli Hurûfât Defterleri olmak üzere iki seri şeklindedir. Toplam 206 adet olan Hurûfât Defterleri'nin 63'ü Rumeli Kadıaskerliğine aittir. Hurûfât Defterleri fihristinde bu defterler 37'si "Rumeli Hurûfât", 5'i "Hurûfât-ı Atik" ve 22'si "Mahlût" olarak kaydedilmiştir. Rumeli kayıtları 1161 numaralı defterlerden başlayıp 1223 numaralı deftere kadar devam etmektedir[5]. Aynı

---

[1] Tuncer Baykara, *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler(Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1990, ss. 1-13.
[2] Yasemin Beyazıt, "Hurûfât Defterlerinin Şehir Tarihi Araştırmalarında Yeri", *History Studies International Journal of History*, 5 (1), 2013, s. 39.
[3] Hatice Oruç, "Saraybosna Vakıfları(16. yüzyıl sonları- 19. Yüzyıl ilk yarısı)", *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu(İstanbul-Edirne)*, Ankara 2012, s. 67.
[4] Mustafa Alkan, "Türk Tarihi Araştırmaları Açısından Vakıf Kayıtlar Arşivi", *Vakıflar Dergisi*, C:30,Ankara 2003, s.13.
[5] Hatice Oruç, a.g.m., s.68.

zamanda Hurûfât Defterleri'nde bulunan bir belgede kaza adı varsa kasaba ya da köy adı, kazada, kasabada, köyde, zikredilmişse mahalle adı, vakıf kurumunu yaptıran kişi, vakıf kurumunun ismi, görev tipi, görevden ayrılan kişinin adı ve ayrılma biçimi, göreve atanacak kişinin adı, atamayı yapan kadı ya da naibin adı, kadıaskerliğine arz ettirip tevcih olunduğuna dair belge, atamanın tarihi, kayıt tarihinden sonra yapılan değişikliklerin derkenar şeklinde kısaca not edilmesi gibi bilgiler bulunmaktadır[6].

XVII. yüzyıl sonları ila XIX. yüzyıl ortalarında tutulan Hurûfât Defterleri sayesinde kaza merkezindeki ve köylerdeki cami, mescid, medrese, mektep, muallimhane, türbe ve zaviyelerin tespiti mümkündür. Ancak vakıf yapılarının inşa tarihleri bu defterlerde belirlenememektedir. Ama vakıf eserlerinin kurucularının bazılarını bu defterlerde tespit etmek mümkündür. Aynı zamanda bu yapılarda muallim, dersiam, müderris, imam, hatip, mütevelli, nazır, ferraş gibi görevlilerin kim olduğu ve ne zaman atandığı, neden atandığı, ne kadar ücret aldığı, yerine kimin geçtiği açıkça anlatılmaktadır. Vakıf eserlerinin eskimesi, yıkılması, yenilenmesi ya da tamir edilmesi gibi bilgileri de bulmak mümkündür. Hurûfât Defterlerinde mescitlerin statülerinin değişerek camiye çevrildiği de görülmektedir.

Hurûfât Defterleri görevlilerin aldığı ücretleri belirtmesi bakımından iktisadî tarih, cami, mescid, medrese, mektep, muallimhane gibi vakıf yapıların ortaya çıkarılması açısından da sanat ve şehir tarihçileri için yararlanması gereken önemli arşiv kaynaklarındandır. Dolayısıyla Hurûfât Defterleri sanat tarihçileri ve tarihçiler tarafından önemli bir kaynak olmuştur. Şehir tarihi alanında çalışmak isteyen birçok yüksek lisans öğrencisine de katkı sağlamıştır[7]. Bu tezlerin büyük bir çoğunluğunda cami, mescid,

---

[6] Yasemin Beyazıt, a.g.m., s. 45.

[7] Bkz: Gazi Özdemir, Hurûfât Defterleri Işığında Ilgın, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2005; Halis Akıncı, Hurûfât Defterlerine Göre Kır-İli Kazası, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007; İsmet Temel, Hurûfât Defterlerinde Karaman Ereğlisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2008; Eşref Temel, Hurûfât Defterlerine Göre Aksaray Kenti Klasik Eğitim Kurumları (XVIII-XIX. Yüzyıllar Arası), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Tezi, Konya, 20008; Muharrem Parlak, Hurufat Defterleri Işığında Seydişehir, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009; Zehra Çınar, Hurûfât Defterlerine Göre Seferhisar-ı Günyüzü Kazası, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009; Ahmet Öge, Hurûfât Defterlerinde Niğde Bor, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010; Pakize Yıldız, Hurûfât Defterlerine Göre Maraş Kazası, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010; Necibe Arvas, Hurûfât Defterlerine Göre Bursa(1695-1750), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2011; Derya Karakaya, Hurûfât Defterleri Işığında Eski-İl Kazası, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011; Mevlüt Eser, Hurûfât Defterlerine Göre Ermenek, Selçuk

tekke, imaret gibi vakıf kurumları ve görevlileri teker teker detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ancak şehir tarihine dair bir düzen bulunmamaktadır. Vakıf temelli şehir tarihi alanında araştırma yapmak isteyen kişiler Hurûfât Defterlerinin yanı sıra tahrir defterleri, avarız defterleri, şer'iyye sicilleri ve Temettuat defterleri ile desteklenerek katkı sağlayabilir.

Tezimizde Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki Hurûfât Defterleri'nin yanı sıra Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Tapu Kadastro Arşivi'ndeki bazı vakıf belgeleri incelenmiş XVII. ila XIX. yüzyılın Gelibolu'sunun vakıf yapıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu yapılarda çalışan kişiler, yapıların yaşadığı yüzyıllar, görevlilerin ücretleri, vakıf kurucuları hakkında da bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Gelibolu'nun Coğrafi Özellikleri ve İdarî Teşkilatı

Gelibolu, Anadolu ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bir yarımada olmasından dolayı eskiçağlardan beri birçok kavmin yerleştiği bir bölge olmuştur[8]. Bu yüzden de uğruna birçok savaşın yapıldığı bölge haline gelmiştir. Dolayısıyla Gelibolu'yu ele geçiren devletler bazı stratejik yerlerde istihkâmlar kurmuştur. Osmanlı Devleti, Gelibolu'yu ele geçirerek uzun yıllar hâkimiyeti altında tutmuştur.

Gelibolu yarımadası 26.40 derece doğu ve 40.34.30 derece kuzey enlem ve boylam daireleri arasında yer almaktadır. Ayrıca Gelibolu Çanakkale iline bağlı, kuzeyinde Ganos ve Koru dağları, kuzeydoğusunda Marmara denizi, kuzeybatısında Koru dağları ve Saros körfezi, güneyinde Çanakkale boğazı, batısında ise Ege denizi ile çevrelenmiştir[9]. Gelibolu yarımadası Avrupa'ya Ortaköy civarında uzunluğu 12 km olan bir berzah ile bağlanmıştır.

Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya,2011; Özlem Ceyhan, Hurûfât Defterlerine Göre Göci-yi Kebir Kazası, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011; Hadi Taç, Hurûfât Defterlerine Göre Kosova Vilayeti, : XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısı, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012. Raziye Arıcı, Menteşe Sancağına Bağlı Meğri (Fethiye) kazası ve köylerinin Hurûfât Defterleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2014; Adem Çetin, Hurûfât Defterlerindeki Kayıtlara Göre Ankara İl Merkezindeki Dini Mimari Yapılar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019; Asuman Aydın, Hurûfât Defterlerine Göre Kütahya Şehri (XVIII. Yüzyıl), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak, 2019; Özcan Oğur, Karaman Eyaleti, Konya Merkez Kazası Hurûfât Defterlerine Göre Konya ve civarının idari ve sosyal durumu (1690-1839), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale, 2019.

[8] Afif Erzen, Eskiçağ Tarihinde Marmara Denizi ve Boğazlar, *GDAAD*, Sayı:1, İstanbul 1972, s.57.

[9] İbrahim Sezgin, XV. ve XVI. Asırlarda Gelibolu Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998, s.1

Yarımada Çanakkale boğazı boyunca uzanan 60 kilometre uzunluğunda bir kıyı şeridine sahiptir[10]. Gelibolu'nun yüzölçümü ise 6546 kilometre karedir[11].

Gelibolu, Osmanlı Devleti tarafından ele geçirildikten sonra 1362 tarihinde Rumeli Eyaletinin merkezi olmuştur. 1415 yılında ise Rumeli Eyaletine bağlı sancak durumundadır. 1533 yılında Kaptan Paşa Eyaletinin merkezi haline getirilmiştir. 1568-1598 yıllarında da Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletine bağlı sancak statüsündedir[12]. 16. yüzyılın ikinci yarısında sancağa İpsala ve Gümülcine bağlanmıştır. XVII. yüzyıl başlarında sancağın idari birimleri değişmemiştir[13]. 1846-1923 yıllarına kadar da Edirne vilayetine bağlı bir sancaktır. 1924-1926 tarihleri arasında ise Gelibolu bir vilayet olmuştur. 1926 yılında ise Çanakkale'ye bağlı bir kaza konumundadır[14].

Hurûfât Defterlerinde XVII. yüzyılın sonları ila XIX. yüzyıl ortalarına kadar Gelibolu'ya bağlı 6 nahiye tespit edilmiştir. Bu nahiyeler; merkez, Eceabad, Kariyaya, Evreşe, Şehriköy ve Karacabey nahiyeleridir.

Hurûfât Defterlerinde Gelibolu'ya tâbi Eceabad nahiyesinde XVII ila XIX. yüzyıllar arasında iki kalenin varlığı tespit edilmiştir. Bu kaleler Seddü'l-bahr ve Kilidü'l-bahr kaleleridir. Kilidü'l-bahr Kalesi Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde de tamir ettirilerek kale genişletilmiştir[15]. Seddü'l-bahr Kalesi ise Hatice Turhan Sultan tarafından yaptırılmıştır[16].

Osmanlı Devleti Öncesi Gelibolu

Osmanlı müverrihlerinden Kemalpaşazâde Gelibolu isminin *Kalipoli* olduğunu ve "Kali" kelimesinin rivayete göre Bolayır tekfurunun kızının isminden kaynaklandığını, "Poli"nin ise Rumca şehir anlamına geldiğini söylemektedir[17]. Hoca Saadettin ise Tacü't-tevarih adlı eserinde Gelibolu adının "Gallopoli" olduğunu ve bu ismin tekfurun adından

[10] Mehmet Fatih Yavuz, "İlkçağda Gelibolu Yarımadası", *Çanakkale Savaşları Tarihi I*, Değişim Yayınları, İstanbul 2008, s.149.
[11] Mithat Atabay, "Gelibolu Vilayetinin Tarihi Coğrafyası", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, C.8, S.8-9, s.127.
[12] Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2017, s.283.
[13] Feridun Emecen, ''Gelibolu'', *DİA*, Cilt: 14, İstanbul 1996, s.5.
[14] Tahir Sezen, a.g.e. , s.283.
[15] Semavi Eyice, ''Kilitbahir Kalesi'', *DİA*, C:26, Ankara 2002, ss. 22-23.
[16] Filiz Karaca, ''Turhan Sultan'', *DİA*, C: 41, İstanbul 2012, s. 425.
[17] Kemalpaşazâde, *Tevarih-i Âl-i Osman*, (haz. Şerafettin Turan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt: 2, Ankara 1991, s. 126.

geldiğini belirtmiştir[18]. Antik çağlarda ise Gelibolu Grekçe yarımada anlamına gelen *Khersonesos* olarak anılmış, diğer yarımadalardan ayırmak için de *Thraikie Khersonesos* olarak adlandırılmıştır[19].

Gelibolu, tarih öncesi çağlardan itibaren geçiş yolu güzergâhında olmasından dolayı birçok devletin uğruna savaş yaptığı bir mekân olmuştur. İlkçağlarda Gelibolu yarımadası Trak, Grek, Atina, Pers, Sparta, Bergama, Roma, Pontus, Got gibi birçok kavmin ve devletin akınları altında kalmıştır[20]. Hatta Bergama krallığı Gelibolu'yu 154 yıl elinde tutmuştur[21]. Bizans Devleti'nin hâkimiyetinde iken Gelibolu, Slavlarla Hunların saldırılarına da maruz kalmıştır. Hatta 441 yılında Trakya bölgesine inen Hunlar tarafından Gelibolu'nun tahrip edildiği, yağmalandığı bilinmektedir[22]. Bizans imparatoru I. Justinianos (527-265) tarafından kale tamir ettirilerek önemli liman ve ticaret merkezine haline getirilmiştir[23]. 673 yılında ise Arapların İstanbul'u kuşatmasından Gelibolu'nun da etkilendiği bilinmektedir. 717 yılında İstanbul'a yaptıkları seferde Arap kuvvetleri Gelibolu yarımadasından İstanbul'a geçmiştir[24].

XI. ve XII. yüzyıllarda ise Orta Asya'dan Avrupa'ya Kumanlar, Peçenekler ve Oğuzlar Trakya'ya kadar gelmiştir. Balkan yarımadasında çok fazla fetihlerde bulunmuşlardır[25]. Özellikle Peçenekler Bizans Devleti ile yaptığı savaşlarda İstanbul önlerine kadar gelebilmeyi başarmıştır[26]. İzmir beyi Çaka Bey de Çanakkale'ye kadar olan yerleri, Gelibolu'yu ve Trakya'yı ele geçirmek için Peçeneklerle anlaşma yapmış ve Peçeneklerin Gelibolu'daki Khersonesos'i almaya teşvik etmiştir. Ancak Bizans Devleti de belirli bir ücret karşılığında Kumanları yardıma çağırmış Peçenekler de büyük bir hezimete uğramıştır[27]. Çaka Bey de kayınpederi Kılıçarslan tarafından verilen bir ziyafette öldürülmüştür[28].

---

[18] Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevarih*, (yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu), Cilt:1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 90.
[19] Mehmet Fatih Yavuz, a.g.m., s.419.
[20] Mehmet Fatih Yavuz, a.g.m., s. 420-441.
[21] Fevzi Kurtoğlu, *Gelibolu Yöresi ve Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1938, s. 22.
[22] Feridun Emecen, a.g.m., s.1. Fevzi Kurtoğlu, a.g.e., s.27.
[23] Feridun Emecen, a.g.m., s.1.
[24] Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi II*, İstanbul 1986, ss. 305.400. Fevzi Kurtoğlu, a.g.e., s.28.
[25] Fevzi Kurtoğlu, a.g.e., s.29.
[26] Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937, s.211.
[27] Akdes Nimet Kurat, *Çaka Bey*, İzmir Karşıyaka Halkevi Yayınları,1946, s. 29-32.
[28] Fevzi Kurtoğlu, a.g.e., s. 30.

Gelibolu, Haçlı seferleri sırasında da Anadolu'ya açılan bir kapı niteliği görmüştür. 1190 tarihinde III. Haçlı seferi sırasında Alman imparatoru Friedrich Barbarossa Çanakkale Boğazı'ndaki Gelibolu'dan Anadolu yakasına geçmiştir[29].

1204 yılında ise Gelibolu Latinlerin egemenliğine girmiştir. 1235 tarihinde İznik imparatoru III. Ioannes Gelibolu'yu kendi himayesine geçirmiştir[30]. 1300'lü yıllarda ise Bizans şehirlerinin birçoğunu Türkler himaye altına almıştır. Bu sırada Bizans'a Katalanların komutanı Roger de Flor Türklere karşı birlikte mücadele teklifi etmiştir. 1304 yılında Katalanlar her ne kadar Türklerin elinde bulunan Alaşehir'i almayı başardılarsa da kazandıkları zaferden sonra yağmaya başlamışlar 1304/1305 yıllarında Gelibolu'yu ele geçirmişlerdir[31]. 1320'li yıllarda ise Bizans için önemli bir donanma üssü sağlayan Gelibolu, bu yıllardan itibaren Türkmen beylerinin dikkatini de çekmiştir. 1331-1332 yılları arasında Aydın beyi Umur Bey Bizans donanmasına saldırarak Gelibolu limanının yakınındaki Lazgöl hisarı ele geçirdiyse de muvaffakiyeti uzun sürmemiştir[32].

Osmanlı Hâkimiyetinde Gelibolu

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçmesindeki ilk büyük etken Karesi Beyliği'nin ele geçirilmesi ile olmuştur[33]. 1345 yılında Karesi Beyliğinin lideri olan Aclan'ın vefat etmesiyle iki oğlu arasında taht kavgaları meydana gelmiştir. Bu durum Orhan Bey'in işine yarayarak beyliği topraklarına katma fırsatı vermiştir[34]. Karesi Beyliğin komutanları Ece Yakup, Gazi Fazıl ve Evrenos Bey gibi komutanların birçoğu Orhan Bey'e itaat ederek Osmanlı egemenliğine girmiştir[35].

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçmesindeki ikinci fırsatta Bizans Devleti'nde yaşanan taht mücadeleleri etkili olmuştur. 1341 yılında III. Andronikos'un ölümüyle en

---

[29] Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadoluda Geçtiği Yollar", *Belleten*, C. LXV, S.243, Ankara 2001, s.581.
[30] Halil İnalcık, "Türk Donanmasının Beşiği: Gelibolu", *Türk Kültür Dergisi*, S.22, 1962, s.57; Feridun Emecen, a.g.m.,s.1; Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C:1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010, ss.81-88.
[31] George Ostrogorsky, *Bizans Devlet Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s.454-455.
[32] Halil İnalcık, a.g.m., s.57; Feridun Emecen, a.g.m.,s.1; Mustafa Cezar, a.g.e.,ss.81-88.
[33] Halil İnalcık, "Osmanlı Sultanı Orhan 1324-1362 Avrupa'da Yerleşme", *Belleten*, C. LXXIII, S. 266,Ankara, 2009, s.83-84.
[34] Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi,* (Haz. Atsız), Tercüman Yayınları 1001 Temel Eser, s. 35; Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi*, (Yay. Haz. Faik Reşit Unat- Mehmed Altay Köymen), TTK Basımevi, Ankara 2014; Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s.15.
[35] Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, (Çev. İsmail Ertünsal), C.I, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1900, s.93.

büyük oğlu dokuz yaşındaki oğlu Ioannes Palaiologos tahta oturmuştu. Ancak Ioannes Kantakouzenos da III. Andronikos'un naibiydi[36]. Kantakouzenos her ne kadar imparatorluk tacını giydiyse de İstanbul ve Edirne halkı kabul etmedi. 26 Ekim 1341'de Kantakouzenos Dimetoda'ya gidip kendini imparator ilan ettirdi[37]. Ancak Kantakouzenos'un Dimetoda'daki imparatorluğunu düşmanları tanımadı. Hatta Kantakouzenos'un Dimetoda'ki karargâhıyla aralarındaki bağları kestiler. Kantakouzenos da Sırp Kralı Stefan Duşan'dan yardım isteme talebinde bulundu ancak bir netice alamadı[38]. Kantakouzenes'de bu sefer Aydınoğlu Umur Bey'den yardım istedi. Umur Bey'de ilk etapta Kantakuozenos'a yardım etmekten çekinmedi. Ancak papa VI. Clemens'in oluşturduğu Haçlı birliği Umur Bey'in donanmasını yok etmek için İzmir limanını ele geçirmeye başladı[39]. Kantakouzenos 1345 tarihinde ise Serez'in Stefan Duşan tarafından işgal edilmesini önlemeye çalışıyordu. Umur Bey'den de yardım gelmeyeceğini bildiğinden Umur Bey'in tavsiyesi ile Osmanlı Devleti'nin hükümdarı Orhan Bey'den Sırplara karşı destek istedi. Orhan Bey'de bu yardıma cevapsız kalmadı[40]. Kantakouzenos ile Orhan Gazi arasındaki münasebetler o kadar ilerledi ki Kantakouzenos kızı Theodora'yı Orhan Gazi ile evlendirdi[41]. Kantakouzenos Rumeli'de etkin bir hale gelince Orhan Bey'in verdiği kuvvetlerle İstanbul'u kuşatmış bir sene sonra almayı başarmıştır[42].

1352 yılında da Bizans'ta V. Ioannes ve Kantakouzenos'un oğlu Matheios arasında bir iç savaş çıktı. V. Ioannes Sırpları ve Bulgarları yardıma çağırdı. Kantakouzenos'da Orhan Bey'den yardım istedi. Bu yardım karşılığında Tzympe Kalesini (Çimpi) vereceğini bildirdi. Kantakouzenos'u yalnız bırakmayarak oğlu Süleyman'ı destek vermesi için gönderdi. Süleyman Paşa'nın 20.000 kişilik ordusu Rumeli'ye geçerek Sırpları ve Bulgarları tam bir bozguna uğrattı[43]. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye gerçek anlamda

---

[36]Donald M. Nicos, *Bizansın Son Yüzyılları (1261-1453)*, (Çev. Bilge Umar), TTK Basımevi, Ankara 2009.s.231.

[37]Donald M. Nicos, a.g.e., s.255; Mustafa Demir, Galip Çağ, "Bizans Devleti'nin Osmanlılara Karşı Gelibolu Yarımadası İle İlgili Son Umudu: Kont Amadeo", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C:II, Değişim Yayınları, İstanbul 2008, s.641; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2008, ss. 133-136.

[38] Donald m. Nicos, a.g.e., s.243.

[39] Mustafa Demir, Galip Çağ, a.g.m., s.641. Donald. M. Nicos, a.g.e., s. 250-251.

[40]Donald M. Nicos, a.g.e., s.251, Fevzi Kurtoğlu, a.g.e., s.35, George Ostrogorsky, a.g.e., s.479. Halil İnalcık,2009, a.g.m., s.184; Mustafa Demir, Galip Çağ, a.g.m., s.663.

[41] George Ostrogorsky, a.g.e., s.479. Halil İnalcık,2009, a.g.m., s.184; Mustafa Demir, Galip Çağ, a.g.m., s. 641.

[42] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 2008, a.g.e., ss. 133-136.

[43] Mustafa Demir, Galip Çağ, a.g.e., s.663; Vehbi Günay, "XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Çanakkale Boğazı Yöresine Genel Bir Bakış", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C:I, Değişim Yayınları, İstanbul 2008, s.109; George Ostrogorsky, a.g.e., s.486-487.

yerleşmesi Kantakouzenos'un Çimpi Kalesini vermesiyle başlar[44]. Çünkü Süleyman Paşa Çimpi Kalesi alarak Trakya'ya ve Gelibolu'ya akınlar yapmış Gelibolu'nun abluka altına alınmasını sağlamıştır. Kantakouzenos ise Osmanlı Devleti'ni bölgeden uzaklaştırmak için 10.000 altın ödemeyi önerse de Osmanlılar tarafından kabul edilmemiş ve 2 Mart 1354 tarihinde meydana gelen deprem surların, kalelerin yıkılmasına, tahrip olmasına neden olmuştur. Osmanlı orduları da bu durumu fırsat bilerek Gelibolu'yu kolayca fethetmiştir[45]. Buranın imarı için Ece Bey ve Gazi Fazıl Bey göreve getirilmiştir[46]. Böylelikle Gelibolu, Osmanlı Devleti'nin Trakya alanları için bir üs haline gelerek ''ilk Paşa'' sancağı olma özelliği kazanmıştır[47]. Gelibolu şehrinden başka sonradan Keşan, Malkara, Burgaz ve Çorlu'da ele geçirilmiştir[48].

Sultan I. Murad döneminde ise Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye yerleşmesi akınlarını devam ettirmesi Bizans'ın papadan yardım istemesine neden olmuştur. Bu yüzden de 23 Ağustos 1366 tarihinde haçlı ordusuyla yola çıkan Savay Dükü Amedo, Gelibolu kalesine saldırarak kaleyi ele geçirmiştir. 14 Haziran 1367 tarihinde Bizanslılara geri verse de şehir 1376 yılında Osmanlı Devleti tarafından geri alınmıştır[49].

Yıldırım Bayezid tahta geçtiği dönemde ise, Gelibolu'da ilk tersane Saruca Paşa gözetiminde yaptırılmıştır[50]. Gelibolu kalesini yeniden inşa ettirerek ve limanı tahkim ederek kule yaptırmıştır. Aynı zamanda Venediklilerden yabancı ticaret gemilerinden serbest geçiş vergisi ödemelerini emretse de bu duruma karşı çıkan Venedikliler, Osmanlı aleyhinde tutumlar sergilemişlerdir[51]. Özellikle Osmanlı Devleti'nde yaşanan Fetret devrindeki karışık ortamdan yararlanan Venedikliler, Osmanlı şehzadesi Musa ile boğazdan serbest geçiş için anlaşma yapmışlar ancak Sultan Çelebi Mehmed döneminde

---

[44] Yusuf Ayönü, "Osmanlılardan Önce Rumeli'de Türkler 1305-1313", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXI, S.2, Aralık 2006, s.17-18.
[45] Feridun Emecen, a.g.m.,s.1; Donald M. Nicos, a.g.e., s.299; Halil İnalcık, 2009, a.g.m., s.89; Vehbi Günay, a.g.m., s.110-111; Colin Imber, *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s.14.
[46] Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Al-i Osman*, (haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç), K kitaplığı, İstanbul 2003, s.10; Hoca Sadeddin, a.g.e. ,s. 93; Kemalpaşazâde, a.g.e. ,s.177; Vehbi Günay, a.g.m., s.111.
[47] Halil İnalcık, 1962, a.g.m., s.57.
[48] İbrahim Hakkı Uzunçarşılı, 2008, a.g.e., s.158.
[49] W. Heyd, *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, (tercüman: Enver Ziya Karal), TTK Basımevi, Ankara 1975, s.574; Feridun Emecen, a.g.m., s. 1; Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, İsam Yayınları, Ankara Mart 2011, ss. 96-99; Fevzi Kurtoğlu, "XVI'ıncı asrın ilk yarısında Gelibolu", Türkiyat Mecmuası, C.5, 1936, s.291.
[50] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 395; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 14-17.
[51] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 7-8

ise bu anlaşma kabul edilmemiştir. Ayrıca Gelibolu'da bulunan Osmanlı donanması Venedik adalarına saldırarak, Venedik de Gelibolu'ya gelerek Osmanlı donanmasına zarar vermiştir (Mayıs 1416)[52].

II. Murad döneminde ortaya çıkan Şehzâde Mustafa isyanında Gelibolu halkı Mustafa'nın tarafını tutsa da II. Murad'ın Gelibolu'ya gelmesiyle halk Mustafa'nın tarafını tutmayı bırakarak padişaha bağlılık göstermiştir. II. Murad Gelibolu'yu sağlamlaştırarak yabancı gemilere boğazı kapatmıştır[53].

Fatih Sultan Mehmed döneminde ise İstanbul feth edilene kadar Gelibolu, Osmanlı donanması için bir üs niteliğinde olmuştur. Ancak 1515'de İstanbul'da Haliç'te bir tersane yapılmasıyla Gelibolu eski donanma üssü görevini yitirerek ikinci dereceye düşmüştür. 1659 yılında ise Venedik donanması Girit harbi sırasında Gelibolu boğazını kontrol altına almasıyla Osmanlı Devleti tarafından Seddü'l-bahr ve Kumkale isminde iki kale inşa ettirilmiştir[54].

Gelibolu asıl tehlikesini I. Dünya Savaşı sırasında Çanakkale muharebesinde yaşamıştır. Bu bölge İtilaf devletleri tarafından bombalanarak önemli tahribatlara yol açmıştır. Gelibolu 4 Ağustos 1920'de Yunanlılar tarafından işgal edilse de 3 Ekim 1922'de buradan çekilmişlerdir. 1926 yılında ise Gelibolu vilayet merkezinden ilçe merkezi haline getirilmiştir[55]. Günümüzde Gelibolu, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, Çanakkale'ye bağlı ilçelerden biridir.

---

[52] Feridun Emecen, a.g.m., s.1.
[53] Şehabeddin Tekindağ, ''Çanakkale'', *İA*, C: 3, İstanbul 1977, s.343.
[54] Halil İnalcık, 1962, a.g.m.,s.59. Lucienne Thys Şenocak, *Hadice Turhan Sultan- Osmanlı İmparatorluğunda Kadın Baniler*, (Çev. Ayla Ortaç) Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, ss. 131-138; Tülay Duran(Ed.), *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar Hanım Sultan Vakfiyeleri,* Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı, İstanbul 1990, s. 6.
[55] Feridun Emecen, a.g.m., s.2.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİBOLU KAZASI VAKIFLARI VE GÖREVLİLERİ

1.1. Vakıf Kavramı

Vakfın kelime anlamı, ‘‘durmak, durdurmak, alıkoymak’’dır[56]. Vakfın hukukî bir terim olarak tabiri ise şu şekildedir: Bir kişinin sahip olduğu malı, ebedî olarak şahsî mülkiyetinden çıkarıp Allah rızası için insanların yararına vakfetmektir[57]. Bu görüşlerden yola çıkarak vakıf; bir kişinin sahip olduğu bağ, bahçe, tarla, ev, oda, zeytinlik, değirmen gibi gayrimenkullerini insanların yararı ve Allah'ın rızasını kazanmak için hayır olarak vakfetmesidir. VIII. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonlarına kadarki dönemde vakıf İslam devletlerinin içtimaî ve iktisadî hayatında önemli rol oynayan dinî-içtimaî müessesenin adı olmuştur[58].

Vakfın hukukî anlamı fıkıh kitaplarında İslam hukukçuları tarafından birçok şekilde tarif edilmiştir. Ebu Hanife vakfı, bir kişinin sahip olduğu gayrı menkulün gelirlerini bir sözleşme ile İslam cemaatinin dinî ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesi olarak anlatır[59]. Bu yüzden de bu malın mülkiyetinin vakfı yapanda kalacağını ve vâkıfta sözleşmeyi bozma, malı istediği gibi kullanma hakkına sahip olduğunu belirtir. Ayrıca vakıf kuran kişinin ölümünden sonra da çocuklarına geçebileceğini belirtmektedir[60]. Yani İmam-ı Azam Ebu Hanife vakfı bir müessese olarak kabul etmiştir[61]. Ebu Hanife'nin talebeleri olan Ebu Yusuf ile Muhammed ise hocasının görüşünü kabul etmeyerek vakfın hükmi şahsiyete yani vakıf kuran kişiye aitken, mallarının Allah'a ait olduğunu belirtirler[62]. Malikî fakihlerinin anlayışına göre ise vakfedilen herhangi bir malın mülkiyeti vakfı yapanda kalması görüşü

---

[56] M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III,* Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul 1983, s.577; Hacı Mehmet Günay, ‘‘Vakıf’’ , *DİA,* Cilt:42, İstanbul 2012, s.475.

[57] Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *MEB İA*, C:13, İstanbul 1986, s. 153; Ahmet Akgündüz*, İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s.29; Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları, Kanunî Dönemi Üsküdar Örneği*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s.1.

[58] Bahaeddin Yediyıldız, a.g.m., s. 155.

[59] Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003,s.8; Ahmet Akgündüz, a.g.e., s.40-41.

[60] Bahaeddin Yediyıldız, a.g.e., s.8.

[61] İsmet Kayaoğlu, "Vakfın Menşei Hakkındaki Görüşler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XI, Ankara 1978, s.53.

[62] Ahmet Akgündüz*,* a.g.e., s.41; İsmet Kayaoğlu, a.g.m., s.53.

vardır[63]. Şafi anlayışında ise vakfın mülkiyetinin, vâkıfın ve varislerinin mülkiyetinde kalabileceği görüşü hâkimdir[64].

1.2. Osmanlı Devleti'nde Vakıf

Vakıf, Osmanlı Devleti için önemli bir müessese olmuştur. Vakıflar sayesinde Osmanlı Devleti'nin içtimaî ve iktisadî ihtiyaçları karşılanmıştır. Osmanlı Devleti'nde askerî sınıftan ve reâyâdan olan kişilerin birçok vakıf kurduğu görülmektedir. Bu kişilerin vakıf kurmalarının nedenleri arasında Allah'ın rızasını elde etmek, cennete giden yol, cehennemden kaçmak[65], öldükten sonra da hayır işlemeye devam etmek, yoksul, muhtaç kişilere ölümden sonrada sadaka ile yardım etmek, amme hizmetlerinde devlete yardımcı olmak, cami, mescit gibi dinî yapılar kurarak halkın ihtiyaçlarını karşılamak, mektep, muallimhane, medrese gibi okullar açarak eğitime destek vermektir[66].

Her ne kadar vakıflar Allah'ın rızasını kazanmak için kurulsa da devlet müsaderesine karşı mallarını korumak, kendi neslinden gelen kişilere bölünmemiş, her türlü tehlikeden uzak miras bırakmak arzusuyla da kurulmuştur[67]. Ayrıca dinî müesseseler ve kamu kuruluşlarının yapılanması devletin görevleri arasına girmediğinden, vakıf sistemi sayesinde gerekli ihtiyaçların giderilmesi de amaçlanmıştır[68]. Vakıflar sayesinde devletin dinî, eğitim, sağlık, bayındırlık, askerî, belediye hizmetleri yürütülmüştür[69]. Böylece Osmanlı Devleti'nde yollar, köprüler, sulama çalışmaları gibi kamu işleri, hastane yapımı, fakirlere yardım gibi sosyal yardımlaşma, eğitim, dinî vb. hizmetlerde çalışan kişilerin ücretlerinin ödenmesi, medrese, kütüphane, cami, mescit, muallimhane gibi yapıların inşası vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir[70]. Ayrıca vakıflar aracılığıyla hem ticari faaliyetlerin altyapısı olan dükkân, han, çarşı gibi mekânlar oluşturuluyor hem de elde edilen gelirler sayesinde eğitim, sağlık, sosyal, bayındırlık hizmetleri finanse ediliyor, dinî-kültürel faaliyetlerinin yürütülmesi sağlanıyordu[71].

---

[63] Hacı Mehmet Günay, a.g.m., s.476.
[64] İsmet Kayaoğlu, a.g.m., s. 53.
[65] Bahaeddin Yediyıldız, a.g.e., s.38.
[66] Şakir Berki, "Vakıfların Gördüğü Hizmetler", *Vakıflar Dergisi*, C: 6, İstanbul 1965, ss. 85-90.
[67] Bahaeddin Yediyıldız, a.g.e., s. 38.
[68] Bahaeddin Yediyıldız, a.g.e., s.42.
[69] Adnan Ertem, "Osmanlıdan Günümüze Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, Sayı:36, ss.35-36.
[70] İlhan Akbulut, "Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi", *Vakıflar Dergisi*, Sayı:30, Ankara 2007, s. 66.
[71] Tahsin Özcan, a.g.e., s. 1-2.

Osmanlı Devleti'nde bir vakıf üç aşamadan geçtikten sonra kuruluyordu. İlkin, vakfın fikri tasarımı yapılmakta ve müessesat-ı hayriye denilen hizmet binaları kurulmaktaydı. Bu hizmetin devamlılığı içinde gelir kaynakları belirlenmekteydi. Üçüncü olarak da vakfiye hazırlanıyor ve mahkemece uygun bulunan vakıfların vakfiyeleri mahkemede tutulan Şeriyye defterlerine geçiriliyor, orijinal kâğıt ise vakfı kuran kişiye veriliyordu[72]. Ayrıca vakıf kuran kişiye vakfeden deniliyordu. Vakfeden kişinin de tam ehliyetli yani akıllı, reşit olması gerekmekteydi. Buluğa ermemiş kişiler, akıl hastası olanlar, bunamış kişiler vakıf kuramamaktaydı[73].

Gelibolu'da hayırseverler tarafından cami, mescit, zaviye, medrese, mektep, su yolu, avarız ve esnaf vakıfları kurulduğu görülmektedir. Bunlarla birlikte incelediğimiz dönemde en fazla tespit edilen vakıf türü ise hayrât vakıflarıdır.

1.3. Gelibolu Hurûfât Defterlerinde İsimleri Geçen Vakıflar

Gelibolu Hurûfât Defterlerinde 109 vakıf tespit edilmiştir. Bu vakıflardan tespit edebildiğimiz kadarıyla 27'si Gelibolu merkezinde, 12'si Eceabad nahiyesinde, 1'i Şehriköy nahiyesinde kurulmuştur. Vakıfların XVIII. yüzyılda bir önceki yüzyıla nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca çoğu vakfın da kurulduğu yüzyıldan sonraki yüzyıllara intikal etmediği tespit edilmiştir. Ancak tam olarak vakfın neden yok olduğu Hurûfât Defterlerinde belirtilmemiştir. Gelibolu'da tespit edilen vakıflardan XVII. yüzyıl sonlarında 10, XVIII. yüzyılda 100, XIX. yüzyıl ortalarında ise 22 vakfın yaşadığı belirlenmiştir. Gelibolu'da kurulan vakıflar şu şekildedir:

---

[72] Nazif Öztürk, ''Osmanlı Döneminde Vakıflar'', *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:10, Ankara 2002, ss.443-446.

[73] İlhan Akbulut, a.g.m., s. 66; Erol Cansel, "Vakıf Kuruluşu, İşleyişi ve Amacı", *Vakıflar Dergisi*, S.20, Ankara 1988, s.324.

Tablo 1.1. Hurûfât Defterlerine Göre Gelibolu Kazası ve Nahiyelerindeki Vakıflar

Sıra No	Vakfın Adı	Vakfın Türü[74]	Vakfın Mahiyeti[75]	Vakfiyenin Durumu[76]	Vakfın Bulunduğu Yüzyıllar[77]			Vakfın Bulunduğu Mahall- Mevki
					XVII	XVIII	XIX	
1	**Abdulaziz Efendi**	Akar[78]- Nukûd	Akarât	yok	-	x	x	-
2	**Abdullah Efendi**	Akar- Nukûd[79]	Akarât	yok	x	-	-	-
3	**Abdülbaki Efendi**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
4	**Ahmed Bîcan Efendi**	-[80]	-	yok	-	x	-	-
5	**Ahmed bin Abdi Ağa**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
6	**Ali Ağa**	-	-	yok	-	x	-	-
7	**Ayşe Sultan**	Muallimhane Mescid	Hayrât	yok	-	x	-	-
8	**Balaban Paşa**	Medrese	Hayrât	yok	x	x	x	-
9	**Behram Reis**	-	-	yok	-	x	-	-
10	**Cevganizâde El-hâc İbrahim**	Akar	Akarât	var	-	x	x	Yahşizade Mahallesi[81]
11	**Cevganizâde El-hâc Mustafa**	Akar	Akarât	var	-	x	x	Yahşizade Mahallesi[82]
12	**Çingen İlyas**	-	-	yok	-	x	-	-

[74] Vakfın türünü belirlerken hayrâtı olan vakıflarda mescid, zaviye, medrese, cami gibi hayrâtın adı, hayrâtı olmayan vakıflarda ise akar, nukûd gibi gelir kaynağının çeşidi esas alınmıştır. Türü tespit edilemeyen vakıflar için ‘‘-’’ işareti kullanılmıştır.

[75]Vakfın mahiyeti sütununda vakfın hayrından insanlar doğrudan yararlanıyorsa hayrât, dolaylı olarak yararlanıyorsa akârât ifadesi kullanılmıştır.

[76] Çalışmamızda tespit edilen vakıflardan vakfiyesine ulaşılan vakıflar için “var”, ulaşılamayanlar için “yok” ibarelerini yazmayı uygun bulduk.

[77]Bu sütunda Hurûfât Defterlerinde geçen vakıflarla ilgili ilk ve son kayıtlar dikkate alınarak değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu vakıfların önceden ya da sonradan devam edip etmediği bilinmemektedir.

[78]Vakfın türünü gösterirken akar vakıflarının gelir kaynakları olan gayrimenkuller (bağ, bahçe, bostan, değirmen, dükkân vb.) üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

[79]Vakfın türü sütununda Akar- Nukûd ifadesiyle vakıf kurucusunun hem gayrimenkullerinin olduğu hem de para vakfı kurduğu anlatılmak istenmiştir.

[80] Vakfın ne olduğu belli olmayan vakıflar için bu işaret kullanılmıştır. Hurûfât Defterlerinde sadece vakıf olarak geçmektedir.

[81] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 626/2, s. 635, sıra:665.

[82] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 990, s. 75, sıra: 63.

13	**Çolak Hasan Ağa**	Hamam	Akarât	yok	-	x	x	-
14	**Çorbacı El-hâc Mustafa**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
15	**Daî Mehmed Efendi**	Medrese Zaviye	Hayrât	var	x	x	x	-
16	**Defterdar Ahmed Paşa**	Cami	Hayrât	var	x	x	x	-
17	**Derviş**	Akar	Akarât	yok	-	x	-	-
18	**Dizdarzâde Mehmed Ağa**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
19	**Ebubekir kethüdanın kerimesi Emine, zevcesi Aişe**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
20	**El-hâce Ahsen Hatun**	Akar	Akarât	var	-	x	-	-
21	**El-hâc Murad**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
22	**El-hâc Mustafa**	Akar	Akarât	yok	-	x	-	-
23	**Fatma Hatun**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
24	**Hâce Şems**	-	-	yok	-	-	-	-
25	**Halime Hatun bint El-hâc Mehmed**	Akar	Akarât	yok	-	x	-	-
26	**Hallac Ahmed Vakfı**	-	-	yok	x	x	-	-
27	**Han damadı El-hâc Mustafa Ağa**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
28	**Has Ahmed Bey**	Akar	Akarât	yok	-	x	x	-
29	**Hayreddin Halife**	Çeşme	Hayrât	yok	-	x	-	Eceabad nahiyesi Ilgarderesi karyesi
30	**Hızır Efendi**	-	-	yok	x	-	-	-
31	**Hoca Ahmed**	-	-	yok	-	x	-	-

32	**Kadı Alaeddin Efendi**	Akar	Akarât	yok	-	x	x	-
33	**Kalyonizâde El-hâc Hasan**	Nukûd	Nukûd	yok	-	x	-	-
34	**Kara Kadı Mahmud Efendi**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
35	**Kerime Hatun bint Ali Çelebi**	Akar - Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
36	**Kıncızâde Ali**	Akar- Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
37	**Kırk Hızır**	Akar	Akarât	yok	-	x	-	-
38	**Kul Hızır**	Cami Mescid	Hayrât	yok	-	x	x	Kul Hızır Mahallesi
39	**Mehmed (Muhammed) Çelebi**	-	-	yok	-	x	-	-
40	**Mehmed (Muhammed) Paşa**	Nukûd	Akarât		-	x	-	-
41	**Mesih Paşa**	Akar	Akarât		-	-	x	-
42	**Mevlana Hüseyin Ağa**	-	-	yok	-	x	-	-
43	**Muhammed Çelebi ibn Mahmud**	-	-	yok	-	x	-	-
44	**Musa Bey**	-	-	yok	-	x	x	-
45	**Mustafa Çelebi**	-	-	yok	-	-	-	-
46	**Sarı El-hâc Ahmed**	Akar	Akarât	yok	-	x	-	-
47	**Solak Hasan Ağa**	-	-	var	-	x	-	-
48	**Solak Hüseyin Ağa**	-	-	-	-	x	-	-
49	**Solakzâde Mehmed (Muhammed) Ağa**	Tekke	Hayrât	yok	-	x	-	-
50	**Sinan paşa-yı Veli(Evliya Sinan Paşa)**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-

51	**Şahin Giray**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
52	**Şeyh Hasanzâde (Hasanoğlu) Muhammed Ağa**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
53	**Şeyhi Mehmed Efendi**	Cami	Hayrât	var	-	x	-	-
54	**Şehid baba Mustafa bin Mehmed Ali**	Akar	Akarât	yok	-	x	-	-
55	**Şehzâde Gazi Süleyman Paşa**	Cami	Hayrât	var	x	x	x	Bolayır
56	**Şerif Efendi**	Akar	Akarât	yok	-	x	-	-
57	**Tabib El-hâc Hasan Efendi/ Hasbi Hasan**	Cami	Hayrât	var	-	x	-	Kilidü'l-bahr Kalesi Cahit Efendi Mahallesi[83]
58	**Valide Hatice Turhan Sultan**	Cami	Hayrât	var	-	x	-	Kilidülbahr Kalesi
59	**Veli Efendi**	Musluk	Hayrât	yok	-	x	-	-
60	**Yakub bey bin Abdullah**	Akar	Akarât	var	-	x	-	-
61	**Yunus Paşa**	Akar	Akarât	yok	-	x	-	El-hâc Mürsel Mahallesi
62	**Zaya Hatun**	Nukûd	Akarât	yok	-	x	-	-
63	**Bahşizâde Cami**	Cami	Hayrât	yok	-	x	-	Araplar Mahallesi[84]
64	**El-hâc Ali Oda Başı Cami**	Cami	Hayrât	yok	-	x	x	Kilidü'l-bahr Kalesi varoşunda
65	**El-hâc Hüseyin Cami**	Cami	Hayrât	yok	-	-	x	-
66	**Fatih Sultan Mehmed Cami**	Cami	Hayrât	yok	x	x	x	Kilidü'l-bahr Kalesi
67	**Hacı Murad Cami**	Cami	Akarât	yok	-	x	-	Eceabad nahiyesi Karainebegli karyesi
68	**Hallac Ahmed Cami**	Cami	Hayrât	yok	-	x	-	-

[83] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 600, s.14, sıra:17.
[84] Osman Ülkü, Gelibolu'da Bulunan Türk Dönemi Mimari Eserleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1998, s. 125.

69	**İskenderzâde Cami**	Cami	Hayrât	yok	-	x	-	-
70	**Musa Bey Cami**	Cami	Hayrât	yok	-	x	x	Pazar Yerinde
71	**Ömer Efendi Cami**	Cami	Hayrât	yok	x	-	-	Kariyaya Nahiyesi Doğan Arslan Karyesi
72	**Sivri karyesi Cami**	Cami	Hayrât	yok	-	x	-	Sivri Karyesi
73	**Sofice Halil Cami**	Cami	Hayrât	yok	-	x	-	Sofice Halil Mahallesi
74	**Yağcı Ahmed Cami**	Cami	Hayrât	yok	-	x	-	-
75	**Ahiyüddevle (Ahi Devle) Zaviyesi**	Zaviye	Hayrât	yok	-	x	-	Kefşkerler Çarşısı[85]
76	**Akbaş Baba Zaviyesi**	Zaviye	Hayrât	yok	x	-	-	Eceabat'ın kuzey kısmında, Gelibolu Sancağı Kilidü'l-bahr Kalesi
77	**Çolak Hasan Ağa Zaviyesi**	Zaviye	Hayrât	yok	-	x	-	-
78	**El- hâc Dizdar Mescidi**	Mescid	Hayrât	yok	-	x	-	-
79	**El-hâc İbrahim Ağa Mescidi**	Mescid	Hayrât	yok	-	x	-	Eceabad nahiyesi Anafarta-i kebir karyesi
80	**El- hâc Sinan Mescidi**	Mescid	Hayrât	yok	-	x	-	Eceabad nahiyesi Yalakabad karyesi
81	**Hacı Bayram Mescidi**	Mescid	Hayrât	yok	-	x	-	Seddü'l-bahir Kalesi varoşu
82	**Haraccı Hamza Mescidi**	Mescid	Hayrât	yok	-	-	x	-
83	**İbnübennan Mescidi**	Mescid	Hayrât	yok	-	x	-	İbnübennan Mahallesi
84	**Kırk Hızır Mescidi**	Mescid	Hayrât	yok	-	x	-	Karaman çarşısı yakınında
85	**Mütevelli Mescidi**	Mescid	Hayrât	yok	-	x	-	-

[85] BOA. EV.MKT.588/95; İbrahim Sezgin,1998, a.g.t., s.131.

86	**Su Yağı Mescidi**	Mescid	Hayrât	yok	-	x	-	Su Yağı Mahallesi
87	**Timurtaş Mescidi**	Mescid	Hayrât	yok	-	x	-	Timurtaş Mahallesi
88	**Papuşçılar Esnafı**	Esnaf	Akarât	yok	-	x	-	-
89	**El-hâc(Hacı) Mustafa Musluğu**	Musluk	Hayrât	yok	-	x	-	-
90	**Papuşçılar Çarşısı Musluğu**	Musluk	Hayrât	yok	-	x	-	Bapuşçılar çarşısı
91	**Sofice Halil Mahallesi Abdest Musluğu**	Abdest Musluğu	Hayrât	yok	-	x	x	Sofice Halil
92	**Mir?/ Cafer Mehmed Paşa Mektebi**	Mektep	Hayrât	yok	-	x	-	-
93	**El-hâc İsmail Muallimhanesi**	Muallimhane	Hayrât	yok	-	x	-	Su Yağı Mahallesi
94	**El-hâc Mehmed Su Sebili Musluğu**	Su Sebili	Hayrât	yok	-	x	-	Attaran çarşısı parmak kapı bitişiğinde
95	**El-hâc Murad Çeşmesi**	Çeşme	Hayrât	yok	-	x	-	Eceabad Nahiyesi Karainebegli karyesi
96	**El-hâc Sinan Çeşmesi**	Çeşme	Hayrât	yok	-	x	x	-
97	**Hasan Ağa Çeşmesi**	Çeşme	Hayrât	yok	-	x	-	Şehriköy nahiyesi
98	**Cami-i Atik Mahallesi**	Avarız	Akarât	yok	-	x	-	Cami-i Atik Mahallesi
99	**El-hâc Mürsel Mahallesi**	Avarız	Akarât	yok	-	x	-	El-hâc Mürsel Mahallesi
100	**Hocâgi Mahallesi**	Avarız	Akarât	yok	-	x	-	Hocâgi Mahallesi
101	**İbn-i Cemşid Mahallesi**	Avarız	Akarât	yok	-	x	-	İbn-i Cemşid Mahallesi
102	**İbnübennan Mahallesi**	Avarız	Akarât	yok	-	x	-	İbnübennan Mahallesi
103	**Kul Hızır Mahallesi**	Avarız	Akarât	yok	-	x	-	Kul Hızır Mahallesi
104	**Mesih Paşa Mahallesi**	Avarız	Akarât	yok	-	x	-	Mesih Paşa Mahallesi

105	**Su Yağı Mahallesi**	Avarız	Akarât	yok	-	x	x	Su Yağı Mahallesi
106	**Sofice Halil Mahallesi**	Avarız	Akarât	yok	-	x	-	Sofice Halil Mahallesi
107	**Timurtaş Mahallesi**	Avarız	Akarât	yok	-	x	-	Timurtaş Mahallesi
108	**Kuyu Vakfı**	Kuyu	Hayrât	yok	-	x	-	-
109	**Su Yolları**	Akar-Nukûd	Akarât	var	-	x	x	-

Tablo 1.1'e bakıldığında 109 vakfın % 75'ini erkek kurucuları oluştururken, % 8'ini ise kadın vakıf kurucuları teşkil etmiştir. En fazla oluşturulan vakıf türünün ise cami olduğu görülmektedir. Özellikle Gelibolu'da hayrât vakıflarının çok fazla kurulduğu bunun da arttan nüfustan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Vakıflar kendisinden doğrudan yararlanılan (aynıyla intifa olunan) ya da kendisinden doğrudan yararlanılmayan (aynıyla intifa olunmayan) vakıflar olarak adlandırılmaktadır. Cami, mescid, zaviye, mektep, medrese gibi kurulmuş olan vakıflar insanların hayrı, yararı için kurulduğundan doğrudan yararlanılan hayrât vakıflar olarak adlandırılmaktadır. Sebil, mescid, cami gibi yapıların devam etmesi, işlemesi için bina, nakit para gibi gelir kaynaklarından oluşan vakıflara da doğrudan yararlanılmayan vakıflar denilmiştir[86]. Doğrudan yararlanılmayan hayrât yapılar arasında araziler, dükkânlar, mesken olarak kullanılan binalar ve iktisadî gaye için yapılmış binalar yer almaktadır[87]. XVII. ila XIX. yüzyıl arasında Gelibolu kazası dâhilinde tespit edilen hayrât vakfı 50 adettir. Bunlardan**;** 18'i cami, 12'si mescid, 4'ü zaviye, 2'si medrese, 4'ü çeşme, 3'ü musluk, 1'i abdest musluğu, 1'i mektep, 2'si muallimhane, 1'i tekke, 1'i kuyu, 1'i su sebili'dir.

Hurûfât Defterleri XVII. yüzyılın sonlarından itibaren tutulmaya başlamıştır. İncelediğimiz tüm defterlerde XVII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın ortalarına kadarki bilgiler mevcuttur. Ancak tabloda gösterdiğimiz Hâce Şems ve Mustafa Çelebi vakıflarının okuduğumuz XV. yüzyıldaki varlığı tespit edilmiştir[88]. Ayrıca araştırmalarımız

[86] Bahaeddin Yediyıldız, a.g.m.,s.156; Nazif Öztürk, *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s.83; Ahmet Akgündüz, a.g.e., s.209.
[87] Bahaeddin Yediyıldız, a.g.m., s.156-157.
[88] VGMA, *HD*, No:1223, s.9; VGMA, *HD*, No:1223, s.15.

doğrultusunda yukarıdaki tabloda ismi geçen Şehzâde Gazi Süleyman Paşa vakfının XV. yüzyıldan[89] XIX. yüzyıla kadar devam ettiği belirlenmiştir.

Tablo:1.2. XVII. Yüzyıl Sonları ila XIX. Yüzyılın Ortalarındaki Vakıf Türlerinin Adetleri ve Yüzdelik Oranları

Vakıf Türü	Adedi	Yüzdesi
Abdest Musluğu	1	%1.04
Akar	16	%16.66
Akar-Nukûd	4	%4.16
Avarız	10	%10.41
Cami	18	%18.75
Çeşme	4	%4.16
Kuyu	1	%1.04
Medrese	2	%2.08
Mektep	1	%1.04
Mescid	12	%12.5
Muallimhane	2	%2.08
Musluk	3	%3.125
Nukûd	15	%15.625
Su Sebili Musluğu	1	%1.04
Su Yolları	1	%1.04
Tekke	1	%1.04
Zaviye	4	%4.16
Toplam	**97**	**%100**

Tablo 1.2.'ye bakıldığında Gelibolu'da % 36'lık kısmın halkın nakit ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuş olan nukûd ve akar vakıflarından oluşmuştur. XVII. yüzyıl sonları ila XIX. yüzyıl ortalarında ise ibadet için kurulmuş olan cami, mescit, tekke, zaviye vakıflarının toplam oranı % 36'ya tekabül etmektedir. Eğitim alanını ise % 5'lik kısmına denk gelen mektep, muallimhane, medrese vakıfları oluşturmuştur. Ayrıca Gelibolu'da esnaf, su yolları, çeşme, musluk, su sebili gibi vakıfların ise oldukça düşük olduğu

[89] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., ss.102-103.

görülmektedir. Gelibolu'da en fazla vakfın hayrât amaçlı kurulduğu ve % 51'inin bu yapıları teşkil ettiği belirlenmiştir. Özellikle Gelibolu'da hayrât amaçlı kurulan cami, mescid gibi vakıf yapılarının çok fazla olması hem halkın ihtiyacından hem de eğitim-öğretiminin de yapıldığı yer olmasından kaynaklanmış olmalıdır.

1.4. Gelibolu'da Vakıf Kurucuları

Gelibolu'da vakıf kurucuları çeşitlilik arz etmektedir. Bu kuruculardan bazılarının askerî sınıfa bağlı olduğu unvanlarına bakılarak söylenebilinir. Osmanlı Devleti'nde toplum bilindiği üzere asker ve reâyâ'dan oluşmaktaydı. Askerî sınıf saltanat beratıyla padişahın kendilerine dinî ve idarî yetki tanıdığı kişilerden oluşan yönetenler sınıfıydı. Askerî sınıfı padişah, veziriazam, Kubbealtı vezirleri, beylerbeyi, sancakbeyi, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri, Enderun ağaları, nişancı, resülküttâb, defterdar, şeyhülislam, müderris, imam, hatip, müezzin gibi kişiler oluşturmaktaydı[90]. Askerî sınıfı oluşturan bu kişiler ile eşleri, çocukları, azatlı köleleri dâhi vergiden muaftılar. Ancak askerî konumdaki bir kişi ölürse eşi askerî statüsünü kaybederdi. Ayrıca kızları da reâyâ'dan birisiyle evlenirse onlarda ayrıcalığını kaybederdi[91]. Reâyâ ise tüccar, esnaf, köylü ve göçebelerden oluşuyordu. Reâyâ'yı oluşturan kesimin büyük çoğunluğu devlete vergi verir, bir kısmı da bazı hizmetler karşılığında avarız ve raiyyet vergilerinden muaf tutulurdu[92]. Reâyâdan birinin askeri sınıfa girmesi için genellikle sultan beratı gerekmekteydi ya da askerî sınıfla belirli bir bağlarının olması yahut sultanın seferinde gönüllü savaşması lazımdı[93].

Her ne kadar Osmanlı toplumunda yöneticiler ve reâyâ adı altında ayrım yapılsa da askerî sınıf ve reâyâ'ya mensup kişiler vakıf kurmayı ihmal etmemişlerdir. Dolayısıyla vakıf kurucularının kimliğini, görevlerini, vakfiyelerinden tespit edebilmek mümkün olmuştur. Ancak bütün vakıfların vakfiyeleri bulunamadığından dolayı vakıf kurucularının hakkında tam bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Gelibolu'da vakıf kuran bu kurucuların unvanlarına bakılarak askerî sınıftan mı yoksa reâyâ sınıfından mı geldiğini tespit edebiliriz. Askerî sınıfa dâhil olduğunu tahmin ettiğimiz Gelibolu'da XVII. yüzyıl sonları

---

[90] Bahaeddin Yediyıldız, "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Bir Bakış", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C:10, Ankara 2002, ss.183-215; Mehmet Öz, "XVI. yüzyıl Anadolu'sunda Köylülerin Vergi Yükü ve Geçim Durumu Hakkında Bir Araştırma", *Osmanlı Araştırmaları XVII*, İstanbul 1997, s.78; Bahaeddin Yediyıldız, "Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800", *Osmanlı Araştırmaları III*, İstanbul 1982, s.147.

[91] Mehmed Öz, "Osmanlılar (Osmanlı Toplumu)", *DİA*, C:33, İstanbul 2007, s.533.

[92] Mehmet Öz, "Reâyâ", *DİA*, C:34, İstanbul 2007, s. 490.

[93] Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 75.

ila XIX. yüzyıl ortalarında 13 efendi, 6 ağa, 3 bey, 3 çelebi, 3 sultan, 8 paşa, 1 defterdar, 2 kadı, 3 solak, 1 giray, 2 şeyh, 1 halife, 1 tabib, 1 hoca, 1 mevlana unvanına sahip kişiler tarafından vakıf kurulduğu tespit edilmiştir. Vakıf kurucuları arasında, sınıfı ve kurucusu belli olmayan birçok kişi tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu belirlenemeyen kişiler reâyâ sınıfından olacağı gibi askerî sınıftan kişiler de olabilir.

XVIII. yüzyılda vakıf kurucuları arasında 9 kadın belirlenmiştir. Bu kadın vakıf kurucularından 2'si hanedan mensubu kişilerdir. Bunlardan ilki II. Bayezid'in kızı Ayşe Sultan vakfı, diğeri ise IV. Mehmed'in annesi Valide Hatice Turhan Sultan Vakfı'dır. Ancak diğer 7 kadın vakıf kurucusunun vakfiyeleri bulunamadığından haklarında tam olarak mevcut bir bilgimiz yoktur.

Gelibolu'da defterdar, paşa, vezir-i azam, sultan gibi unvanlara sahip birçok kişi tarafından vakıflar kurulmuştur. Gelibolu'da vakıf kuran kişiler arasında en önemli devlet adamı hiç şüphe yok ki Gelibolu'nun da ele geçirilmesini sağlayan Gazi Süleyman Paşa'dır. Bolayır Fatihi olarak bilinen Şehzâde Gazi Süleyman Paşa vakfını Bolayır'da kurmuştur[94].

Gelibolu'da diğer vakıf kurucusu da hanedan mensubu olarak Hurûfât Defterlerinde geçen Valide Sultan'dır. Hurûfât Defterlerinde Valide Sultan'ın ismi belirtilmemiştir. Ancak incelediğimiz defterlerde Valide Sultan'ın Seddü'l-bahr kalesini inşa ettirdiği yönünde bilgiler mevcuttur[95].Valide Sultan olarak geçen kişinin Valide Hatice Turhan Sultan olduğu tespit edilmiştir. Çünkü Seddü'l-bahr kalesini inşa ettiren hanedan üyesi Hatice Turhan Sultan'dır[96].

Gelibolu'da vakıf kuran kişilerin bazılarının da kadılık vazifesini yürüttüğü vakfiyelerden anlaşılmaktadır. Gelibolu'da vakıf kuran kadılardan ilki Cevganizâde El- hâc Mustafa Efendi'dir. Cevganizâde El-hâc Mustafa Efendi Yahşizâde Mahallesi sakinlerindendir ve Edirne'de kadılık vazifesi yapmıştır[97]. Gelibolu'da vakıf kuran diğer bir kadı da Cevganizâde El-hâc Mustafa Efendi'nin oğlu Cevganizâde El- hâc İbrahim Efendi'dir. Cevganizâde El- hâc İbrahim Yahşizâde Mahallesi sakinlerinden olup Basra'da kadılık yapmıştır[98]. Gelibolu'da vakıf kuran Şeyhi Mehmed Efendi de Galata kadısı olup

[94] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:990, ss.160-161, sıra:158.
[95] VGMA, *HD*, No:1167, s.393; VGMA, *HD*, No: 1167, s.395.
[96] Lucienne Thys Şenocak, a.g.e., ss. 131-138; Tülay Duran(Ed.), a.g.e., s. 6.
[97] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 990, s.75, sıra:63.
[98] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:626/2, s.635, sıra:665.

Rumeli kadıaskerliğini yürütmüş bir kişidir. Vakfiyesi incelendiğinde Şeyhi Mehmed Efendi'nin Gelibolu'da cami ve Yahudiler mahallesinde hamam inşa ettirdiği tespit edilmiştir[99].

Gelibolu'da kurulmuş önemli vakıflardan biri de Sultan I. Murad'ın vezirlerinden Defterdar Ahmed Paşa'nın kurmuş olduğu vakıftır. Gelibolu Hurûfât Defterlerinden ve vakfiyesinden anlaşıldığı üzere Gazi Hüdavendigar mescidini camiye çevirmiştir ve kendi vakfından bu mescid ve camiye görevliler tayin etmiştir[100]. Gelibolu'da vakıf kuran askerî sınıftan gelen biri de Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) ve Sultan II. Bayezid (1481-1512) döneminde derya ve sahil beylerinden olan Yakub Bey bin Abdullah isimli şahsın kurduğu vakıftır[101].

XVII. yüzyıl sonları ila XIX. yüzyıl ortalarında Gelibolu'da kurulan vakıf kurucularının tespit edebildiğimiz kadarıyla çoğunluğun askerî sınıfa mensup olduğu görülmektedir. Şehzâde Süleyman Paşa gibi Osmanlı Devleti'nde üst düzey kişiler tarafından Gelibolu'da birçok vakıf kurulmuştur. Dolayısıyla da Gelibolu üst düzey devlet adamları tarafından her zaman dikkat çekmiş bir şehir olmuştur. Gelibolu'da vakıf kuran diğer kişilerinde reâyâ sınıfından olup şehrin ileri gelen varlıklı ve ticaret esnafından olmaları muhtemeldir.

1.5. Vakıfların Gelir Kaynakları

Gelibolu'da vakıf kuran kişilerin vakfettiği mülkleri ve vakfedilen eserleri vakfiyelerinden bulmak mümkündür. İncelediğimiz vakfiyelerde zaviye, mescit, medrese, cami, mektep gibi vakıf yapılarına birçok dükkân, mahzen, bağ, bahçe gibi gelir getiren mülkler vakfedildiği tespit edilmiştir.

Şehzâde Gazi Süleyman Paşa Bolayır'da kurmuş olduğu vakfına Bolayır, Seyyid Kavağı, Demircili, Eksamil, Hore, Kerase, Yıldınoz, Mürselli karyelerinin hasılatı ile Malkara'ya bağlı 30 köyün vergi hasılatını vakfına bağlamıştır[102].

Valide Sultan'ın vakfiyesi incelendiğinde Kale-i Sultaniyye ve Seddü'l-bahr kalesinde iki adet cami ve mektep, yine Kale-i Sultaniyye'de çifte hamamı, Seddü'l-bahr kalesinde de çifte sekiz kubbeli hamam inşa ettirmiştir. Bu vakıf eserleri için de beş

[99] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 744, ss.509-513, sıra:210.
[100] VGMA, *HD*, No:1167, s.382; VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 633, s.85, sıra:32.
[101] Yusuf Sağır, "Fatih ve II. Bayezid Ümerâsından Yakub Bey ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, C:46, ss.47-48.
[102] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:990, ss.160-161, sıra:158.

dükkân, Sultan hisarı ve Seddü'l-bahr kalesinde müstahfızların kaldıkları beş yüz yirmi altı odayı ve Seddü'l-bahr kalesindeki çifte sekiz kubbeli hamamı vakfetmiştir[103].

Cevganizâde El-hâc Mustafa Efendi kurduğu vakıf için 1 yağhane, 1 liman, 4 oda, 1 bostan,1 bahçe, 1 mısırcı, 1 demirci,1 attar, 1 terzi, 4 fırın, 1 hallaç, 5 bakkal, 2 manav, 1 berber, 1 börekçi, 1 çörekçi, 1 tüfekçi dükkânı,1 kahvehane, 11 mahzen vakfetmiştir[104]. Bir dükkânını da yirmi akçe ile Hocâgi vakfına kiraya vermiştir[105].

Daî Mehmed Efendi Gelibolu'da vakıf kuran şahıslardan biridir. Daî Mehmed Efendi Gelibolu'nun İbnübennan Mahallesi sakinlerindendir[106]. Daî Mehmed Efendi'nin vakfiyesi incelendiğinde Yağcı Hızır Mahallesi imamının maaşının ödenmesi için evler ve menzil vakfettiği görülmektedir. Ancak Daî Mehmed Efendi Yağcı Hızır Mahallesi imamının maaşı için vakfettiği evleri ve menzilleri medrese yapmak istemiştir. Bu medrese için de Biga sancağındaki Lâpseki kazasında bulunan Sevice deresini? , Yürüklü karyesini, Akçaköy dere mahallesini, Tavşan deresi vadisini, sagir bahçesini ve üç başlı karyesini, reâyâdan alınan cizye vergisini medresesine vakfettiği tespit edilmiştir[107]. Daî Mehmed Efendi'nin bir başka vakfiyesinde de, Gelibolu kazasında Terzi Bayezid köyünde Soğanlık mevkiinde zaviye ve hamamının varlığından söz edilmektedir. Zaviyesi ve hamamı için mütevelli tayin edip, zaviye yakınındaki iki yüz keçilerini, Yeniköy karyesini ve Ayvalı dereyi zaviyesine vakf etmiştir[108].

Defterdar Ahmed Paşa'da Gelibolu iskele yakınında Sultan I. Murad Han'ın inşa ettirdiği mescidi camiye çevirmiştir. Mescitten camiye çevirdiği vakıf eseri için 2 dükkân, liman kapısı yakınında 1 liman, hasırcı dükkânı, peksimetçi fırını, 5 balıkçı mahzeni vakfetmiştir[109].

Şeyhi Mehmed Efendi Gelibolu'da cami inşa etmiştir. Bu camisi için de iki ekmekçi fırını, kahvehane, bakkal dükkânı, berber dükkânı, başhane, talimhane, börekçi fırını, tahtani ve fevkani odalar vakfetmiştir. Ayrıca caminin yirmi beş bin akçeye mal olduğu da kayıtlarda geçmektedir[110].

---

[103] TKGM. TADB. TTD. VCEDİT.92/2-3.
[104] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 626/2,ss.635-636, sıra:665.
[105] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:990, ss.75, sıra 63.
[106] VGMA, *HD*, No:1165, s.236.
[107] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:581/2, s. 489, sıra 466.
[108]VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:633, ss.5-6, sıra 3.
[109] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 633, s. 85, sıra 32.
[110] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:744, ss. 509-513. sıra:210.

Tabib El-hâc Hasan Efendi'nin (Hasbi Hasan Efendi) vakfiyesi incelendiğinde Eceabad nahiyesi Kilidü'l-bahr Kalesi Cahit Efendi Mahallesi sakinlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Hasbi Hasan Efendi'nin vakfiyesinde Aşağı Yalı'da cami inşa ettirdiği tespit edilmiştir. Hasbi Hasan Efendi Kilidü'l-bahr Yalı yakınındaki camisine; dört mahzen, caminin yakınındaki mektebin hemen altında bulunan yerdeki bir mahzenini, tahtani ve fevkani iki mülk menzilini ve bin dört yüz otuz dokuz kuruşunu vakf etmiştir[111].

Yakub Bey bin Abdullah'ın vakfiyesini incelediğimizde Gelibolu'da bir cami, bir hamam, bir su kuyusu, Kilidü'l-bahr'de de bir han, bir hamam, bir su yolu, iki çeşme yaptırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca Çardak'da da bir cami, bir medrese, bir mektep, bir türbe, bir zaviye, bir han, bir mahzen, bir hamam, beş su kuyusu inşa ettirmiştir. Bu eserleri için de Gelibolu'da yirmi 8 dükkân, 1 başhane, 2 oda, 1 menzil, Çardak'da 11 dükkân, 1 bağ, 1 bostan, 1 yel değirmeni, 5 menzil, Kilidü'l-bahr'de 14 dükkân, 1 bostan, Malkara'da ise 1 çifte hamamı, 4 dükkân, 1 bozahane, 2 oda vakfetmiştir[112].

Görüldüğü üzere vakıf yöneticileri kurdukları vakıf için nukûd, para, dükkân, hamam, gibi gelir kaynakları oluşturmuşlardır. Ayrıca vakıf kurucuları vakfettikleri mallarını kiralama usulünü uygulayarak gelir getirmeyi de başarıyla uygulamışlardır. Ancak zamanla ekonomik sıkıntılar nedeniyle kiralama usulünde icareteyn ve mukataa olarak bilinen yeni bir yöntem ortaya çıkmıştır. İcareteyn genellikle icare-i muaccele (peşin) ve icare-i müeccele (vadeli) olarak oluşan bir kiralama sistemi olarak bilinmektedir. İcareteyn usulünde vakıf kurucusu akarın değerine yakın parayı peşin verir ya da her yıl sonunda da belirli bir miktar kirayı kiracıdan alırdı. Alınan peşin para ile vakıf akarı tamir edilerek kiracıya teslim edilmekteydi. Kiracı da kiralanan akarın kullanım hakkına kayd-ı hayat şartıyla sahipti[113]. Geliboluda da vakıf kurucularının vakfiyesi incelendiğinde kiralama usulünün varlığı tespit edilmiştir. Valide Hatice Turhan Sultan'ın inşa ettirdiği Seddü'l-bahr kalesindeki çifte sekiz kubbeli hamamın yedi bin akçeye kiraya verildiği, Cevganizade El-hâc Mustafa Efendi'nin de bir dükkânını yirmi akçe ile Hocâgi vakfına kiraya verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca Hurûfât Defterlerinde de El-hâce Ahsen Hatunun

[111] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 600, s.14, sıra17.
[112] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 583, ss.12-17, sıra 9.
[113] Ahmet Akgündüz, a.g.e., s.354; Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserler ve Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tâbirler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara 1966, s.25.

papuşçılar çarşısındaki üç arsası ile binasını El-hâc Hasan vakfına mukataa olarak verdiği belirlenmiştir[114].

Hurûfât Defterlerinde bazı vakıf kurucularının cami, mescid, musluk gibi yapılara dükkân vakfettiği tespit edilmiştir. Mürsel Mahallesindeki Yusuf Paşa isimli kişi bir kıt'a bahçesini Ömer Paşa Zaviyesine vakfetmiştir[115]. Sofice Halil Mahallesindeki abdest musluğunun tamiri için de Hallaclar çarşısında 1 dükkân[116], El- hâc Sinan Bey inşa ettirdiği çeşmesinin tamirine ve terkimine 4 dükkân[117], Sofice mahallesindeki El- hâc Mustafa musluğuna El-hâc Mustafa vakfından 3 kepenk dükkân[118], Attaran sûk'undaki parmak kapı ittisalindeki El- hâc Mehmed musluğuna 2 dükkân[119], Bazar yerinde kuyumcular çarşısında olan El- hâc Muhammed Efendi su sebili musluğuna 2 dükkân[120], El- hâc Koçak mescidine Karaman çarşısındaki 2 dükkân[121], Arpacılar çarşısında El-hâc Koçak bina eylediği su sebiline 2 dükkân[122] vakfedilmiştir. Ayrıca Kutucular mahallesindeki El- hâc Mustafa Efendi isimli kişinin taşçı ve barutçu 2 dükkânını vakf ettiği ancak bu dükkânları nereye vakf ettiği kayıtlarda geçmemiştir[123].

Vakfedilen dükkânlara bakıldığında Gelibolu'da esnafların hangi meslekleri icraa ettiği de görülmüş olmaktadır. Ayrıca bu dükkânlar içerisinde dikkat çeken Gelibolu'da taşçı ve barutçu dükkânlarının varlığıdır. Çünkü Gelibolu'da tüfek imalatının olabileceği görüşü ortaya çıkmaktadır. Zaten Gelibolu'da baruthânenin varlığı bilinmektedir. Gelibolu Baruthânesi, şehrin kuzeyinde Hamza koyuna hâkim bir mevkide kurulmuştur. Bu baruthane 1664'den sonra 1671'den önce kurulduğu tahmin edilmektedir[124]. Gelibolu Baruthânesi genellikle donanmanın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla üretim yapmıştır[125]. III. Ahmed devrinde Gelibolu Baruthânesinin etrafını çeviren duvarın yeniden yapılması ile ilgili girişimler olsa da masrafının çok fazla olacağı düşünülmüştür. 1803 tarihinde ise

---

[114] VGMA, HD, No: 1167, s. 403.
[115] VGMA, *HD*, No:1210, s. 61.
[116] VGMA, *HD*, No: 1165, s.123; VGMA, *HD*, No: 1167, s. 406; VGMA, *HD*, No: 1167, s. 411.
[117] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 379; VGMA, *HD*, No: 1167, s. 382; VGMA, *HD*, No: 1167, 411.
[118] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 402.
[119] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 409; VGMA, *HD*, No: 1190, s. 339; VGMA, *HD*, No: 1190, s.354; VGMA, *HD*, No: 1205, s. 115; VGMA, *HD*, No: 1205, s. 116.
[120] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 392.
[121] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 403.
[122] VGMA, *HD*, No: 1167, s.412.
[123] VGMA, *HD*, 1165, s. 125.
[124] İbrahim Sezgin, "Osmanlı İmparatorluğundaki Baruthaneler ve Barut İmalatı", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C:10, Ankara 2002, ss.145-150.
[125] Zafer Gölen, Osmanlı Devletinde Baruthâne-i Âmire, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2001, s.5.

Gelibolu Baruthânesinde bulunan üç çarhın eskimiş olduğu ve kullanılmaz bir halde olduğu, perdahhânenin ise kısmen tamirinin gerektiği yönünde bilgiler mevcuttur[126].

1.6. Vakıf Görevlileri, Görevlilerin Vasıfları - Tayin Şartları ve Ücretleri

Vakıf görevlileri padişah beratları ile atandığından Osmanlı Devleti'nde askerî sınıf içerisinde yer almışlardır. Ayrıca görev yaptıkları vakfın gelirinden de belirli bir ücret aldıklarından ehl-i vezaif diye de adlandırılmışlardır[127]. Hatip, imam, nazır, kayyım, mütevelli, müderris gibi vakıf görevlilerinin yaptıkları göreve de cihet ya da çoğulu cihat denilmektedir. Bu cihetler yapılan göreve göre ikiye ayrılmıştır. Birincisi; müderris, hatip, imam, mütevelli, cabi gibi kişilerin bulunduğu cihet-i ilmiye grubudur. İkincisi ise; ilim tahsiline ihtiyaç olunmayan cihet-i bedeniye denen gruptur. Bu grupta kayyım, türbedar ve hizmetçi gibi görevliler yer almaktadır[128].

Vakıf'ta mütevelli, nazır, cabi, süvari cabisi, kaimmakam gibi önemli yöneticiler mevcuttur. Bazı vakıf kurucuları tarafından bu yöneticilerin günde ne kadar yevmiye alacağı, kim olacağı, vasıflarının nasıl olması gerektiği gibi özellikleri vakfiyelerinde belirtilmiştir. Daî Mehmed Efendi vakfının mütevellisi olacak kişinin salihli ve dindar[129] olmasını şart koşmuştur. Sadece vakıf yöneticileri hakkında değil aynı zamanda imam, müezzin, kayyım, bevvab gibi görevlilerin de nasıl bir özellikte olması gerektiği vakfiyelerde belirtilmiştir. Yakub Bey bin Abdullah müezzinin güzel sesli olmasını, kayyım görevlisinin de mescidin kapısını açmak kilitlemek, süpürmek, kandilleri yakıp sonra söndürmek gibi özelliklerde olmasını şart koşmuştur[130].

Vakıf görevlilerinden, yöneticilerinden en önemlilerinden biri vakfın yönetimini üstlenen mütevelli'dir. Vakfın işlerini yürüten, vakıftan sorumlu olan kişiye mütevelli denir[131]. Mütevelli görevi iki kısımdır. Birincisi, vakfiyede şart koşulmasına gerek olmadan sabit olan tevliyet hakkı sahipleridir. Bunlara meşrûtiyet üzere olmayan mütevelli denir. İkincisi ise, vakfiyedeki şart gereği mütevelli olanlardır. Bunlara da meşrûtiyet üzere mütevelli denilir[132].

---

[126] Semavi Eyice, "Baruthâne", *DİA*, C:5, İstanbul 1992, s.94.
[127] Ahmet Akgündüz, a.g.e., s. 263.
[128] Ahmet Akgündüz, a.g.e., s. 263-264.
[129] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:581/2, s.489, sıra:466.
[130] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 583, ss.12-17, sıra 9.
[131] Tahsin Özcan, a.g.e., s. 78.
[132] Ahmet Akgündüz, "Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümler ve Çeşitleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C: 10, Ankara 2002, ss. 447-460.

Mütevelli atamalarında genellikle vakıf kurucuları bir yakınını yahut caminin imamı, hatibi, müezzini gibi kişileri bu göreve tayin etmişlerdir[133]. Cevganizâde El-hâc İbrahim Efendi'nin vakfiyesinde kendisinin vefatından sonra Cami-i Cedid imamının mütevelli olmasını ve bundan sonrada bu caminin imamlarının kendi vakfına mütevelli olmalarını şart koşmuştur[134].

Tevliyet görevinde olduğu gibi diğer vazifelerde de görevlinin vakıf kurucusunun aileden olması için vakfiyelerdeki şartlar dikkat çekmektedir. Daî Mehmed Efendi, vakfının nazır vazifesini oğlu İbrahim'e verilmesini şart koşmuştur. Vakıf kurucusu, vakfının denetimini oğluna bırakarak, vakfını her türlü tehlikeye karşı korumak istemiştir. Tabib El- hâc Hasan Efendi de vakfının cabi vazifesini oğluna bırakmıştır ve vakfın gelirinden 1439 kuruş almasını şart koşmuştur. Görevlinin aileden olması durumu sadece vakfiyelerde değil aynı zamanda Hurûfât Defterlerine de yansımıştır. Genellikle defterlerde "evlâdiyet" tabiri geçerek görevin babadan oğula ya da kızına geçtiği görülmektedir. Has Ahmed Bey vakfının mütevellisi olan Şems Hatun'un ölmesi üzerine kızı Hava Hatun'a tevliyet görevi verilmiştir (H. Zilhicce 1116/M. Mart-Nisan 1705)[135]. Bahşizâde Camisinde görevli olan hatib Mehmed bin Elhac Ahmed'in ölmesi nedeniyle görev oğluna geçmiştir (H. 15 Rebiyülahir 1186/M. 16 Temmuz 1772)[136]. Yağcı Ahmed Camisinde imam ve kayyım olan Ramazan bin Mustafa'nın ölmesi sonucunda vazife oğlu Ali'ye bırakılmıştır[137]. Yahşizâde Camisinde hatip olan Mehmed bin Ali'nin ölmesi sonucu görev iki oğluna verilmiştir (H. 15 Rebiyülahir 1232/ M. 4 Mart 1817)[138]. Hasan Sufi Camisinde imam ve hatip olan Ahmed'in ölmesi sonucunda yerine oğlu Osman geçmiştir (H. Muharrem 1149/M. Mayıs-Haziran 1736)[139].

Hurûfât Defterlerinde görev evladiyet üzere babadan oğula verildiğinde görevlinin arkasında bıraktığı erkek çocuğu yoksa görevin başka birine teslim edildiği de görülmektedir. Balaban vakfının yevmi 4 akçe ile mütevellisi olan Hasan halife ibn El- hâc Mesud bilâveled (çocuksuz) ölünce görev Hafız Hüseyin ibn Ahmed isimli bir kişiye verilmiştir (Cemaziyelahir 1232/ M. Nisan-Mayıs 1817)[140]. Abdulaziz Efendi vakfında

---

[133] Tahsin Özcan, a.g.e., s. 314.
[134] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 626/2, s.636, sıra:665.
[135] VGMA, *HD*, No:1210, s. 54.
[136] VGMA, *HD*, No:1167,s.394.
[137] VGMA, *HD*, No:1210, s.101.
[138] VGMA, *HD*, No:1167, s.415.
[139] VGMA, *HD*, No:1162, s.107.
[140] VGMA, *HD*, No:1167, s. 416.

yevmi 4 akçe ile kâtip olan Muhammed bin Hasan'ın bilâveled fevt olması ile yerine Ali bin Muhammed isimli kişi göreve getirilmiştir (15 zilhicce 1187/ M. 27 Şubat 1774)[141]. Ayrıca görevli vefat ya da feragat ederse görevin az da olsa kardeşlerine geçtiği görülmektedir. Solakzâde vakfında yevmi 2 akçe alarak cüzhân olan esseyid Mehmed'in vefat etmesi sonucunda yerine kardeşi Ali getirilmiştir (H. 24 Zilkade 1153/ 10 Şubat 1741)[142]. Yahşizâde camisinde yevmi 6 akçe ile hatip olan Mehmed vazifesinden feragat etmesiyle yerine kardeşi getirilmiştir (5 Şaban 1242/M. 4 Mart 1827)[143]. Anafarta-î kebir karyesindeki İbrahim Ağa Camisinde imam olan Süleyman ibn Mehmed ölünce yerine büyük öz oğlu Süleyman halife ibn Süleyman'a görev tahsis edilmiştir (H.1241/M.1825-1826)[144]. Hasan Dede Camii'sinde imam ve hatip görevlisi olan Osman'ın ölmesi ile görevleri oğluna verilmiştir (8 Cemaziyelevvel 1175/ M.5 Aralık 1761)[145]. Hacı Ahmed Camisinde imam ve hatip olan esseyid Mustafa'nın vefat etmesiyle oğlu Mustafa göreve getirilmiştir (28 Zilkade 1178/ 19 Mayıs 1765)[146].Gazi Hüdavendigar Mescidinde kayyım, ab-keş, müezzin, sâlâ müezzini olan Ebubekir halife bin Mehmed ölünce yerine öz oğlu Ahmed bin Ebubekir geçmiştir (9 Cemaziyelevvel 1207/ 23 Aralık 1792)[147]. El-hâc Koçak mescidinde imam olan Lütfullah görevinden ferağ edince yerine kardeşi Abdullah görevlendirilmiştir (28 Safer 1157/ 12 Nisan 1744)[148].

Aynı zamanda Hurûfât Defterlerinde vakıf vazifelerini sadece erkek görevlilerin üstlenmediği de görülmüştür. Kadınların da az da olsa vakıf görevlisi oldukları tespit edilmiştir. Vakıf kurucularından bazıları vakfının işlerini, yönetimini zevcelerine, kızlarına yahut kadın akrabalarına bırakmışlardır. Halime Hatun, vakfının tevliyetini büyük kızı Fatma hatuna vermiştir[149]. Şehid Baba bin Mustafa bin Mehmed Ali vakfının kurucusu öldüğünden ve çocuğunun olmamasından dolayı vakfın yöneticiliği kız kardeşi Fatma Hatuna bırakılmıştır[150]. Has Ahmed Bey vakfının mütevellisi olan Şems Hatunun ölmesi sonucunda kızı Havva Hatun'a görev verilmiştir (Zilhicce 1116/ Mart-Nisan 1705)[151].

---

[141] VGMA, *HD*, No:1167, s. 396.
[142] VGMA, *HD*, No:1198, s. 68.
[143] VGMA, *HD*, No:1167, s.404.
[144] VGMA, *HD*, No:1167, s.417.
[145] VGMA, *HD*, No:1167, s.379.
[146] VGMA, *HD*, No:1167, s.388.
[147]VGMA, *HD*, No: 1167, s.403.
[148] VGMA, *HD*, No:1195, s.51.
[149] VGMA, HD, No: 1167, S. 398.
[150]VGMA, *HD*, No:1167,s.397; VGMA, *HD*, No:1167, s. 398; VGMA, *HD*, No: 1167, s. 406; BOA. EV. BKB.95/151.
[151] VGMA, *HD*, No:1210,s.54.

İskenderzâde Camii'sinde 7 akçe ile nazır olan Abdulbaki görevinden feragat ederek yerine Zeynep hatun isimli kişi getirilmiştir (15 Safer 1198/9 Ocak 1784)[152].

Nazır, cabi, kâtip, imam, hatip gibi görevlilerin birden fazla vazifelerde bulunduğu da tespit edilmiştir. Defterdar Ahmed Paşa'nın vakfiyesinde El-hâc Murad Camii'nde imam olanların mütevelli, hatip ve devr-hân olarak da görevlendirilmeleri şart koşulmuştur[153]. Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin türbesinde Mehmed Paşa nukûd vakfından yevmi 2 akçe verilerek fürûzân[154] görevlisi olan kişi türbede tevliyet vazifesinde de bulunmuştur[155]. Daî Mehmed Efendi medresesinde ferraş aynı zamanda bevvaptır[156]. Pazar yeri camisinde de ferraş olan kişi tevliyet görevini de yürütmüştür[157]. Haraccı Hamza mescidindeki ferraş vazifesini yürüten aynı zamanda imam ve müezzindir[158]. Evliya Sinan Paşa imaretinde tabbâh olan kişi duâ-gu görevlisi de olmuştur[159]. Şeyhi Mehmed Efendi Camisinde 10 akçe ile süvari cabisi olan Hasan bin Abdullah isimli kişi aynı zamanda yevmi 3 akçe ile cüz-hân, 2 akçe ile de tesbih-hân görevlisidir[160]. Ayrıca Gazi Hüdavendigar mescidindeki kayyım ve âb-keş, salâ müezzini, muarrif ve devr-hân görevlisi de olmuştur[161]. Kul Hızır Mahallesi mescidindeki imam da müezzin, kayyım ve zaviyedâr görevlisi olarak da çalışmıştır[162].Yazıcızâde Mehmed Mescidindeki müezzin, kayyım görevlisi de olmuştur[163].

Gelibolu'da mütevelli, nazır, duâ-gu gibi görevlilerin vakfın malını telef etmesi, vakfı satmaya kalkışması, yalan beyanla kendini göreve tayin ettirmesi gibi davranışları Hurûfât Defterlerine yansımıştır. Bu gibi durumlarda görevlinin hemen görevinden alındığı yerine başka bir şahsın getirildiği görülmektedir. Pir Mehmed Mektebinin vakfının nazırı

---

[152] VGMA, *HD*, No: 1167, s.401.
[153]VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 633, s. 85, sıra 32.
[154]Fürûzân: Sözlükte '' parlak, parlayan, parlayıcı'' anlamındadır. Bkz. Ferit Develioğlu, a.g.e., s.312. Fürûzân cami, mescit, türbe, tekke gibi imaret yapılarını aydınlatmakla görevli olan kişidir.
[155] VGMA, *HD*, No: 1165, s. 239; VGMA, *HD*, No: 1165, s. 242.
[156]VGMA, HD, No:1210, s.49; Bevvab: Kapıcı manasına gelmektedir. Mektebi açıp kapayan, mektebin temizliğinden sorumlu olan, çocukların tavır ve hareketlerine nezaret eden görevliye mektep bevvabı denilmektedir. Ayrıca hastanenin kapısını açıp kapayan, belirli zamanlar haricinde hastaneye başkasının girmesine mani olan kişiye de hastane bevvabı denir. Bkz. Ali Himmet Berki, a.g.e., s. 9.
[157]VGMA, *HD*, No: 1165, s. 241.
[158] VGMA, *HD*, No: 1165, s. 254; VGMA, *HD*, No: 1167, s. 405.
[159] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 378; VGMA, *HD*, No: 1167, s. 388.
[160] VGMA, *HD*, No:1167, s. 408.
[161] VGMA, *HD*, No:1167, s.382; VGMA, *HD*, No:1167, s.383; VGMA, *HD*, No: 1167, s.387; VGMA, *HD*, No: 1167, s.399; VGMA, *HD*, No:1167, s.403; VGMA, *HD*, No: 1167, s.418.
[162] VGMA, *HD*, No:1167, s.414; VGMA, *HD*, No:1167, s.417; VGMA, *HD*, No:1190,s.368.
[163] VGMA, *HD*, No:1223, s.6.

Ümmühan Hatun vakfın mülkiyetini satmaya kalkışmıştır[164]. Musa Bey vakfında yevmi 10 akçe ile görevli olan duâ-gu'nun ölmesi sonucunda İsmail isimli bir kişi de görevi kendisinin üzerine yazdırarak berat almıştır. Ancak bu görevin evlad-ı meşrut olduğundan, görevlinin yalan beyanda bulunduğunun anlaşılması üzerine İsmail'in görevden alınarak vefat eden kişinin kızı Akile Hatun'a duâ-gu vazifesi verilmiştir (H.21 Zilkade 1174/ 24 Haziran 1761)[165]. Bu gibi durumlardan başka görevlilerin kendi rızasıyla, yaşlılığı neticesinden dolayı, ferağ, fevt gibi nedenlerle görevlerden ayrıldığı da tespit edilmiştir. Kadı Alaeddin vakfında, yevmi 6 akçe ile muallim-i sıbyan görevlisi olan Abdurrahim bin Ali kendi rızasıyla görevini terk etmiştir(22 Ramazan 1191/24 Ekim 1777)[166]. Abdulaziz Efendi vakfında kâtip olan Ahmed bin İbrahim de yaşlı olduğundan kendi rızasıyla görevden ayrılmış ve yerine oğlu İbrahim geçmiştir(10 Safer 1158/14 Mart 1745)[167]. Şeyhi Mehmed Efendi vakfında na'thân olan Hüseyin halife ibn Ahmed kendi rızasıyla görevden ayrılmak istemiştir(12 Şaban 1186/8 Kasım 1777)[168].

Gelibolu'da vakıf görevlilerinin birbirinden farklı ücret aldıkları da belirlenmiştir. Bu görevlilerin aldıkları ücretlerde farklılıkların olması vakfın gelir kaynaklarından kaynaklanmış olmalıdır. Valide Sultan'ın vakfının cabisi 1 kişidir ve yevmi 6 akçe almıştır[169]. Gazi Süleyman Paşa vakfının cabisi ise 5 kişidir. Her biri yevmi 3 dirhem almıştır[170]. Cevganizâde El-hâc İbrahim vakfının cabisi de 1 kişi ve yevmi 2 akçe almıştır[171].

Vakfiyelerde bazı görevlilerin alacakları yevmiyeler açıkça belirtilmiştir. Cevganizâde İbrahim Paşa'nın kurduğu vakıfta kimlerin çalışacağı, ne kadar ücret alacağı vakfiyede ayrıntılı bir şekilde görülmektedir. Cevganizâde İbrahim Paşa'nın vakfında çalışan görevliler ve aldıkları ücretler şöyledir:

---

[164] VGMA, *HD*, No: 1210, s. 99.
[165] VGMA, *HD*, No:1167, s.378.
[166] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 399.
[167] VGMA, *HD*, No:1195, s. 52(1).
[168] VGMA, *HD*, No:1167, s.393.
[169] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:744, s.112, sıra: 29.
[170] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:990, ss.161-162, sıra:158.
[171] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:626/2, s. 635, sıra: 665.

Tablo:1.3. Cevganizâde İbrahim Paşa Vakfından Görevlilere Ödenen Ücretler.

Görevli	Günlük ücret (Akçe)
Mütevelli	7
Nazır	5
Mülk-hân	2
Vaiz	4
Devrhân	1
Kayyım	3
Müezzin	3
Ferraş	1
Cabi	2
Hatip	2

XVII. yüzyıl sonları ila XIX. yüzyıl arası Gelibolu'da cami, mescid, medrese, mektep, imaret, tekke, zaviye gibi vakıf yapılarda çalışan kişilerin ücretlerini Hurûfât Defterlerinden tespit etmek mümkündür. Bu görevliler ve aldıkları ücretler ise şu şekildedir:

Tablo:1.4. Hurûfât Defterlerinde Ücretleri Belirlenen Görevliler[172]

Görevli	Akçe	
	En Düşük	En Yüksek
Ab-keş[173]	2	6
Bevvab	1	1
Cabi	2	3
Cüz-hân	1	6
Devr-hân[174]	1	3

[172] Hurûfât Defterlerinde postnişin, zaviyedar, tekkenişin, tabbâh ve imam-ı reis görevlileri de tespit edilmiştir. Ancak incelediğimiz defterlerde bu görevlilerin ücretleri belirlenemediğinden tabloda yer verilmemiştir.

[173] Ab-keş: Vakıf kuruluşlarının ihtiyacını karşılamak üzere su çeken görevlidir. Bkz. Bahaeddin Yediyıldız, a.g.e., s.367.

[174] Devr-hân: Cuma gününde ya da belirli günlerde öğle namazından evvel mülk sûresini veya başka bir sûreyi okumakla görevli olan kişidir. Bkz. Ali Himmet Berki, a.g.e., s.12.

Duâ-gû	5	10
En‘âm-hân[175]	2	2
Ferraş	1	6
Fürûzân	2	2
Hafız	Hasbî	-
Hatip	0.5	6
İmam	-	8
İmam-ı Sâni	-	10
Kaimmakam	Hasbî	-
Kandilci	2	2
Kâtip	4	5
Kayyım	1.5	4
Meremmetçi	2	2
Muallim	Hasbî	6
Muallim-i Sıbyân	2	6
Muarrif (Muarrif-hân)	2	3
Muhammediye-hân	3	2
Muîd[176]	3	4
Müezzin	1	5
Müezzin-i Sani	5	5
Mülk-hân	2	2
Müsterhim[177]	3	3
Mütevelli	1	10
Na’t-hân[178]	4	4

[175] En ‘am-hân: Belirli zaman ve günlerde Kur’an’ın sûresini okumakla görevli olan kişidir. Bkz. Bahaeddin Yediyıldız, a.g.e., s.371.

[176] Muîd: Müderrisin verdiği dersi tekrar eden, bir nevi müderrisin yardımcısı olan kişidir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 11 ve s. 67.

[177] Müsterhim: Sözlükte ‘‘istirhâm eden; niyâz eden, yalvaran, merhamet dileyen’’ anlamındadır. Bkz. Ferit Develioğlu, a.g.e., s.879.

[178] Na’t-hân: Na’t; iyi güzel olayları methederek, abartılı bir şekilde anlatmaktır. Na’t özellikle Hz. Muhammed’i övmek için okunan şiirlerdir. Bkz. Mustafa Çiçekler, “ Na’t (Giriş, Fars Edebiyatı)”, *DİA*,

Nazır	-	10
Noktacı	1	2
Sakka	2	2
Sâlâ Müezzini (Sâlâ-hân)	1	3
Süvari Cabisi	10	20
Tebârekehân	2	3
Şeyh	Hasbî	2
Şeyhü'l-kurrâ[179]	Hasbî	-
Tesbih-hân	2	2
Türbedâr	3	3
Vaiz	1	5
Yasin-hân	1	2

Hurûfât Defterlerinde vakıf kurucuları tarafından bazı görevlilere dükkân gelirlerinin vakfedildiği tespit edilmiştir. Kilidü'l-bahr kalesi sakinlerinden Kobuz kerimesi Fatma hatun arsası ile arsasının üzerindeki iki kepenk, bir çuha dükkânının gelirlerini Meydan camisindeki vaaz ve nasihat görevlisine vakf etmiştir(H.1187/M. 1773-1774)[180]. Yine aynı kişi üç dükkânının gelirini Ebulfeth Gazi Sultan Mehmed Han Camisindeki müezzinin maaşı için vakf etmiştir(H.15 Cemaziyelahir 1183/ M.16 Ekim 1769)[181]. Anafarta-î kebir karyesinin ahalilerinden olan Sarı El-hâc Ahmed isimli bir kişi de pazartesi ve Cuma günleri Muhammediye tilavet eden kişiye bir mülk kahvehâne dükkânının gelirini vakf etmiştir(H.22 Safer 1198/M.22 Ocak 1784)[182]. El-hâc Mustafa Mahallesi sakinlerinden El-hâce Ahsen Hatun dört dükkân ve iki harap dükkânının gelirini Pazar yeri camisinin imam, hatip, müezzin, devrhân görevlilerine vakfetmiştir(H.29 Safer 1206/M. 28 Ekim 1791)[183].

C:32, İstanbul 2006, s.435. Na't-hân ise sözlükte, Cuma günleri bazı büyük camilerde, sultan camilerinde, tekkelerde "na't-i şerif" okumakla görevli olan kimsedir. Bkz. Ferit Develioğlu, a.g.e., s.949.

[179] Kur'an okumayı öğreten kişiye şeyhü'l-kurrâ denilmektedir. Bkz: Bahaeddin Yediyıldız, 2003, a.g.e. , s. 213.

[180] VGMA, *HD*, No: 1167, s.395.

[181] VGMA, *HD*, No:1167, s.387.

[182] VGMA, *HD*, No:1167, s.401.

[183] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 403.

Hurûfât Defterlerinde su yollarının tamiri vakfı, âb-ı lezîz[184], râh-ı âb[185], mâ-ı lezîz[186] gibi su vakıfları oluşturulmuştur. Bu vakıflar için de mütevelli, cabi, süvari cabisi, kâtip gibi görevli ataması yapılmıştır. Bu görevliler hakkında dikkat çeken nokta su yolları tamirine atanan vazifelilerin aldıkları ücret arasındaki fark göze çarpmaktadır. Cami ya da mescid vakfına atanan mütevelli genellikle 2 ila 10 akçe arasında yevmiyesi değişirken, âb-ı lezîz vakfının mütevellisi yevmi 20 akçe almıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde yaptığımız araştırmalar sonucunda da Gelibolu su yolları vakfının vakfiyeleri bulunamamıştır. Ancak ilmühaber kayıtları incelendiğinde su yolları tamiri için oluşturulan vakıfta görevli olan mütevellinin yevmi 20 akçe aldığı tespit edilmiştir[187].

Tablo:1.5. Gelibolu'daki Su Yolları Vakfının Görevlilerinin Aldıkları Ücretler

Görevli	Akçe Olarak Günlük Ücret	
	En Düşük	En Yüksek
Mütevelli	15	30
Süvari Cabisi	-	20
Cabi	10	20
Katip	-	5

İncelediğimiz defterlerde yukarıdaki görevlilerden başka bir de esnaf görevlileri tespit edilmiştir. Hurûfât Defterlerinde esnafların her birinin ayrı bir kethüdası ve görevlisinin olduğu görülmektedir. Berber, arasta ve yorgancı esnafında kethüda, bakkal esnafında bazarbaşı ve nazır görevlisi, mumcılar esnafında ise kethüda ve mumcı başı, attar ve bezzaz taifesinde kethüda ve cabi, kalâfatçıyan taifesinde kethüda, mükâri taifesinde mükâri başı, hammal taifesinde hammal başı, ehl-i hiref taifesinde pazarbaşı, şîr-i revgan ve sisam yağı tüccarlarında kethüda görevlilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu esnaf ve esnaf taifesinin görevlilerinin hepsinin ne kadar akçe aldığı kayıtlarda geçmemiştir. Yalnızca papuşçılar esnafında görevli olan mütevellinin 1 akçe alarak bu vazifeyi

[184] Âb su anlamındadır. Bkz. Ferit Develioğlu, a.g.e., s. 1. Lezîz ise sözlükte lezzetli tatlı hoşa giden demektir. Âb-ı Lezîz de Tatlı su manasına gelmektedir.
[185] Râh sözlükte yol anlamındadır. Bkz. Ferit Develioğlu, a.g.e., s.1020. Âb ise su manasındadır. Bkz. Ferit Develioğlu, a.g.e., s. 1. Râh-ı âb ise su yolu anlamına gelmektedir.
[186] Mâ-ı lezîz: Sözlükte Tatlı su manasına gelmektedir. Bkz. Ferit Develioğlu, a.g.e., s.640.
[187] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 987, s.12, sıra: 2/4; VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 987, s. 45, sıra: 11/2.

yürüttüğü tespit edilmiştir. Bir de attaran ve bezzazan taifesindeki nazır, kitabet ve cabi görevlisinin yevmi 2 akçe aldıkları tespit edilmiştir.

Ayrıca görevlilerin ölümler sonucunda değiştiği ya da esnafın başı olmadığından lazım ve mühim olduğu gerekçesiyle atamaların yapıldığı görülmektedir. Bakkal esnafının üyeleri mahkemeye gelerek esnaf başlarının olmadığını belirtmişler ve nazır görevlisinin atanmasını istemişlerdir[188]. Mumcılar esnafının kethüdası olmadığından lazım ve gerekli olduğundan atama yapılmıştır[189]. Mükâri taifesinin başları olmadığından mükâri başı atamasının yapılması gerektiği belirtilmiştir[190]. Şîr-i revgan ve sisam yağı tüccarlarının başlarının olmadığından kethüda ataması yapıldığı görülmektedir[191]. Yorgancı esnafının kethüdaları olmadığından nizamları için kethüda görevlisi ataması yapılmıştır[192]. Görüldüğü üzere; her esnafın nizamlarını düzenleyen kethüda görevlisi bulunmakta ve ihtiyaç duyulduğunda ataması gerçekleşmektedir. Bu esnaf kethüdalarının başlıca görevleri hükümete karşı loncayı temsil etmek, hükümetin emir ve yasaklarını üyelere bildirmek, esnaf arasındaki çatışmaları, anlaşmazlıkları çözmek, esnaf teşkilatına giren ya da yükselen kişiler için törenler düzenlemek, narhların belirlendiği toplantılara katılarak narhı hayata geçirmek, rekabeti önlemek, esnaf ve sanatkârlara hammadde sağlamak, hükümete gerekli ihtiyaçları temin etmek gibi görevleri bulunmaktadır[193].

Diğer görevliler gibi kethüda da kendi görevinden başka görevlerde bulunmuştur. Papuşçılar esnafında görevli olan kethüda, tevliyet de de bulunmuştur. Ayrıca incelediğimiz Hurûfât Defterlerinde kethüdaların olumsuz davranışlarına da rastlanılmıştır. Papuşçılar esnafının kethüdası olan Hüseyin isimli kişi, esnafın nizamını bozduğundan dolayı yerine hemen başka bir görevli getirilmiştir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız esnaflardan papuşçılar esnafının nukûd vakfı kurduğu anlaşılmaktadır. Papuşçılar esnafının para vakfı kurmasındaki amaçları, papuşçılar esnafına üye olan kişilere ihtiyaçlarında nakit para sağlamak ya da herhangi birinin iflas etme durumuna geldiğinde yardım etmek için kurulmuş olmalıdır.

Hurûfât Defterlerinde aynı zamanda Gelibolu'da bazı mahallelerin Avarız vakfı oluşturduğu da tespit edilmiştir. Avarız vakfı oluşturmanın ihtiyaç dolayısıyla çıktığı

---

[188]VGMA, *HD*, No: 1190, s.363.
[189] VGMA, *HD*, No:1186, s.454.
[190]VGMA, *HD*, No: 1186, s.455.
[191]VGMA, *HD*, No:1186, s.468.
[192] VGMA, *HD*, No:1186, s.457.
[193] Mehmet Canatar, ''Kethüdâ'' , *DİA*, C:25, Ankara 2002, ss. 332-333.

bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde tekallif-i örfiyye denilen örfi vergiler ilk başlarda çok az miktarda toplanırken sonradan ihtiyaçların artması nedeniyle devlet hazinesi ihtiyaçları karşılayamaz hale gelmiştir. Bu yüzden de devlet sık aralıklarla, miktarları artırarak bu vergiyi toplamak zorunda kalmıştır[194]. Özellikle Avrupa ve İran ile girişilen savaşların getirdiği para ihtiyacı, tımar sisteminin çözülüşü, tımar'ın yavaş yavaş iltizama verilmesi, nüfus artışı, yeni kıtadan Avrupa'ya taşınan gümüşün yarattığı enflasyon gibi birçok nedenler avarız vergisinin XVI. yüzyıldan itibaren her yıl toplanmasına neden olmuştur[195]. Ancak köy ya da mahalle halkı ödemede zorluk çektikleri avarız vergileri için akar ya da para vakfetmişlerdir[196]. Dolayısıyla Avarız vakıfları bir köy ya da mahallenin beklenmedik ihtiyaçları için kurulan vakıflardır[197]. Bu vakıflar halkın karşılaştığı yangın, deprem, salgın hastalıklar, su baskını, fakir, dul ve yetimlerin masraflarının karşılanması, sahipsiz cenazelerin masraflarının karşılanması, kimsesiz kızların evlendirilmesi ve kaldırım, su yolu tamiri için kullanıldığı bilinmektedir[198]. Bu kurulan vakfın paraları avarız akçesi denilen sandığa konulmakta ve avarız vakıflarının idaresi mütevelliler tarafından yürütülmektedir[199]. Hurûfât Defterlerinde Timurtaş, Su Yağı, Sofice Halil, Hocâgi, El-hâc Mürsel, Cami-i Atîk, Mesih Paşa, İbn-i Cemşid, Kul Hızır ve İbnübennan mahallelerinde avarız vakfı kurulduğu tespit edilmiştir. İncelediğimiz defterlerde Avarız vakfında çalışan mütevelli, nazır ve cabi görevlileri bulunmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla mütevellinin günlük 2 ila 10, cabi görevlisinin de 3 ila 10 akçe aldığı belirlenmiştir. Avarız vakıflarında çalışan nazır görevlisinin günlük ücretinin ne kadar olduğu tespit edilememiştir.

Ayrıca Avarız vakfı görevlilerinin genellikle ihtiyaç doğrultusunda atamalarının yapıldığı görülmektedir. İbn-i Cemşid mahallesinin bir miktar akçesinin bulunmasına rağmen vakfın mütevellisinin olmamasından dolayı atama yapılmıştır[200]. Mesih Paşa mahallesinin oluşturduğu avarız vakfının nazırı[201] ve cabisinin olmaması nedeniyle gerekli olduğuna dair hüküm bulunmaktadır[202]. Hocâgi[203], Elhac Mürsel[204], Cami-i Atîk[205] Kul

[194] Mehmet İpşirli, ''Avarız Vakfı'', *DİA*, Cilt:4, İstanbul 1991, s.109.
[195] Levent Küçük, Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2007, s.111.
[196] Ömer Lütfi Barkan, ''Avarız'', *İA*, Cilt: 2, İstanbul 1979, s.18.
[197] Ahmet Akgündüz, a.g.e., s. 215.
[198] Mehmet İpşirli, a.g.m., s.109.
[199] Ahmet Akgündüz, a.g.e. ,s.217.
[200] VGMA, *HD*, No: 1165, s. 237.
[201] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 378.
[202] VGMA, *HD*, No:1167, s. 379.
[203] VGMA, *HD*, No: 1186, s. 464.

Hızır[206] mahallelerinin oluşturduğu Avarız vakıflarının mütevellileri bulunmadığı dolayısıyla da görevli atamasının mühim olduğu hakkında hükümler mevcuttur.

Yukarıda saydığımız mahallelerin oluşturduğu, avarız vakfının mallarını harcayan, kötüye kullanan görevlilerinde bulunduğu kayıtlarda geçmektedir. İbn-i Cemşid Mahallesi Avarız vakfına mütevelli olarak tayin edilen Mustafa bin Mehmed isimli kişi mahallenin mallarını harcamasıyla meclis-i şer'e ihbar edilmiştir[207].

Gelibolu'da yukarıda bahsettiğimiz görevlilerden başka mahkeme görevlilerine de rastlanılmıştır. Ancak mahkeme görevlileri arasından Gelibolu'da sadece kâtip, muhzır ve mukayyid tespit edilmiştir. Mahkemede zabit kâtibi, kadı'nın yardımcısıdır. Dava dilekçeleri alıp kadıya vermek, şahitlerin ve tarafların ifadelerini yazıya geçirmek, tutanakları saklamak[208], derkenar koymak, berat, ferman gibi evrakların yazılmasını sağlamak, ilmühaber yazmak gibi görevleri bulunmaktadır[209]. Muhzır; davalı ile davacıları mahkemeye çağıran[210], şahitler, davalı ve davacıların ikametgâhlarına tebliğde bulunan görevlidir[211]. Osmanlı Devletinde İç Anadolu şehirlerinde Konya, Kayseri gibi memleketlerde muhzırla birlikte ''şahne (şıhne)'' ismi de kullanılmıştır[212]. Muhzır ile mübaşir arasındaki fark ise muhzır şer'i mahkemelerde kullanılırken, ceza mahkemelerinde mübaşir adı kullanılmıştır[213]. Mukayyid ise sözlükte ''kayd eden, kayıt memuru'' anlamına gelmektedir[214]. Mukayyid muhtemelen davacı, davalı ve şahitlerin sözlerini kayıt altına alan kişi olmalıdır.

Bahsettiğimiz kâtip[215], mukayyid[216] ve muhzır[217] görevlilerinin kaç akçe aldıkları kayıtlarda geçmemiştir. Genellikle atamaların çoğunluğu ihtiyaç doğrultusunda ya da görevlinin ölümü sonucunda yapıldığı tespit edilmiştir.

---

[204] VGMA, *HD*, No: 1190, s. 366.
[205] VGMA, *HD*, No: 1190, s. 358.
[206] VGMA, *HD*, No:1205, s. 116.
[207] VGMA, *HD*, No:1167, s. 399.
[208] Fahrettin Atar, ''Mahkeme'', *DİA*, C: 27, Ankara 2003, s. 340.
[209] Murat Tuğluca, *Osmanlı Devlet- Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2016, ss. 81-82.
[210] M. Zeki Pakalın, a.g.e., C:2, s. 572.
[211] Fahrettin Atar, a.g.m., s. 340.
[212] Tuncer Baykara, a.g.e.,C:2, ss. 205-212.
[213] M. Zeki Pakalın, a.g.e., s. 572.
[214] Ferit Develioğlu, a.g.e., s.793.
[215] VGMA, *HD*, No:1186, s.456; VGMA, *HD*, No:1190, s.358; VGMA, *HD*, No:1190, s.365; VGMA, *HD*, No:1186, s.476; VGMA, *HD*, No:1186, s.453; VGMA, *HD*, No:1174, s.183; VGMA, *HD*, No:1174, s.185.
[216] VGMA, *HD*, No:1190, s.358; VGMA, *HD*, No:1186, s.461.
[217] VGMA, *HD*, No:1190, s.358.

Gelibolu'nun Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle birlikte burada imar faaliyetleri vakıflar aracılığıyla sağlanmış olup, şehrin fiziki, dinî ve sosyal yapılarının şekillenmesinde rol oynamıştır. Gelibolu'da kurulan 109 vakfın kurucularının % 41'inin askerî sınıftan olduğu belirlenmiştir. Ancak % 59'unun askerî mi reâyâ mı olduğu tespit edilememiştir. Askerî sınıftan olan Gazi Süleyman Paşa, Cevganizâde İbrahim Efendi, Cevganizâde Mustafa Efendi, Mesih Paşa, Defterdar Ahmed Paşa vakıfları gibi önemli vakıfların ilk kuruldukları andan itibaren uzun ömürlü olduğu görülmektedir.

Vakıfların Gelibolu'da sağladığı en önemli katkılardan biri de istihdam alanı açmış olmasıdır. Vakıfların hizmetinde birçok kişi görev almıştır. Ancak bu çalışan görevlilerin sayısı vakfın büyüklüğüne göre değişmiştir. Ayrıca vakıf kurucuları hangi vazifede kim çalışacak ise bunların vasıflarını vakfiyelerinde açıkça belirtmişlerdir. Vazifeyi yürütecek kişiler belirli bir ücret karşılığında yahût hasbî (ücretsiz) şekilde görevlerini yerine getirmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİBOLU KAZASI VE DİNÎ YAPILAR

Osmanlı Devleti vakıf kurumunu kendinden önceki Türk-İslam devletlerinden alarak kendi içerisinde şekillendirmiştir. Devlet kendisinin gerçekleştiremediği ancak toplumun ihtiyacı olan cami, mescit, medrese, hamam, imaret gibi yapıları vakıflar aracılığıyla inşa ettirme fırsatı bulmuştur. Yöneticiler ve zengin vakıf kurucuları sayesinde devletin ekonomik, kültürel, sosyal, dinî yapıları Osmanlının şehir hayatı kurulmuştur. Vakıf kurucuları sayesinde şehirlerin, kasabaların, köylerin en ücra köşelerine kadar cami, mescit, hamam, kervansaray, aş evi, darüşşifa gibi yapıların kurulmasıyla her türlü ihtiyaç karşılanmıştır[218].

Vakıflar aracılığıyla dinî, kültürel, eğitim-öğretim, bayındırlık, sağlık ve yardımlaşma-dayanışma gibi hizmetler sağlanabilmiştir. Özellikle bu hizmetlerde çalışacak görevlilerin maaşları vakıflar tarafından tahsis edilmiştir. Böylelikle çok fazla kişinin de iş imkânı bulmasını sağlamıştır.

2.1. Gelibolu Merkez Mahalleler

Mahalleler cami, mescit, imaret gibi yapıların etrafında gelişmiş[219] olup genellikle mahallenin ismi, çevresindeki yapının isimlerinden gelmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde genellikle gayrimüslimler ve Müslümanlar ayrı mahallelerde yaşamıştır. Hatta bazı meslek grupları da kendi mesleklerinin adıyla anılan mahallelerde ikamet etmişlerdir[220].

Osmanlı Devleti'nde mahalle temel yönetim birimi haline gelerek, vergi ile yükümlü olan halkın ismi ve oturdukları mahallenin adı tahrir defterlerine kaydedilmiştir. Buradaki temel amaçlardan birincisi vergi verecek olan reâyâ'yı tam anlamıyla saptayarak vergilerin eksiksiz toplanmasını sağlamak, ikincisi de merkezi otoriteyi ve güvenliği sağlayabilmektir[221].

---

[218] Halim Baki Kunter, ''Türk İslam Sanat Eserlerine Vücut Veren Manevi Amiller, *VD*, S:8,Ankara 1969, s.10

[219] İbrahim Sezgin, a.g.e., s.25.

[220] Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki ''Mahalle''nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine'', *Osmanlı Araştırmaları 4*, Yeni Türkiye Yayınları, 1984, s.70.

[221] Özer Ergenç, a.g.m., s. 73.

Mahallenin merkezinde cami ya da mescit bulunuyordu. Dolayısıyla da imam mahallenin yöneticisi konumundaydı. Müslüman mahallelerinden sorumlu olan kişi imam iken gayrimüslim mahallerinden sorumlu olan kişiler ise haham ve papazlardır. Mahalle sakinleri birbirini yakından tanıdığından bir olayda bir kişinin durumu hakkında mahalle imamının ve komşuların görüşlerinin önemi bulunuyordu. Mahallenin her şeyi imamdan sorulur, onun haberi olmadan yabancı bir kimse mahalleye giremezdi. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar imamların bu vazifeyi yürüttüğü bilinmektedir[222]. Tanzimat'la birlikte imamların dini görevlerinin yanı sıra evlenme, doğum, ölüm gibi olayları kaydetmek gibi görevleri de bulunmaktadır. Ayrıca bir mahalleye yerleşecek kimse için imamın ve mahalle sakinlerinden birinin kefil olması gerekmektedir.[223]. Bu yüzden de bir kişi hukukî bir sürece girdiğinde kanıtlar ve görgü tanıklarının ifadeleri değerlendirilirken aynı zamanda mahallesinde nasıl tanındığının da araştırılması yapılıyordu[224].

Mahallede birlikte yaşayan kişilerin kendilerini rahatsız eden, ahlak dışı davranışlarda bulunan şahısları mahalleden atabilme, çıkarma yetkileri bulunmaktaydı. Kanunlara göre mahallede yaşanan bir olay aydınlatılamadıysa, suçu yapan kişi belirlenemediyse doğan zararları mahalleli karşılamak zorundaydılar[225].

İncelediğimiz belgelerde de Gelibolu merkezinde birçok mahalle tespit edilmiştir. Merkezdeki mahallelerden başka Eceabad nahiyesine bağlı mahalleler de belirlenmiştir.

Tablo:2.1. XV- XIX. Yüzyıllarda Gelibolu Merkez Mahalleleri

Sıra No:	Mahalle Adı	Mahallenin Bulunduğu Yüzyıllar[226]				
		XV	XVI	XVII	XVIII	XIX
1	Bahşizâde	-	x	x	x	x
2	Behram Reis	-	-	-	x	-
3	Bıçakçızâde	x	x	x	x	x

[222] Özer Ergenç, a.g.m., s. 74; Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Kitapevi, İstanbul 2003,s.164.
[223] İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s.107.
[224] Özer Ergenç, a.g.m., s. 74.
[225] Özer Ergenç, a.g.m., s. 75.
[226] Hurûfât Defterleri XV. ve XVI. yüzyıl hakkında bilgi vermediğinden Gelibolu'daki mahalleler tabloda gösterilirken ek çalışmalar da dikkate alınarak bir tablo oluşturulmaya çalışılmıştır. Bkz. İbrahim Sezgin, 1475-1530 Yıllarında Gelibolu Kazası, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1991, s.13-15; Metin Tetik, Rumeli'de İlk Osmanlı Şehri, Gelibolu'nun Tarihi ve Kentsel Gelişimi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2018, ss.69-71; Mustafa Kulu, 1530'larda Çanakkale Yöresinde Yerleşim ve Nüfus, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, S:2, ss.197-239.

4	**Cami-i Atîk**	-	-	-	x	x
5	**Debbağ**	-	-	-	x	x
6	**El-hâc Mustafa**	x	x	x	x	x
7	**El-hâc Mürsel**	-	x	x	x	x
8	**Gelincik**	-	-	-	x	x
9	**Hacı**	-	-	-	-	x
10	**Haraccı Hamza**	x	x	x	x	x
11	**Hâcegi/Hocâgi**	x	-	-	x	x
12	**Hoca Hamza**	x	x	x	x	x
13	**İbn-i Cemşid**	-	-	-	x	x
14	**İbnüadel**	-	-	-	x	x
15	**İbnübennan**	-	x	x	x	x
16	**İbnüşems**	-	-	-	x	x
17	**Kalabıdancık/ Kılabıdancık**	x	x	x	x	x
18	**Kalenderhane**	-	-	-	x	-
19	**Kebece**	-	-	-	x	-
20	**Keçeci**	x	x	x	x	x
21	**Kırk Hızır**	-	-	-	x	-
22	**Kilisa**	x	x	x	x	-
23	**Kul Hızır**	x	x	x	x	x
24	**Kutucular**	-	-	-	x	-
25	**Liman**	-	-	-	x	-
26	**Mehmed Bekir Hacı Murad**	-	-	-	x	-
27	**Mesih Paşa**	-	x	x	x	x
28	**Sarıca**	x	x	x	x	-
29	**Sinan Bey**	-	x	x	x	x
30	**Sofice Çelebi**	-	-	-	x	x
31	**Sofice Halil**	x	x	x	x	x
32	**Su Yağı**	x	x	x	x	x

33	**Şengül**	-	-	-	x	-
34	**Tanrıveriş/Tanrıvermiş**	x	x	x	x	x
35	**Tat Ahmed**	-	x	x	x	x
36	**Timurtaş**	-	x	x	x	x
37	**Yağcı Hızır**	x	x	x	x	x

Gelibolu'da XV. yüzyılda 14 mahalle bulunmaktadır. XV. yüzyıldaki bu mahallelerin 11'inin XV. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortalarına kadar yaşadığı tespit edilmiştir. Bunlar, Bıçakçızâde, El-hâc Mustafa, Haraccı Hamza, Hoca Hamza, Kalabıdancık, Keçeci, Kul Hızır, Sofice Halil, Su Yağı, Tanrıveriş, Yağcı Hızır mahalleleridir. XVI. yüzyılda ise Gelibolu merkezinde 20 mahallenin yaşadığı bu mahallelerin 7'sinin yeni ortaya çıktığı belirlenmiştir. XVII. yüzyılda Gelibolu'da yine 20 mahallenin yaşadığı ancak bu yüzyılda herhangi bir yeni mahallenin oluşmadığı görülmektedir. XVIII. yüzyılda da 36 mahallenin var olduğu, 16'sının yeni kurulduğu tespit edilmiştir. XIX. yüzyılda ise Hurûfât Defterlerinde 9 mahalle tespit edilmiştir[227]. Ancak yaptığımız araştırmalar sonucunda 24 mahallenin XIX. yüzyılda var olduğu ama Hurûfât Defterlerine yansımadığı belirlenmiştir[228].

Gelibolu kazasına bağlı Eceabad nahiyesinde ve köylerinde de mahalleler tespit edilmiştir. Kilidü'l-bahr Kalesi varoşunda Aşağı Yalı Mahallesi, Kilidü'l-bahr Kalesinde Arslancı Mahallesi, Eceabad nahiyesinde Meydan Mahallesi, Seddü'l-bahr Kalesi'nde Ortakul Mahallesi, Yalakabad karyesi Dere Mahallesi, Yalakabad karyesi Bâlâ Mahallesi, Yalakabad karyesi Değirmen Mahalleleri'dir.

İncelediğimiz defterlerde Gelibolu'ya bağlı diğer nahiyelerde mahalle ismine rastlanılmamıştır. Dolayısıyla da Gelibolu merkezinin ve Eceabad nahiyesinin diğer nahiyelere göre daha büyük olduğu düşünülmektedir.

[227] Hurûfât Defterlerinde Bıçakçızâde, Gelincik, Hacı, İbnübennan, Mesih Paşa, Sofice Çelebi, Sofice Halil, Su Yağı, Timurtaş Mahalleleri'dir.

[228] Bu mahalleler; Bahşizâde, Bıçakçızâde, Cami-i Atik, Debbağ, Hacegi, Hacı Mürsel, Hacı Mustafa, Haraccı Hamza, İbn-i Cemşid, İbn-i Adel, İbn-i Bennan, Kalender, Keçeci, Kilise, Kul Hızır, Mesih Paşa, Sinan Bey, Sofice Halil, Su Yağı, Tanrıvermiş, Tat Ahmet, Timurtaş, Yağcı Hızır Mahalleleri'dir. Bkz. Şerif Korkmaz, II. Mahmud Döneminde Yapılan 1832 Tarihli Arazi ve Emlak Sayımı: Gelibolu Örneği, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 2017, S:22, s.93.

2.2. Gelibolu Kazasına Bağlı Nahiyeler

1475 yılından 1601 yılına kadar merkez nahiye, Bolayır, Eceabad (Eceova), Çinbi, Evreşe, Kariyaya Gelibolu kazasına bağlıydı[229]. Hurûfât Defterlerinde ise bazı nahiyelerin kazadan ayrıldığı, yeni nahiyelerin bağlandığı ve Bolayır nahiyesinin köy olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda araştırmalarımız neticesinde 1475-1519 tarihlerinde Gelibolu merkezinde 11 köyün mevcut olduğu[230], Evreşe nahiyesinde ise 1519 da 8, 1530'da 17, 1569 da 50, 1601 tarihinde ise köy sayısının 54'e yükseldiği bilinmektedir[231]. Eceabad nahiyesinde 1475 yılında 7, 1519 ve 1530 da 3, 1569'da 21 köyün varlığı görülmektedir[232]. 1569 yılında ise Kariyaya nahiyesine 22 köyün bağlı olduğu tespit edilmiştir[233]. Hurûfât Defterlerinde ise incelediğimiz yüzyıllar içerisinde çok fazla köyün ismi geçmemektedir. Hurûfât Defterlerine göre Gelibolu kazası nahiyeleri ve bu nahiyelere bağlı köyler tabloda gösterilmiştir.

Tablo:2.2. Hurûfât Defterlerine Göre Gelibolu'ya Bağlı Nahiyeler

Nahiye	**Köy Sayısı**	**Köy İsimleri**
Gelibolu(Merkez)	4	Kavaklı, Bolayır, Seydi Kavağı, Uzun Viran.
Eceabad	16	Dursun(Dursunlu), Sivli, Anafarta-î kebir, Anafarta-î sagîr(sagirili),Ilgar dere, Karainebegli, Kurica dere, Keçili, Kocadağlı, Kum, Yalakabad, Bigalı, Behram-ı kebir, Behram-ı sagîr, Uzun Hızırlı, Alabandan-ı kebir.
Kariyaya	10	Cumalı, Fındıklı, Burhan, Bircan, Kozlu dere, Doğan Arslan, Kara Bergos(Burgaz), Eksamil, Kavaklı, Davud Bey.
Evreşe	2	Kadıncık Pınarı, Burun Viran.
Şehriköy (Şarköy)	5	Mirefte, Çergallı/Çergarlı, Tatarlı, Çengelli(Çanaklı) ve ismi belirlenemeyen bir köy daha bulunmaktadır[234].

[229] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 139.
[230] İbrahim Sezgin,1998, a.g.t., s.145.
[231] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., ss.159-166.
[232] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., ss.168-171.
[233] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s.174.
[234] VGMA, *HD*, No:1221, s.10.

Karacabey	1	Sekbanlı
6	**38**	

Hurûfât Defterlerinde Gelibolu merkezine bağlı 4 köy tespit edilmiştir. En fazla köyün Eceabad nahiyesine bağlı olduğu görülmektedir. En az köye sahip olan bölgenin ise Karacabey ve Evreşe nahiyelerine bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Sınırların değişmiş olabileceğinden Evreşe ve Karacabey nahiyelerine bağlı köy isimlerinin çoğunun Hurûfât Defterlerine yansımamış olduğu anlaşılmaktadır. Karacabey nahiyesinin 1486-1521 tarihlerinde Hüdavendigar-Anadolu Eyaletine bağlı olduğu, 1530-1606 yıllarında ise Hüdavendigar-Anadolu Eyaletinde bir kaza olduğu bilinmektedir[235]. Karacabey nahiyesi ise bir ara Gelibolu'ya, tekrar Hüdavendigar Eyaletine bağlanmıştır. Ayrıca Karacabey 1855-1869 yılına kadar Hüdavendigar sancağının Hüdavendigar Eyaletine bağlı bir kaza konumundadır. 1870-1923 yıllarında da Hüdavendigar sancağının Hüdavendigar vilayetinde kaza'dır. 1924 tarihinde ise Bursa'ya bağlanmıştır[236]. Evreşe'nin 1475-1528 tarihlerinde Gelibolu sancağının Rumeli Eyaletine bağlı bir nahiye konumunda olduğu görülmektedir. 1533 tarihinde ise Evreşe, Gelibolu sancağının Kaptanpaşa Eyaletine bağlanmıştır. 1533 tarihinden 1855 tarihine gelinceye kadar nereye tabi olduğu bilinmemektedir[237]. Ancak 1855'den 1877 yılına kadar Gelibolu sancağına bağlı Edirne vilayetinde bir kaza olduğu görülmektedir. 1878'den 1923'e kadar Gelibolu sancağının Edirne vilayetinde bir nahiye konumundadır[238].

Araştırmalarımız doğrultusunda bazı köylerin önceden hangi nahiyeye bağlı olduğu da belirlenmiştir. Seydi Kavağı 1475-1519-1530-1569-1601 tarihlerinde Bolayır nahiyesine bağlıdır[239]. Kavaklı karyesi de 1569 yılında Kariyaya nahiyesine bağlı olduğu bilinmektedir[240]. 1475 tarihinden itibaren Eceabad nahiyesine Anafarta-î sagîr, Anafarta-î kebir, Behram-ı sagîr, Behram-ı kebir karyeleri tabi idi[241]. Yukarıda tabloda gösterdiğimiz Eceabad nahiyesindeki 16 köyün 1569 tarihinde de yaşadığı belirlenmiştir[242]. Kozludere karyesi ile Kara Bergos(Burgaz) köylerinin de XVI. yüzyıldan itibaren Kariyaya

[235] Tahir Sezen, a.g.e., s.415.
[236] Tahir Sezen, a.g.e. s.415.
[237] Tahir Sezen, a.g.e., s. 398.
[238] Tahir Sezen, a.g.e., s.398.
[239] İbrahim Sezgin,1998, a.g.t., ss. 149-154.
[240] İbrahim Sezgin, 1998,a.g.t., ss. 172-175.
[241] İbrahim Sezgin, 1998,a.g.t., s. 168.
[242] İbrahim Sezgin, 1998,a.g.t., s. 171.

nahiyesine bağlandığı görülmektedir[243]. Ayrıca Eksamil karyesi de 1475 yılında merkeze bağlı iken 1519-1569-1601 tarihlerinde Evreşe nahiyesine bağlanmıştır[244]. Doğan Arslan karyesi de 1475-1519-1530 yıllarında Bolayır nahiyesine[245], 1569 ve 1601 yıllarında ise Evreşe nahiyesine tabi' idi[246]. Burun Viran karyesi de Evreşe nahiyesine 1569 ve 1601 yıllarında bağlanmıştır[247]. Mirefte karyesinin de 1475-1601 yılları arasında Bolayır nahiyesine bağlı olduğu görülmektedir[248].

2.3. Camiler

Osmanlı Devleti'nde cami sadece ibadet edilen, namaz kılınan bir yerden ibaret değildi. Osmanlıda şehir, kasaba ve köylerde sıbyan mektebi olmayan yerlerde camiler çocuklar için bir okul konumundaydı. Okulu olan bölgelerde ise, öğrenciler medreselerde derslerini görür, sonra genel dersler için camilere giderlerdi. Buralarda bu dersleri öğretmek için de dersiâmlar atandığı bilinmektedir[249]. Ayrıca camiler, namaz kılmak için gelen cemaatle mahalleye ait işlerinde burada görüşülüp, ortak bir kararın alındığı bir mekân özelliğine de sahip olmuştur. Aynı zamanda mahalleden caminin en büyük görevlisi olan imam sorumluydu. İmamın haberi olmadan yabancı bir kimse mahalleye giremezdi[250]. Camiler Osmanlı Devleti'nde sadece namaz kılınan bir yer değil, eğitim-öğretimin de yaygın yapıldığı, mahalleye ait herhangi bir olayın çözüme kavuşturulduğu bir yapı olmuştur. Osmanlı Devleti'nde camiler dinî, manevi özelliklerinin yanı sıra sosyal, kültürel faaliyetlerinin de yapıldığı mekânlardan biridir.

Gelibolu Hurûfât Defterlerinde XVII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın ortaları arasında Gelibolu merkezinde 35, Eceabad nahiyesinde 22, Kariyaya nahiyesinde 7 ve Şehriköy nahiyesinde 6, Karacabey nahiyesinde 1 cami olmak üzere 71 cami tespit edilmiştir. Şimdi sırasıyla bu camilerin yaşadığı yüzyılları, kurulduğu mahalleleri ve banilerini açıklamaya çalışacağız.

---

[243] İbrahim Sezgin, 1998,a.g.t., s. 174.
[244] İbrahim Sezgin, 1998,a.g.t., s. 159.
[245] İbrahim Sezgin, 1998,a.g.t., ss. 148-151.
[246] İbrahim Sezgin, 1998,.a.g.t., ss. 162-165.
[247] İbrahim Sezgin, 1998,a.g.t., ss. 162-166.
[248] İbrahim Sezgin,1998, a.g.t., ss. 149-154.
[249] Ahmet Önkal, Nebi Bozkurt, "Cami(Dinî ve Sosyokültürel Tarihi)", *DİA*, C:7, İstanbul 1993,s. 51.
[250] Ziya Kazıcı, a.g.e., s. 161.

2.3.1. Merkezdeki Camiler

Gelibolu merkezinde 35 cami bulunmaktadır. Bu camilerden 5'inin XV. yüzyıldan itibaren var olduğu tespit edilmiştir. XVI. yüzyılda yaşamış 7 cami bulunmaktadır. Bunlardan ikisi yeni kurulmuştur. XVII. yüzyılda da 15 cami tespit edilmiştir. 15 caminin yedisinin yeni kurulduğu belirlenmiştir. XVIII. yüzyılda ise 30 caminin yaşadığı bunlardan on altısının yeni inşa edildiği tespit edilmiştir. XIX. yüzyılda ise 17 caminin yaşadığı, ikisinin yeni kurulduğu belirlenmiştir.

Hurûfât Defterlerinde bazı camilerin kurulduğu yüzyıldan sonraki yüzyıllara intikal etmediği de belirlenmiştir. Gelibolu'da tespit edilen camilerin çok az miktarda kurucuları tespit edilmiştir. Hanedan mensubu kişiler ve vezir-i azamlar tarafından da Gelibolu'da camiler kurulmuştur. Gelibolu merkezinde tespit edebildiğimiz kadarıyla kurulan camiler şunlardır:

Tablo:2.3. XV-XIX. Yüzyıllar Arasında Gelibolu'da Bulunan Merkez Camiler

Sıra No	Caminin Adı	Mahall-Mevki	Banisi	Caminin Bulunduğu Yüzyıllar[251]				
				XV	XVI	XVII	XVIII	XIX
1	**Ali Fakih** [252]	-	-	-	-	x	x	-
2	**Bahşizâde** [253]	Araplar Mahallesi[254]	-	x	x	x	x	x
3	**Cami-i Atik**[255]	-	-	-	-	-	x	x
4	**Davud Ağa** [256]	Liman Mahallesi	-	-	-	x	x	-
5	**El- hâc Hüseyin bin Abdullah / Elhac Hüseyin Cerrah** [257]	-	-	-	-	x	x	x

[251] Hurûfât Defterleri XV. ve XVI. yüzyıl hakkında bilgi vermediğinden Gelibolu merkezindeki camileri tabloda gösterirken ek çalışmalarda dikkate alınarak bir tablo oluşturulmaya çalışılmıştır. Bkz: Osman Ülkü, Gelibolu'da Bulunan Türk Dönemi Mimari Eserleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1998, s. 125; İbrahim Sezgin, a.g.t., ss.103-107.

[252] VGMA, *HD*, No:1210, s. 16. İbrahim Sezgin'in açıklamasında Ali Fakih mescidinin XVII. asrın ikinci yarısında cami olarak geçtiğini bildirmektedir. Bkz. İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 107.

[253] VGMA, *HD*, No:1167, s.379; VGMA, *HD*, No:1167, s. 391; VGMA, *HD*, No: 1167, s.392; VGMA, *HD*, No: 1167,s.395; VGMA, *HD*, No:1167, s. 397; VGMA, *HD*, No:1167, s. 411; VGMA, *HD*, No:1167s. 414; VGMA, *HD*, No:1167, s. 417; VGMA, *HD*, No: 1190, s.366.

[254] Osman Ülkü, a.g.t., s. 125.

[255]VGMA, *HD*, No:1165, s.258; VGMA, *HD*, No:1167, s.377; VGMA, *HD*, No:1167, s.378; VGMA, *HD*, No:1167,s.382; VGMA, *HD*, No:1167, s.386; VGMA, *HD*, No:1167,s.409; VGMA, *HD*, No:1167,s.411; VGMA, *HD*, No:1167, s.416; VGMA, *HD*, No:1186, s.456; VGMA, *HD*, No:1190,s.343; VGMA, *HD*, No:1190, s.355; VGMA, *HD*, No:1190,s.373; VGMA, *HD*, No:1193, s.127; VGMA, *HD*, No:1200, s.127; VGMA, *HD*, No:1201,s.76.

[256] VGMA, *HD*, No:1190, s.356.

6	**El- hâc İbrahim**[258]	-	-	-	-	x	x	-
7	**Hacı Musa** [259]	Pazar Yerinde	-	-	-	-	x	-
8	**El-hâc Derviş** [260]	-	-	-	-	-	x	-
9	**El- hâc Mustafa**[261]	Sofice Çelebi Mahallesinde	-	-	-	-	x	x
10	**Defterdar Ahmed**[262]	-	-	-	-	-	x	x
11	**Gazi Hüdavendigar**[263]	-	Sultan I. Murad adına Çandarlı Hayreddin yaptırmış-tır.	x	x	x	x	-
12	**Gelincik**[264]	Gelincik Mahallesi	-	-	-	-	-	x
13	**Hallac Ahmed**[265]	-	-	-	-	-	x	-
14	**Hace Şems**[266]	-	-	-	-	-	x	-
15	**Hüseyince**[267]	-	-	-	-	-	x	x
16	**İbnüadel**[268]	İbnüadel Mahallesi	-	x	x	x	x	x
17	**Kadı**[269]	-	-	-	x	x	x	-
18	**Karacabey**[270]	-	-	-	-	x	-	-
19	**Kavak**[271]	Kavak Karyesi	-	-	-	-	x	x

[257]VGMA, *HD*, No:1167,s.391; VGMA, *HD*, No:1167, s.392; VGMA, *HD*, No:1167, s.398; VGMA, *HD*, No:1167, s.402; VGMA, *HD*, No:1167, s.404; VGMA, *HD,* No:1167, s.411; VGMA, *HD*, No:1167,s.412; VGMA, *HD*, No:1196, s.102; VGMA, *HD*, No:1210, s.12; VGMA, *HD*, No:1210, s.80; VGMA, *HD*, No:1210, s.87; VGMA, *HD*, No:1210, s.88.

[258] VGMA, *HD*, No:1210, s.44.

[259] VGMA, *HD*, No:1165, s.241; VGMA, *HD*, No:1167,s.376; VGMA, *HD*, No:1167, s.391; VGMA, *HD*, No:1167, s.400; VGMA, *HD*, No:1167, s.418; VGMA, *HD*, No:1196,s.100; VGMA, *HD*, No:1210, s.11; VGMA, *HD*, No:1210, s.35.

[260] VGMA, *HD*, No:1195,s.51.

[261] VGMA, *HD*, No:1165, s.234; VGMA, *HD*, No:1167, s.377; VGMA, *HD*, No:1167, s.402; VGMA, *HD*, No:1190,s.361; VGMA, *HD*, No:1196, s.101; VGMA, *HD*, No:1210, s.86; VGMA, *HD*, No:1167, s.408.

[262] VGMA, *HD*, No:1167; s.398; VGMA, *HD*, No:1167,s.382; VGMA, *HD*, No:1167, s.415; VGMA, *HD*, No:1190, s.343.

[263] VGMA, *HD*, No:1210, s.60.

[264] VGMA, *HD*, No:1167, s.412.

[265] VGMA, *HD*, No:1167, s.385.

[266] VGMA, *HD*, No:1210, s.51; VGMA, *HD*, No:1210, s.88. Diğer ismi İskenderzade Camisi'dir. Bkz. VGMA, *HD*, No: 1165, s.239; VGMA, *HD*, No:1167, s.398; VGMA, *HD*, No:1167,s.399; VGMA, *HD*, No: 1167, s.408; VGMA, *HD*, No:1195,s.51.

[267] VGMA, *HD*, No:1167, s.376; VGMA, *HD*, No:1167, s.377; VGMA, *HD*, No:1167, s. 381; VGMA, *HD*, No:1167, s.404; VGMA, *HD*, No:1190, s. 378.

[268] VGMA, *HD*, No:1167, s.398; VGMA, *HD*, No:1167, s.415; VGMA, *HD*, No:1210, s.101.

[269] VGMA, *HD*, No:1192, s.60.

[270] VGMA, *HD*, No:1210, s.19; VGMA, *HD*, No:1210, s.20.

20	**Kebece**[272]	Kebece Mahallesi	-	-	-	-	x	-
21	**Kul Hızır Cami**[273]	Kul Hızır Mahallesi	Kul Hızır Efendi	-	-	-	-	x
22	**Köprü**[274]	-	-	-	-	-	x	-
23	**Mesih Paşa**[275]	-	Vezir-i azam Mesih Paşa	x	x	x	x	x
24	**Ömer Efendi**[276]	-	-	-	-	x	-	-
25	**Pazar Yeri**[277]	Pazar Yerinde	-	-	-	-	x	x
26	**Sarıca/Saruca**[278]	Sarıca Mahallesinde	-	x	x	x	x	-
27	**Sofice Çelebi**[279]	Sofice Çelebi Mahallesi	-	-	-	-	x	x
28	**Sofice Halil**[280]	Sofice Halil Mahallesi	-	-	-	-	x	-
29	**Su Yağı**[281]	Su Yağı Mahallesi	-	-	-	-	x	x
30	**Şeyh Hasanzâde Muhammed Ağa**[282]	-	-	-	-	-	x	x
31	**Şeyhi Mehmed Efendi**[283]	-	Şeyhi Mehmed	-	-	x	x	x
32	**Şeyh? Paşa**[284]	-	-	-	-	x	-	-

[271] VGMA, HD, No: 1165, s. 233; VGMA, HD, No: 1165, s. 258.
[272] VGMA, *HD*, No:1167, s.386.
[273] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 411; VGMA, *HD*, No: 1167, s. 412; VGMA, *HD*, No: 1167, s. 413.
[274] VGMA, *HD*, No:1167, s.403.
[275] VGMA, *HD*, No:1167, s.381; VGMA, *HD*, No:1190, s.355; VGMA, *HD*, No: 1190, s.374; VGMA, *HD*, No:1210, s.37.
[276] VGMA, *HD*, No:1210,s.22; VGMA, *HD*, No:1210,s.23.
[277]VGMA, *HD*, No:1165, s.241; VGMA, *HD*, No:1165, s.244; VGMA, *HD*, No:1165, s.253; VGMA, *HD*, No:1167, s.376; VGMA, *HD*, No:1167, s.381; VGMA, *HD*, No:1167, s.383; VGMA, *HD*, No:1167, s.385; VGMA, *HD*, No: 1167, s.386; VGMA, *HD*, No:1167, s.390; VGMA, *HD*, No:1167, s.391; VGMA, *HD*, No:1167, s.392; VGMA, *HD*, No:1167, s.393; VGMA, *HD*, No:1167, s.417; VGMA, *HD*, No:1190,s. 355.
[278] VGMA, *HD*, No:1210,s.87.
[279]VGMA, *HD*, No:1167,s.377; VGMA, *HD*, No:1167, s.408.
[280] VGMA, *HD*, No:1165, s.237; VGMA, *HD*, No:1167, s.405; VGMA, *HD*, No:1210, s. 86; VGMA, *HD*, No: 1210, s. 95; VGMA, *HD*, No:1190, s. 364.
[281] VGMA, *HD*, No:1167, s. 390; VGMA, *HD*, No:1167, s.413.
[282] VGMA, *HD*, No:1167, s.379.
[283]VGMA, *HD*, No:1165, s.240; VGMA, *HD*, No:1165, s.244; VGMA, *HD*, No:1165, s.252; VGMA, *HD*, No:1165, s.253; VGMA, *HD*, No:1167, s. 381; VGMA, *HD*, No:1167, s.382; VGMA, *HD*, No:1167, s.396; VGMA, *HD*, No:1167, s. 404; VGMA, *HD*, No:1167, s. 408; VGMA, *HD*, No:1167, s.409; VGMA, *HD*, No:1167, s. 413; VGMA, *HD*, No:1190, s. 358; VGMA, *HD*, No:1210, s.35; VGMA, *HD*, No:1210, s. 52. VGMA, *HD*, No:1210, s. 88. VGMA, *HD*, No:1210, s.93. VGMA, *HD*, No:1210, s.104. VGMA, *HD*, No:1210, s. 92.
[284] VGMA, *HD*, No:1203, s.5.

33	**Şehzâde Gazi Süleyman Paşa**[285]	Bolayır karyesi	Şehzâde Gazi Süleyman Paşa	-	x	x	x	-
34	**Yağcı Ahmed**[286]	-	-	-	-	-	x	-
35	**Yahşizade**[287]	-	-	-	-	-	x	x

Hurûfât Defterleri bize XVII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın ortalarına kadar bilgi vermektedir. Dolayısıyla da incelediğimiz belgelerde tespit ettiğimiz camilerin bazılarının hangi yüzyıllardan itibaren Gelibolu'da varlığını sürdürdüğü, kaçıncı yüzyılda kurulduğu hakkında tam bir bilgimiz yoktur. Ancak yaptığımız araştırmalar neticesinde merkezdeki 35 camiden 6'sının XV. ve XVI. yüzyıllarda da yaşadığı tespit edilmiştir. Bu camiler Gazi Hüdavendigar, Gazi Süleyman Paşa, Mesih Paşa, Sarıca Paşa, Bahşizâde, İbnüadel'dir. Gazi Hüdavendigar Camii, padişah Sultan I. Murad adına veziri Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından yaptırılmıştır[288]. Mesih Paşa ise Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde vezirlik yapmıştır[289]. Hatta Gelibolu sancakbeyi ve kaptan-ı derya görevini yürütürken Mesih Paşa tarafından 1480-1492 tarihleri arasında bu cami yaptırılmıştır[290]. Ayrıca Evliya Çelebi Mesih Paşa Camisinde çalışan görevlilerin Mısır'dan geldiğini ve caminin ihtişamını, güzelliğini Seyahatname adlı eserinde detaylı olarak anlatmıştır. Aynı zamanda Evliya Çelebi Mesih Paşa Camisini eşi benzeri olmayan bir cami olarak tarif etmektedir[291]. Orhan Gazi'nin oğlu Gazi Süleyman Paşa'nın Bolayır'da kendi adına inşa ettirdiği bir cami vardır. Tarihte Rumeli Fatihi olarak bilinen Süleyman Paşa Gelibolu'yu ele geçiren kişi olarak da bilinmektedir. Süleyman Paşa Bursa, İznik ve Gelibolu'da birçok hayrât eseri yaptırmış olup İznik'te mescid ve medrese, Bursa'da bir mescid, Bolayır'da ise bir cami ve imaret yaptırmıştır[292]. Bolayır'daki bu cami H.787-M.1385-1386 yıllarında yapılmıştır. Ayrıca Bolayır'daki bu cami H.1307-M.1889-1890 tarihlerinde Sultan Abdülhamid tarafından tamir ettirilmiştir[293]. Sarıca Paşa

[285] VGMA, *HD*, No:1165, s.240.
[286] VGMA, *HD*, No:1210, s.33; VGMA, *HD*, No:1210, s.101.
[287] VGMA, *HD*, No:1167, s.389; VGMA, *HD*, No: 1167, s.404; VGMA, *HD*, No:1167, s. 406; VGMA, *HD*, No:1167, s.415.
[288] İbrahim Sezgin, 1998,a.g.t., s. 103.
[289] Hedda Reindl Kiel, ''Mesih Paşa'', *DİA*, C:29, Ankara 2004, s.309.
[290] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t. , s.105.
[291] Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi,* (haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı) YKY, 5. Kitap 2. Cilt, İstanbul 2010, s. 425.
[292] Feridun Emecen, ''Süleyman Paşa'', *DİA*, C:38, İstanbul 2010,ss. 94-96.
[293] *Çanakkale Kitabeleri-I Gelibolu*, (Proje başk. ve Ed. Nasuhi Ünal Karaarslan), TTK, Ankara 2014, ss.4-6.

ise 1437 tarihinde cami imaret, türbe ve medreseden oluşan bir külliye yaptırmıştır[294]. Bahşizâde Camisi'nin de XV. yüzyılda yapıldığı Araplar mahallesinde bulunduğu 1939 senesinde de minaresinin, kubbesinin çökmüş, duvarının yıkılmış olduğu sonradan da tamamen yok olduğu yönünde bilgiler mevcuttur[295]. İbnüadel camisi de XV. yüzyılda kurulmuş ancak günümüze kadar ulaşamamıştır[296].

Hurûfât Defterlerinde cami tamirleri hakkında herhangi bir belgeye rastlanılmamıştır. Ancak yaptığımız araştırmalar doğrultusunda bazı camilerin XVIII. yüzyılın sonlarına doğru tamir ettirildiği yönünde bilgiler tespit edilmiştir. Sarıca Paşa'nın H.28 Mart 1191/M.8 Mart 1777 tarihli vakfiyesi incelendiğinde Sarıca Paşa Camisinin bu tarihlerde tamir edildiği ve 698.874 akçe masrafının olduğu kayıtlara düşmüştür[297]. Ayrıca H. 1187/M.1773-1774 tarihli Orhan bin Osman adlı vakfiye incelendiğinde de Bolayır'daki Şehzâde Gazi Süleyman Paşa Cami ve türbesinin kurşunlarının perişan olduğu bu cami ve türbenin tamir edilerek yüz seksen altı bin beş yüz otuz sekiz akçeye mâl olduğu tespit edilmiştir[298].

2.3.2. Eceabad Nahiyesindeki Camiler

Hurûfât Defterlerinde Eceabad nahiyesinde 4 cami tespit edilmiştir. Bu camilerden Ebulfeth Gazi Sultan Mehmed Han Camisi'nin varlığı XV. yüzyıla kadar gitmektedir. Eceabad nahiyesine bağlı Kilidü'l-bahr Kalesindedir. Fatih Sultan Mehmed Han tarafından, kale görevlilerinin ibadet etmeleri için yaptırıldığı bilinmektedir[299]. Eceabad nahiyesinde kurulan diğer 3 caminin de XVIII. yüzyılda yaşadığı belirlenmiştir. Ayrıca bu 3 caminin sadece birinin kurulduğu yüzyıldan sonraki diğer yüzyıla intikal etmediği tespit edilmiştir. Eceabad nahiyesinde bulunan bu camiler şunlardır:

Tablo:2.4. XV-XIX. Yüzyıllar Arasında Eceabad Nahiyesi'ndeki Camiler

Sıra No:	Caminin Adı	Mahall-Mevki	Banisi	Caminin Bulunduğu Yüzyıllar				
				XV	XVI	XVII	XVIII	XIX
1	**Debbağ El-hâc Mehmed Cami/**	Seddülbahir Kalesi	-	-	-	-	x	x

[294] Osman Ülkü, a.g.t., s. 124.
[295] Osman Ülkü, a.g.t., s. 125.
[296] Osman Ülkü, a.g.t., s. 125.
[297] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No:776, s.267, sıra:205.
[298] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 776, s.198, sıra:164.
[299] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 107.

	Debbağzâde El-hâc							
2	**Ebulfeth Gazi Sultan Mehmed Han /Meydan**[300]	Kilidülbahr Kalesi	Fatih Sultan Mehmed Han	x	x	x	x	x
3	**El-hâc Ali Oda Başı**[301]	Kilidülbahr Kalesi yakınında	-	-	-	-	x	x
4	**El-hâc Mustafazâde**[302]	Kilidülbahr Kalesi yakınında Aşağı Yalı Mahallesinde	Tabib Hasan Efendi	-	-	-	x	-

Hurûfât Defterlerinde birçok cami isminin farklı adlarla yazıldığı tespit edilmiştir. Meydan Camisi ile Sultan Mehmed Han Camisinin aynı cami olduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır. Meydan Camisi gibi Fatih Sultan Mehmed Han Camisi de Kilidülbahr Kalesindedir. Ebulfeth Gazi Sultan Mehmed Han Camisinin görevlilerinden H. Şevval 1208/ M. Mayıs 1794 tarihinde vaiz olan Kara Veliyüddin bilaveled ölmesi sonucunda yerine Hafız Ahmed bin Mehmed halife[303] geçmiştir. Meydan Camii'si ile ilgili 1794 tarihli bir hükümde de aynı bilgiler mevcuttur[304].

Araştırmamız doğrultusunda Eceabad nahiyesine bağlı köylerde de cami tespit edilmiştir. Bu camilerin isimleri, yaşadığı yüzyıllar ve kuruldukları köyler şu şekildedir:

Tablo:2.5. XVII-XIX. Yüzyıllar Arasında Eceabad Nahiyesi'ne Bağlı Köylerdeki Camiler

Sıra No:	**Caminin Adı**	**Kurulduğu Köy**	**Caminin Bulunduğu Yüzyıllar**		
			XVII	**XVIII**	**XIX**
1	**Abdulkerim**[305]	Anafarta-î kebir	-	x	-
2	**El-hâc Memi**[306]	Anafarta/ Anafarta-î sagir (sagirili)	-	x	x

[300]VGMA, *HD*, No:1167, s. 377; VGMA, *HD*, No:1167, s.379; VGMA, *HD*, No:1167, s.381; VGMA, *HD*, No:1167, s.387; VGMA, *HD*, No:1167, s. 393; VGMA, *HD*, No: 1167, s.394; VGMA, *HD*, No:1167, s.395; VGMA, *HD*, No: 1167, s.398; VGMA, *HD*, No:1167, s.401; VGMA, *HD*, No:1167, s.406; VGMA, *HD*, No:1167, s.407; VGMA, *HD*, No:1190, s.356; VGMA, *HD*, No: 1190, 374; VGMA, *HD*, No: 1198, s.68; VGMA, *HD*, No:1198, s. 69; VGMA, *HD*, No:1205, s.105; VGMA, *HD,* No:1210, s. 16; VGMA, *HD*, No:1210, s.26; VGMA, *HD*, No:1210, s.66.
[301] VGMA, *HD*, No:1167, s. 398; VGMA, *HD*, No:1167, s.413.
[302] VGMA, *HD*, No:1165, s. 233.
[303] VGMA, *HD*, No:1167, s.406.
[304] VGMA, *HD*, No:1167, s.406
[305] VGMA, *HD*, No:1165, s.233; VGMA, *HD*, No:1167, s.401; VGMA, *HD*, No:1210, s.23.
[306]VGMA, *HD*, No:1165, s.236; VGMA, *HD*, No:1165, s.237; VGMA, *HD*, No:1167, s.401; VGMA, *HD*, No:1167, s.404; VGMA, *HD*, No:1167, s.410; VGMA, *HD*, No:1167, s.415; VGMA, *HD*, No:1210, s.7; VGMA, *HD*, No:1210, s.30(1); VGMA, *HD*, No:1210, s.88; VGMA, *HD*, No:1210, s.89.

3	**El-hâc Muhammed** [307]	Bigalı	-	x	-
4	**El-hâc Murad/ Hacı Murad/Murad Hoca**[308]	Karainebegli	-	x	-
5	**El-hâc Murad** [309]	Kum	-	x	x
6	**El-hâc Yusuf**[310]	Sivli/ Sivri	-	x	x
7	**Hacı Ahmed** [311]	Behram-ı kebir	-	x	-
8	**Hacı Sinan**[312]	Yalakabad	-	x	-
9	**Hasan Sufi** [313]	Dursunlu	x	x	x
10	**İbrahim Ağa**[314]	Anafarta-i kebir	-	-	x
11	**Keçili Köyü**[315]	Keçili	-	x	-
12	**Kocadağlı Köyü**[316]	Kocadağlı	-	x	x
13	**Merhum Ekreni**[317]	Behram-ı sagir	x	-	-
14	**Nasuh Efendi Cami (Nasuh bin İbrahim)**[318]	Ilgar deresi	-	x	x
15	**Osman bin İsa**[319]	Alabandan-ı kebir	x	x	-
16	**Şabanoğlu**[320]	Kurica deresi	-	x	x

[307] VGMA, *HD*, No:1165, s. 236; VGMA, *HD*, No:1167, s.376; VGMA, *HD,* No:1167, s. 402; VGMA, *HD*, No:1167, s.407.
[308]VGMA, *HD*, No:1165, s.243; VGMA, *HD*, No:1165, s.258; VGMA, *HD*, No:1167, s.379; VGMA, *HD*, No:1167, s.381; VGMA, *HD*, No:1167, s.382; VGMA, *HD*, No:1167, s.386; VGMA, *HD*, No:1167,s.406; VGMA, *HD*, No:1196, s.99; VGMA, *HD*, No:1210, s.51; VGMA, *HD*, No:1210, s.87; VGMA, *HD*, No:1210, s.88; VGMA, *HD*, No:1210, s.89.
[309] VGMA, *HD*, No:1165, s.236; VGMA, *HD*, No:1165, s.243; VGMA, *HD*, No:1167, s.129(2); VGMA, *HD*, No:1167, s. 380; VGMA, *HD*, No:1167, s.416; VGMA, *HD*, No:1190, s.380; VGMA, *HD*, No:1210, s.22.
[310] VGMA, *HD*, No:1164, s.106; VGMA, *HD*, No:1167, s.399; VGMA, *HD*, No:1167, s. 407; VGMA, *HD*, No:1167, s.417; VGMA, *HD*, No:1167, s. 418; VGMA, *HD*, No:1210, s.16.
[311] VGMA, *HD*, No:1167, s.376; VGMA, *HD*, No:1167, s. 378.
[312] VGMA, *HD*, No:1179, s.1; VGMA*, HD*, No:1210, s.30(2); VGMA, *HD*, No:1210, s.34.
[313] VGMA, *HD*, No:1162, s.107; VGMA, *HD*, No:1167, s.379; VGMA, *HD*, No:1167, s.415; VGMA, *HD*, No:1167, s.416; VGMA, *HD*, No:1192, s.59; VGMA, *HD*, No:1210, s.20; VGMA, *HD*, No:1210, s.34; VGMA, *HD*, No:1210, s.88.
[314] VGMA, *HD*, No:1167, s.417. Bu caminin 18. yüzyılda mescid olarak kayıtlara geçtiği görülmektedir. Mescidin 19. yüzyılda camiye çevrildiği anlaşılmaktadır.
[315] VGMA, *HD*, No:1165, s.236; VGMA, *HD*, No:1167, s.381; VGMA, *HD*, No:1167, s.406.
[316] VGMA, *HD*, No:1165, s.235; VGMA, *HD*, No:1167, s.413.
[317] VGMA, *HD*, No:1210, s.16.
[318] VGMA, *HD*, No:1165, s.234; VGMA, *HD*, No:1167, s.379; VGMA, *HD*, No:1167, s.380; VGMA, *HD*, No:1167, s.393; VGMA, *HD*, No:1167, s.394; VGMA, *HD*, No:1167, s.396; VGMA, *HD*, No:1167, s. 401; VGMA, *HD*, No:1167, s.412; VGMA, *HD*, No:1195, s.55; VGMA, *HD*, No:1200, s.127.
[319] VGMA, *HD*, No:1196, s.102; VGMA, *HD*, No:1210, s.13.
[320] VGMA, *HD*, No:1165, s.235; VGMA, *HD*, No: 1167, s.401; VGMA, *HD*, No:1167, s.402; VGMA, *HD*, No:1167, s.410; VGMA, *HD*, No:1210, s.78.

17	**Uzun Hızırlı Karyesi**[321]	Uzun Hızırlı	-	-	x
18	**Orta Mahalle**[322]	Yalakabad	-	-	x

Tabloda XVII. yüzyılda 3 caminin yaşadığı görülmektedir. 14 caminin de XVIII. yüzyılda var olduğu ve on ikisinin yeni kurulduğu tespit edilmiştir. XIX. yüzyılda ise 10 caminin yaşadığı üçünün yeni inşa edildiği belirlenmiştir.

Tabloya baktığımızda dikkat çeken noktalardan biri bazı köylerde sadece bir camiye rastlanılmışken Anafarta-î kebir karyesi ile Yalakabad karyesinde iki cami tespit edilmiştir. Bu iki köydeki camilerin yaşadığı yüzyıllara bakıldığında XVIII. yüzyılda var olan camilerin XIX. yüzyılda devam etmediği görülmektedir. Anafarta-î kebir karyesinde Abdulkerim ve İbrahim Ağa camileri vardır. Abdulkerim Cami'sinin XVIII. yüzyıl, İbrahim Ağa Cami'sinin de XIX. yüzyıldaki hükümleri tespit edilmiştir. Bu camilerin görevlilerine bakılıp aynı camiden bahsedip bahsetmediği hakkında ayrım yapılmak istense de yüzyıllar farklı olduğundan herhangi bir sonuca ulaşılamamıştır.

Hurûfât Defterlerinde farklı adlarla tespit ettiğimiz camilerin görevlilerinin isimlerini incelediğimizde aynı ibadethaneyi ifade ettiklerini görüyoruz. Bazı defterlerde Dursun ya da Dursunlu adıyla geçen karyede El-hâc Hasan isimleriyle anılan üç farklı cami vardır. Bu camilerin farklı adlarla kayıtlara geçmesinde yüzyılların etkisinin olduğu görülmüştür. Dursunlu karyesindeki bu camiler okuduğumuz defterlerde H.1110/M.1698-1699 ve H. 1150/M.1737-1738 tarihlerinde hep Hasan Sufi Camisi ya da El-hâc Hasan Camisi olarak geçmiştir. Ancak H. 1175/M. 1761-1762 tarihinden itibaren Hurûfât Defterlerinde Hasan Dede adıyla yahut yine El-hâc Hasan Cami ismiyle anılmıştır ve bu camilerin Dursunlu karyesine bağlı olduğu görülmektedir. Hasan Sufi camisinde H. Muharrem 1149/ Mayıs-Haziran 1736 tarihinde yevmi 1 akçe ile imam ve hatip görevlisi olan Ahmed'in ölmesi sonucu yerine oğlu Osman'ın geçtiği bilinmektedir[323]. Dursunlu karyesine bağlı Hasan Dede camisinde ise H. 8 Cemaziyelevvel 1175/ M. 14 Kasım 1763 senesinde yevmi 1 akçe ile imam ve hatip olan Osman'ın ölmesi sonucunda yerine oğlu Hasan'ın geçtiği belirlenmiştir[324]. Dolayısıyla her ne kadar farklı birer cami olarak görülseler de görevlilerine baktığımızda aynı cami olduğunu görüyoruz. Ayrıca

[321] VGMA, *HD*, No:1167, s.417.
[322] VGMA, *HD*, No:1167, s.404.
[323] VGMA, *HD*, No:1162, s.107.
[324] VGMA, *HD*, No:1167, s.379.

Karainebegli karyesinde de El-hâc Murad camisinin ismi Hacı Murad veya Murad Hoca olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hurûfât Defterlerinde cami isminin ve bulunduğu karyenin net olarak verildiği ancak bazı kayıtlarda ise cami isminin verilmediği sadece bulunduğu köyün adıyla anıldığı camilerde tespit edilmiştir. Aslında bu camilerin görevlilerine bakıldığında farklı birer cami olmadığı belirlenmiştir. Anafarta köyü camisinde yarım akçe ile imam olan Mehmed'in fevt olması sonucunda yerine Mustafa isimli bir kişi getirilmiştir[325]. Anafarta-î sagir (sagir ili) karyesine ait El- hâc Mehmed Cami'sinde de yevmi 2 akçe ile hatip görevlisi olan Mehmed'in ölmesiyle yerine oğlu Mustafa'nın geçtiğine dair bir belge bulunmuştur[326]. Görüldüğü üzere Anafarta köyü Cami'sindeki imam ile Anafarta-î sagir köyüne bağlı El- hâc Mehmed Cami'sindeki hatip görevlisinin isimleri aynıdır.

2.3.3. Kariyaya Nahiyesindeki Camiler

Kariyaya nahiyesine bağlı köylerde toplam 7 caminin varlığı tespit edilmiştir. Bu camilerden birinin XVII. yüzyılda, beşinin XVIII. yüzyılda, birinin de XIX. yüzyılda yaşadığı belirlenmiştir. XVIII. yüzyılda kurulan camilerin ikisinin XIX. yüzyılda da varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Kariyaya nahiyesine bağlı köylerin isimleri, kuruldukları yer ve yaşadığı yüzyıllar tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.6. XVII-XIX. Yüzyıllar Arasında Kariyaya Nahiyesi'ndeki Camiler

Sıra No:	Caminin Adı	Kurulduğu Köy	Caminin Bulunduğu Yüzyıllar		
			XVII	XVIII	XIX
1	**Burhanlı Karyesi**[327]	Burhanlı	-	-	x
2	**Davud Bey**[328]	Eksamil	x	-	-
3	**Elhac Ferruh**[329]	Cum'alı	-	x	x
4	**Hisarlı Hamza (Elhac Hamza)**[330]	Kozlu dere	-	x	x

[325] VGMA, *HD*, No:1210, s.6.
[326] VGMA, *HD*, No:1210, ss. 88-89.
[327] VGMA, *HD*, No:1167, s.411.
[328] VGMA, *HD*, No:1210, s.33.
[329] VGMA, *HD*, No:1167, s.388; VGMA, *HD*, No:1167, s.416; VGMA, *HD*, No:1190, s.365; VGMA, *HD*, No:1210, s.38; VGMA, *HD*, No:1210, s.68.
[330] VGMA, *HD*, No:1167, s.388; VGMA, *HD*, No:1167, s.390; VGMA, *HD*, No:1167, s.409; VGMA, *HD*, No:1167, s.412; VGMA, *HD*, No:1195, s.55; VGMA, *HD*, No:1210, s.97.

5	**Kavaklı Karyesi**[331]	Kavaklı	-	x	-
6	**Mütevelli Ömer Efendi**[332]	Doğan Arslan	-	x	-
7	**Veli Çelebi**[333]	Bircan	-	x	-

Tablo 2.6'ya bakıldığında XVII. yüzyılda 1, XVIII. yüzyılda ise 5 caminin varlığı tespit edilmiştir. XVIII. yüzyılda tespit edilen 5 caminin hepsinin yeni kurulduğu görülmektedir. XIX. yüzyılda da 3 caminin yaşadığı birinin ise yeni inşa edildiği belirlenmiştir.

2.3.4. Şehriköy Nahiyesindeki Camiler

Şehriköy nahiyesine bağlı köylerde 6 cami bulunmuştur. En fazla caminin XVIII. yüzyılda yaşadığı görülmektedir. Şehriköy nahiyesine bağlı köylerdeki camiler şunlardır:

Tablo:2.7. XVII-XIX. Yüzyıllar Arasında Şehriköy Nahiyesindeki ve Köylerindeki Camiler

Sıra No:	**Caminin Adı**	**Kurulduğu Köy**	**Caminin Bulunduğu Yüzyıllar**	
			XVII	**XVIII**
1	**Ali Beşe**[334]	Çergallı	x	x
2	**Ali Çelebi**[335]	Şehriköy nahiyesi	-	x
3	**Ahmed Çelebi** [336]	Mirefte	-	x
4	**Ahmed Halil**[337]	-	-	x
5	**Belkıs Hatun**[338]	Tatarlı	x	-
6	**Elhac Mustafa**[339]	-	-	x

Şehriköy nahiyesinde ve köylerinde XVII. yüzyılda 2 cami tespit edilmiştir. XVII. yüzyılda kurulan 2 camiden sadece birinin XVIII. yüzyıla intikal ettiği görülmektedir.

---

[331] VGMA, *HD*, No:1210, s.102.
[332] VGMA, *HD*, No:1167, s.394; VGMA, *HD*, No:1167, s.402; VGMA, *HD*, No:1210, s.53; VGMA, *HD*, No:1210, s.6.
[333] VGMA, *HD*, No:1167, s.378.
[334] VGMA, *HD*, No:1210, s.12; VGMA, *HD*, No:1210, s.63.
[335] VGMA, *HD*, No: 1210, s.48; VGMA, *HD*, No:1210, s.90.
[336] VGMA, *HD*, No:1221, s.10.
[337] VGMA, *HD*, No:1210, s.49.
[338] VGMA, *HD*, No:1214, s.17.
[339] VGMA, *HD*, No:1210, s.90.

XVIII. yüzyılda da 5 cami bulunmaktadır ve bu camiler yeni inşa edilmiştir. XIX. yüzyılda ise herhangi bir cami tespit edilememiştir.

Tabloya bakıldığında Şehriköy nahiyesinde genellikle erkek isimli camiler bulunmaktayken Belkıs Hatun isminde bir kadın caminin olması dikkatimizi çekmiştir. Ancak bu kişinin kim olduğu hakkında herhangi bir bilgimiz yoktur.

Şehriköy nahiyesindeki incelediğimiz belgelerin bazılarında bu camilerle alakalı çok fazla hüküm bulunamamıştır. Belkıs Hatun, Ali Çelebi, El-hâc Mustafa, Ahmed Halil, Ali Beşe camilerinin H. 1110/ M.1698-1699 ile H. 1125/M. 1713-1714 yılları arasındaki görevlileri hakkında hükümleri bulunmaktadır. Dolayısıyla da bu camilerin XIX. yüzyılda yaşamış olup olmadığı hakkında bir bilgimiz yoktur.

2.3.5. Karacabey Nahiyesindeki Camiler

Hurûfât Defterlerinde Karacabey nahiyesine bağlı Sekbanlı karyesinde aynı isimli cami tespit edilmiştir. Ayrıca caminin harap olduğu ve caminin yeniden inşa ettirildiği bilinmektedir[340]. Karacabey nahiyesinde başka bir cami tespit edilememiştir.

2.4. Mescitler

Osmanlı Devleti'nde cami ile mescit gördükleri hizmet bakımından birbirinden farklı özellik taşıyan kurumlardır. Cami, Cuma ve Bayram namazı kılınan ve hutbe okumak için minberi de olan bir yer olarak tarif edilirken; Cuma namazı kılınmayan, hutbe okunmayan küçük ibadet yerine de mescit denilmiştir[341].

2.4.1. Merkezdeki Mescitler

Hurûfât Defterlerinde merkezde 46 mescit tespit edilmiştir. Bu mescitlerden onunun XV. yüzyılda, on üçünün ise XVI. yüzyılda yaşadığı belirlenmiştir. XVI. yüzyıldaki 13 mescitten üçü yeni kurulmuştur. XVII. yüzyılda da 13 mescit tespit edilerek birinin yeni inşa edildiği belirlenmiştir. XVIII. yüzyılda da 42 mescidin Gelibolu merkezinde yaşadığı tespit edilmiştir. 42 mescidin 31 tanesinin bu yüzyılda kurulduğu görülmektedir. XIX. yüzyılda ise 7 mescidin yaşadığı sadece birinin bu yüzyılda kurulduğu belirlenmiştir. Gelibolu merkez kazada bulunan mescitler şöyledir:

---

[340] VGMA, *HD*, No: 1165, s.245.
[341] Ahmet Önkal- Nebi Bozkurt, a.g.m. , s.46. Ziya Kazıcı, a.g.e. , s.163.

Tablo:2.8. Gelibolu Merkezinde Bulunan Mescitler

Sıra No	Mescidin Adı	Kurulduğu Mahall	Banisi	Mescidin Bulunduğu Yüzyıllar				
				XV[342]	XVI	XVII	XVIII	XIX
1	**Ahmed Bîcan**[343]	-	Yazıcızade Ahmed Bîcan	-	-	-	x	-
2	**Aişe Hatun**[344]	-	-	-	-	-	x	-
3	**Aişe Sultan Mescidi**[345]	-	Sultan II. Bayezid'in kızı Ayşe Sultan tarafından yaptırılmıştır.	x	x	x	x	-
4	**Ali Fakih**[346]	-	Ali Fakih	x	x	x	x	-
5	**Bac-ı Küçük**[347]	-	-	-	-	-	x	-
6	**Bahşizâde**[348]	Bahşizâde Mahallesi	-	-	-	-	x	-
7	**Bıçakçızâde**[349]	Bıçakçızâde Mahallesi	-	-	-	-	x	x
8	**Davud Ağa**[350]	Liman Mahallesi	-	-	-	-	x	-
9	**Debbağ**[351]	Debbağ Mahallesi	-	-	-	-	x	-
10	**Elhac Dizdar**[352]	-	-	-	-	-	x	-

[342] Hurûfât Defterleri XV. ve XVI. yüzyıl hakkında bilgi vermediğinden Gelibolu merkezindeki mescitleri tabloda gösterirken ek çalışmalarda dikkate alınarak bir tablo oluşturulmaya çalışılmıştır. Bkz. İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., ss.107-127; Osman Ülkü, a.g.t., s.122-127.

[343] VGMA, *HD*, No:1210,s.45; VGMA, *HD*, No:1210, s.63.

[344] VGMA, *HD*, No:1165, s.234; VGMA, *HD*, No:1167, s.397; VGMA, *HD*, No:1167, s.394; VGMA, *HD*, No:1167, s.398.

[345] VGMA, *HD*, No:1210, s.42.

[346] VGMA, *HD*, No:1195, s.55.

[347]VGMA, *HD*, No: 1210, s.79.

[348] VGMA, *HD*, No:1200, s.128; VGMA, *HD*, No:1201, s.76.

[349] VGMA, *HD*, No:1167, s.396; VGMA, *HD*, No:1167, s.416; VGMA, *HD*, No:1210, s.75; VGMA, *HD*, No:1210, s.86. Bıçakçızade Mescidi, Gelibolu kazasına bağlı Bıçakçızade Mahallesindedir. İbrahim Sezgin doktora tezinde Bostancı İnebeyi mescidini anlatırken bu mescide Bıçakçıoğlu mescidi de denildiğinden bahsetmiştir. Ancak Bostancı İnebeyi mescidi (Bıçakçıoğlu Mescidi)'nin Karaman Pazarında bulunduğunu ve Bostancı İnebeyi'nin bu mescide 1 ev ve 2 dükkân vakfettiğinden bahsetmektedir. Bkz. İbrahim Sezgin, 1998,a.g.t., s.108. İncelediğimiz Hurûfât Defterlerinde ismi geçen Bıçakçızâde mescidi, Bıçakçızâde Mahallesinde olduğu tespit edilmiştir.

[350] VGMA, *HD*, No:1190, s.344; VGMA, *HD*, No:1196, s.99; VGMA, *HD*, No:1196, s.101.

[351] VGMA, *HD*, No:1167, s.376.

[352]VGMA, *HD*, No:1167, s.384; VGMA, *HD*, No:1167, s.418. El-hâc Dizdar mescidinin kim tarafından, kaç tarihinde, nerede kurulduğu hakkında bir bilgimiz yoktur. Ancak İbrahim Sezgin doktora tezinde Hacı Doğan Dizdar mescidinden bahsetmiştir ve bu mescidin Hacı Doğan Dizdar mahallesinde olduğunu belirtmiştir. Mescidin masrafları için 5 dükkân, 1 bağ, 3,000 akçe vakfedildiğini açıklamıştır. 1530 tarihinde ise Selime

11	**Elhac Koçak**[353]	-	-	x	x	x	x	-
12	**Gazi Hüdavendigar**[354]	-	Sultan I. Murad	x	x	x	x	x
13	**Haraccı Hamza**[355]	-	Haraccı Hamza	-	x	x	x	x
14	**Hâce-Hâcegi Hamza**[356]	Hâce Hamza Mahallesi	Hoca Hamza	x	x	x	x	-
15	**Hâce- Hâcegi Şems/İskenderzâde Elhac Ahmed**[357]	-	-	-	-	-	x	-
16	**Hızır Ahmed Çelebi**[358]	-	-	-	-	-	x	-
17	**Hüseyince/Hüseyin Bey**[359]	-	-	-	-	-	x	-
18	**İbn-i Cemşid**[360]	İbn-i Cemşid Mahallesi	-	-	-	-	x	-
19	**İbnüşems**[361]	İbnüşems Mahallesi	-	-	-	-	x	-
20	**İbnübennan**[362]	İbnübennan	-	-	-	-	x	-

Hatun, Kamerşah Hatun, Benli Yusuf isimli kişilerin hatim ve çırağ için 1200 akçe vakfettiğini belirtmiştir. Bkz. İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 111.

[353] VGMA, *HD*, No:1167, s.403; VGMA, *HD*, No:1192, s.67; VGMA, *HD*, No:1195, s.51; VGMA, *HD*, No:1195, s.55.

[354]VGMA, *HD*, No:1165, s.249; VGMA, *HD*, No:1165, s.254; VGMA, *HD*, No:1167, s.382; VGMA, *HD*, No:1167, s.383; VGMA, *HD*, No:1167, s.387; VGMA, *HD*, No:1167, s.399; VGMA, *HD*, No:1167, s.403; VGMA, *HD*, No:1167, s.413; VGMA, *HD*, No:1167, s.418; VGMA, *HD*, No:1190, s.343.

[355]VGMA, *HD*, No:1165, ss.253-254; VGMA, *HD*, No:1167, s.383; VGMA, *HD*, No:1167, s.405; VGMA, *HD*, No:1167, s.408. VGMA, *HD*, No:1167, s.409. Hurûfât Defterlerinde Haraccı Hamza mescidinin hangi mahallede kurulduğu geçmemektedir. Ancak bu mescidin adını taşıyan mahalle bulunmaktadır. Haraccı Hamza H. 925 senesinde Gelibolu'da 4 dükkândan 800 akçe, Anadolu'da Bayram Deresinde bir vakıf köy geliri ve bu köyden toplanan paralardan 1000 akçe ve toplam 5.054 akçe gelir bıraktığı bilinmektedir. Bkz. Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (630-1402)*, Baha Matbaası, İstanbul 1986, s. 486. M. Tayyib Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, Üçler Basımevi, İstanbul 1952, s. 286.

[356]VGMA, *HD*, No: 1167, s.402; VGMA, *HD*, No:1210, s.25; VGMA, *HD*, No:1210, s.39; VGMA, *HD*, No:1210, s.87; VGMA, *HD*, No:1210, s.88. İbrahim Sezgin'in doktora çalışmasında bahsettiği Hoca Hamza mescidi ile aynı olmalıdır ve bu binayı inşa eden kişi, mescide adını veren Hoca Hamza'dır. Bkz. İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 116.

[357] VGMA, *HD*, No:1196, s.102.

[358] VGMA, *HD*, No:1210, s.80; VGMA, *HD*, No: 1210, s. 82. Hızır Ahmed Çelebi mescidi Hurûfât Defterlerinde bazen Müfti Ahmed Çelebi mescidi olarak geçmiştir. İbrahim Sezgin doktora tezinde bahsettiği Ahmed Çelebi b. Hızır bey mescidi Hurûfât Defterlerinde tespit ettiğimiz bu mescitle aynı olmalıdır. Bkz. İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 107.

[359] VGMA, *HD*, No:1162**,** s.106; VGMA, *HD*, No:1196, s.101.

[360]VGMA, *HD*, No:1167, s.401. İbn-i Cemşid Mescidi İbrahim Sezgin'in tezinde bahsettiği Cemşidzâde mescidi ile aynı olmalıdır. Bkz. İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 108.

[361] VGMA, HD, No: 1192, s. 64.

[362] VGMA, *HD*, No:1167, s.377; VGMA, *HD*, No:1167, s.378; VGMA, *HD*, No:1190, s.339; VGMA, *HD*, No:1190, s.355; VGMA, *HD*, No:1205, s.116.

		Mahallesi						
21	**Kadı Alaeddin**[363]	-	-	-	-	-	x	-
22	**Kalabıdancık**[364]	Kalabıdancık Mahallesi	-	-	-	-	x	-
23	**Kalenderhane**[365]	Kalenderhane Mahallesi.	-	-	-	-	x	-
24	**Kapudan Mehmed Paşa**[366]	Kapudan Mahallesi[367]	Kapudan Mehmed Bey[368]	x	x	x	x	-
25	**Keçeci Mahallesi**[369]	Keçeci Mahallesi	-	-	-	-	x	-
26	**Kırımlı Hızır**[370]	Kırımlı Hızır Mahallesi	-	x	x	x	x	-
27	**Kırk Hızır**[371]	Karaman Çarşısı yakınında	-	-	-	-	x	-
28	**Kırklar**[372]	Debbağhane Kurbunda	-	-	-	-	x	-
29	**Kilisa/ Kiliseli**[373]	Kilisa Mahallesi	-	x	x	x	x	-
30	**Kul Hızır**[374]	Kul Hızır Mahallesi	Kul Hızır	-	-	-	x	x
31	**Kutucular**[375]	Kutucular	-	-	-	-	x	x

[363] VGMA, *HD*, No:1167, s.392.
[364] VGMA, *HD*, No:1167, s.382; VGMA, *HD*, No:1210, s.72.
[365] VGMA, *HD*, No:1167, s.400.
[366] VGMA, *HD*, No:1167, s.401; VGMA, *HD*, No:1167, s.407.
[367] BOA.EV.MKT.1312/37.
[368] BOA.EV.MKT.1312/37; BOA.EV.MH.270/162;BOA.EV.MH.778/26.
[369]VGMA, *HD*, No:1167, s.402; VGMA, *HD*, No:1167, s.401. Hurufat Defterlerinde bir de Keçeci Hacı mescidi isminde bir mescid geçmektedir. Bu iki mescid Keçeci Mahallesindeki aynı mescittir. Aynı zamanda bu mescid İbrahim Sezgin'in doktora tezinde bahsettiği Keçeci Hacı Mahmud mescidi ile aynı olmalıdır. Bkz. İbrahim Sezgin,1998, a.g.t., s. 118.
[370] VGMA, *HD*, No:1165, s.250.
[371] VGMA, *HD*, No:1167, s.379; VGMA, *HD*, No:1167, s.397; VGMA, *HD*, No:1192, s.67; VGMA, *HD*, No:1210, s.50; VGMA, *HD*, No:1210, s.58; VGMA, *HD*, No:1210, s.65; VGMA, *HD*, No:1210, s.66; VGMA, *HD*, No:1167, s.416.
[372] VGMA, *HD*, No:1167, s.394; VGMA, *HD*, No:1167, s.402.Ramazan Eren'in Çanakkale Türk Devri Eserleri isimli kitabında Eceabat'a bağlı Kilidü'l-bahr köyü kalesinde Kırklar Cami isminde bir caminin varlığından bahsetmiştir. Bkz. Ramazan Eren, *Çanakkale Türk Devri Eserleri*, Çanakkale Valiliği 2012, ss.99-100. Muhtemelen Kırklar mescidi camiye çevrilen mescitler arasındadır. Ancak Kırklar mescidinin Hurûfât Defterlerinde tam olarak yeri tespit edilememiştir.
[373]VGMA, *HD*, No:1194, s.66; VGMA, *HD*, No:1210, s.42. Kiliseli mescidi Hacı İbrahim adıyla da bilinmektedir. Bkz. İbrahim Sezgin,1998, a.g.t., s.112. Kiliseli Mescidinin geçtiği defterde hangi mahallede olduğu yazmamaktadır. Ancak bu mescidin adıyla aynı olan Kilisa Mahallesi ismiyle anılan bir mahalle mevcuttur. Muhtemelen Kiliseli Mescidi de Kilisa Mahallesindedir.
[374] VGMA, *HD*, No:1167, s.414; VGMA, *HD*, No:1167, s.417; VGMA, *HD*, No:1190, s.368; VGMA, *HD*, No:1205, s.116.

		Çarşısında						
32	**Küçük Hacı**[376]	-	-	-	-	-	-	x
33	**Hüsrev Kadı**[377]	-	-	-	x	-	-	-
34	**Mahmud**[378]	Mersaye dahilinde Divanhane kurbunda	Mahmud	-	-	-	x	-
35	**Malabıdancık**[379]	-	-			-	x	-
36	**Mütevelli**[380]	-	-	-	-	-	x	-
37	**Sinan Bey**[381]	Sinan Bey Mahallesi	-	-	-	-	x	-
38	**Sinan Paşa-yı Veli(Evliya Sinan Paşa)**[382]	-	Evliya Sinan Paşa	-	-	x	-	-
39	**Su Yağı** [383]	Su Yağı Mahallesi	-	-	-	-	x	-
40	**Şengül**[384]	Şengül Mahallesi	-	-	-	-	x	-
41	**Tat Ahmed**[385]	Tat Ahmed Mahallesi	-	-	-	-	x	-

[375] VGMA, *HD*, No:1165, s.241; VGMA, *HD*, No:1165, s.253; VGMA, *HD*, No:1167, s.389. Kutucular mescidinin diğer adı Hacı Mustafa Efendi mescididir. Bkz. BOA.EV.MKT.3224/93.
[376] VGMA, HD, No: 1167, s. 406; VGMA, HD, No: 1167, s. 411.
[377] VGMA, *HD*, No:1223, s.9.
[378] VGMA, HD, No: 1210, s. 102
[379] VGMA, *HD*, No:1210, s.37.
[380]VGMA, *HD*, No:1165,s.234; VGMA, *HD*, No:1167, s.378; VGMA, *HD*, No:1167, s.384; VGMA, *HD*, No:1167, s.385; VGMA, *HD*, No:1167, s.399; VGMA, *HD*, No:1190, s.339; VGMA, *HD*, No:1205, s.115; VGMA, *HD*, No:1210, s.40. Gelibolu Hurûfât Defterlerinde Mütevelli Mescidinin hangi köy ya da mahallede kurulduğu bilinmemektedir. Ancak İbrahim Sezgin'in doktora tezinde Mütevelli Hoşkadem mescidi isimli bir mescitten bahsetmiştir. İbrahim Sezgin'in bahsettiği mescid ile Hurûfât Defterlerinde geçen Mütevelli mescidi aynı olmalıdır. Hurûfât Defterlerindeki kayıtlardan camilerin, mescitlerin, mekteplerin ve diğer vakıf yapılarının adları yazılırken farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da Mütevelli Mescidi ile Mütevelli Hoşkadem mescidi muhtemelen aynıdır. Eğer ki bu her iki mescid aynı ise, banisi Saruca Paşa'nın azatlısı olan Hoşkadem tarafından yaptırılmıştır ve aynı adı taşıyan mahallededir. Bkz. İbrahim Sezgin,1998, a.g.t., s. 120.
[381] VGMA, *HD*, No:1190, s.342.
[382] VGMA, *HD*, No:1210, s.6.
[383] VGMA, *HD*, No:1165, s.234; VGMA, *HD*, No:1167, s.387; VGMA, *HD*, No:1167, s.400; VGMA, *HD*, No:1167, s.415; VGMA, *HD*, No:1210, s.40; VGMA, *HD*, No:1210, s.91.Diğer bir ismi Hacı Kemal Mescididir. Bkz. İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 121
[384] VGMA, *HD*, No:1190, s.378.
[385] VGMA, *HD*, No:1190, s.343; VGMA, *HD*, No:1210, s.38. Adından da anlaşılacağı üzere, Tat Ahmed Mahallesindedir. İncelediğimiz başka bir kaynakta da Tat Ahmed Mescidinin papuşçılar içinde olduğu ve bu mescide bitpazarında ayda 120 akçe gelir getiren 12 dükkân, papuşçılardaki bu mescide bitişik ayda 43 akçe gelir getiren 10 dükkân, Balık pazarında 66 akçe gelir getiren dükkân, Şarklı evine bitişik ayda 50 akçeli 10 oda, Kıncı Muslihiddin dükkânlarına bitişik 40 akçe gelirli 8 oda vakfedilmiştir. Bkz. Ekrem Hakkı Ayverdi, a.g.e., ss. 488-489.

42	**Tanrıveriş**[386]	Tanrıveriş Mahallesi	-	-	-	-	x	-
43	**Timurtaş**[387]	Timurtaş Mahallesi	-	-	-	-	x	x
44	**Uzunca İbrahim**[388]	-	-	x	x	x	x	-
45	**Yağcı Hızır**[389]	Yağcı Hızır Mahallesi	-	x	x	x	x	-
46	**Yazıcızade Mehmed**[390]	Yazıcızâde Mehmed Efendi türbesinin bitişiğinde[391]	Yazıcızâde Mehmed Efendi	-	x	x	-	-

Gelibolu merkezinde kurulan mescitlerin isimlerine baktığımızda camiler gibi önemli kişiler tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ayşe Sultan mescidi Sultan II. Bayezid'in kızı Ayşe Sultan tarafından Sungurca mahallesinde yaptırılmıştır[392]. Bunun yanı sıra Ahmed Bîcan Mescidine ismine veren Ahmed Bîcan da Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin en küçük kardeşidir. Ahmed Bîcan Hanefi mezhebinden olup Bayramiyye tarikatına bağlıdır[393]. Bayramiyye tarikatının etkisiyle hayrat eserler kurmuş olmalıdır. Bu mescid de bunun en güzel örneğini teşkil etmektedir. Ahmed Bîcan'a, Bîcan lakabının verilmesinde çile çıkarması ve Allah aşkının artması sonucunda zayıflayarak cansız bir beden halinde incelmesi nedeniyle verildiği söylenmektedir. Aynı zamanda Ahmed Bican'ın çilehanesinin var olduğu rivayet edilse de günümüze kadar ulaşmadığı bilinmektedir[394]. Ayrıca Hurûfât Defterlerinde Ahmed Bîcan'ın çilehanesine rastlanılmamıştır. Ali Fakih mescidi ise Ulemadan olan Mezid Fakih'in oğlu Ali Fakih tarafından yaptırılmıştır. Bu mescid için Ali Fakih 40.000 akçe vakfetmiştir. Ancak Ali Fakih, Fatih Sultan Mehmed zamanında bu paranın 20.000 akçesini devlet hazinesi için vermiştir[395]. Sinan Bey mescidi de Saruca Paşa'nın erkek kardeşi Sinan Bey tarafından

[386] VGMA, HD, No: 1167, s. 402.
[387] VGMA, *HD*, No:1162, s.106; VGMA, *HD*, No:1167, s.385; VGMA, *HD*, No:1167, s.416; VGMA, *HD*, No:1167, s.417.
[388] VGMA, *HD*, No:1167, s.407.
[389] VGMA, *HD*, No:1164, s.107; VGMA, *HD*, No:1167, s.376; VGMA, *HD*, No:1196, s.99. Bu mescid 1475'ten sonraki kayıtlarda Yağcı Hacı Hayreddin olarak geçmiştir. Bkz. İbrahim Sezgin, a.g.e. , s. 122. Yağcı Hızır, mescidine dört dükkân, bir mahzen, bir bezizhane vakfetmiştir. Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, a.g.e., s. 298.
[390] VGMA, *HD*, No:1223, s.6.
[391] BOA.EV.MH.61/36; BOA.EV.THR.109/31; BOA.EV.MKT.763/21; BOA.EV.MH.61/36.
[392] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 108.
[393] Amil Çelebioğlu, ''Ahmed Bîcan'', *DİA*, C:2, İstanbul 1989, s.50.
[394] Haşim Şahin, *Dervişler ve Sufi Çevreler*, Kitap Yayınevi, İstanbul Şubat 2017, s. 137.
[395] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 107.

inşa ettirilmiştir[396]. Yazıcızâde Mehmed Efendi Mescidi ise ünlü Muhammediye[397] adlı eserin yazarı olan Yazıcızâde Mehmed tarafından yaptırılmıştır[398].

Merkezdeki mescitlerin 4'ünün sonradan camiye çevrildiği tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Gazi Hüdavendigar mescididir. Bu mescid Defterdar Ahmed Paşa tarafından camiye çevrilmiştir[399].İkincisi Hâce Şems mescidi'dir[400]. Üçüncü ise Davud Ağa mescididir. Davud Ağa mescidi de H. Cemaziyelahir 1165/ M. Nisan-Mayıs 1752 senesinde El-hâc İbrahim Efendi tarafından minber vazedilip camiye çevrilmiştir[401]. Kalponizâde Hasan Ağa tarafından camiye çevrilen dördüncü mescid Su Yağı Mahallesi mescididir[402].

Hurûfât Defterlerinde mescide atanan görevliler, mescitlerin camiye çevrilmesi gibi tutulan kayıtların yanı sıra mescitlerin harap olması hakkında da bilgiler bulmak mümkündür. Hatta tamire ihtiyaç duyulması gerektiği bu yüzden de mescitlerin tamirinde kim görevli olacak ise o kişinin ismi de yer almaktadır. Örneğin; Kırklar mescidinin harap olduğu ve binanın tekrar tamir edilmesi için Şeyh Mahmud isimli bir kişinin tayin edildiği anlaşılmaktadır[403]. Bunun yanı sıra yaptığımız araştırmalar sonucunda H. 1254/ M.1838-1839 yıllarında Yazıcızâde Mehmed Efendi türbesinin, yakınındaki mescidinin, hüceratın kurşunlarının tamamen harap ve tamire muhtaç olduğu kayıtlarda geçmektedir[404]. Bu türbe, mescid ve hüceratında gerekli olan kerpiç, kereste ve taşa ödenecek toplam miktar 23.265 guruştur[405].

Ayrıca Hurûfât Defterlerinde mescitlere vakfedilen dükkânların da kaydedildiği görülmektedir. Şöyleki; El-hâc Koçak mescidinin masrafları için Karaman çarşısında bir

---

[396] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 121.
[397] Muhammediye adlı eser 3 bölümde yazılmış ve H. 853/M. 1449 tarihte Gelibolu'da tamamlanmıştır. Yazıcızâde birinci kısımda Hz. Muhammed'in nurundan, cennet, cehennem, melekler, şeytan, Adem ve Havva'nın yaratılışından, yeryüzüne inmesinden bahsetmiştir. İkinci bölümde ise, Hz. Adem'den başlayıp bütün peygamberlerin bazı özelliklerini tanıtarak, Hz. Muhammed'in doğumu, hayatı, savaşları, Ehl-i beyti, nasihatları gibi konular yer almıştır. Ayrıca bu bölümde Hz. Fatıma, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ın vefatlarını da anlatmıştır. Üçüncü bölümde ise kıyametin kopuşunu eserinde yer vermiştir. Bkz. Mustafa Uzun, ''Muhammediyye'', *DİA*, C:30, İstanbul 2005, s.586. Yazıcızâde'nin bu eseri aynı zamanda mekteplerde, medreselerde de okutulmuştur. Bkz. Haşim Şahin, a.g.e., s. 135.
[398] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 123.
[399] VGMA, *HD*, No:1167, s.382; VGMA, *HD*, No:1190, s.343.
[400] VGMA, *HD*, No:1196, s.102.
[401] VGMA, *HD*, No:1190, s.344.
[402] VGMA, *HD*, No:1167, s. 387.
[403] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 394.
[404] BOA. EV.EMH. 11/81; BOA. EV. EMH.11/81(2).
[405] BOA. EV. EMH.11/82; BOA. EV. EVM.27/136.

dükkân vakf edilmiştir[406]. El- hâc Dizdar mescidine de 7 bab dükkân vakf edilmiştir[407]. Ancak bu dükkânların kim tarafından vakf edildiği Hurûfât Defterlerine yansımamıştır.

2.4.2. Eceabad Nahiyesindeki Mescitler

Eceabad nahiyesine bağlı toplam 3 mescit tespit edilmiştir. Eceabad nahiyesindeki bu 3 mescitin ikisinin XVIII. yüzyılda yaşadığı tespit edilmişken, bir mescidin de XVII. yüzyılın sonlarına doğru varlığı belirlenmiştir.

Tablo:2.9. Eceabad Nahiyesinde Bulunan Mescitler

Sıra No:	Mescidin Adı	Mahall- Mevki	Mescidin Bulunduğu Yüzyıl	
			XVII	XVIII
1	**Hacı Bayram**[408]	Seddülbahr Kalesi varoşunda	-	x
2	**Meydan Mahallesi**[409]	Meydan Mahallesi	x	-
3	**Molla Fatma Hatun**[410]	Kilidülbahr Kalesi	-	x

Eceabad nahiyesine bağlı 4 köyde de 7 mescit tespit edilmiştir. Bu mescitlerden dördünün Yalakabad karyesinde ve bu karyeye bağlı mahallelerde olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla Eceabad nahiyesine bağlı Yalakabad köyünün diğer köylere nazaran nüfusunun en fazla olduğu köylerden biri olduğu söylenebilinir. Ayrıca kurulan mescitlerin diğer yüzyıllara intikal etmediği de görülmektedir.

Tablo:2.10. Eceabad Nahiyesine Bağlı Köylerdeki Mescitler

Sıra No:	Mescidin Adı	Mahall- Mevki	Mescidin Bulunduğu Yüzyıl	
			XVIII	XIX
1	**Bâlâ Mahallesi**[411]	Yalakabad karyesi Bâlâ Mahallesi	-	x
2	**Dere Mahallesi** [412]	Yalakabad karyesi Dere Mahallesi	x	-

[406] VGMA, *HD*, No:1167, s.403.
[407] VGMA, *HD*, No: 1167, s. 418.
[408] VGMA, *HD*, No:1167, s.376; VGMA, HD, No: 1196, s. 103.
[409] VGMA, *HD*, No:1210, s.12.
[410] VGMA, *HD*, No:1167, s.384.
[411]VGMA, *HD*, No:1167, s.413.
[412]VGMA, *HD*, No:1165, s.252.

3	**El-hâc İbrahim**[413]	Anafarta-i kebir	x	-
4	**El-hâc Murad**[414]	Karainebegli	x	-
5	**El-hâc Sinan**[415]	Yalakabad	x	-
6	**El-hâc Yusuf**[416]	Anafarta-i sagir	x	-
7	**Değirmen Mahallesi**[417]	Yalakabad karyesi Değirmen Mahallesi	-	x

Tablo 2.9 ve 2.10'a bakıldığında Eceabad nahiyesinde ve köylerinde toplam 10 mescid tespit edilmiştir. Bu mescitlerden biri XVII. yüzyılda, yedisi XVIII. yüzyılda, ikisi ise XIX. yüzyılda yaşamıştır. Ayrıca hiçbir mescit kendinden sonraki yüzyıla intikal etmemiştir.

2.4.3. Kariyaya Nahiyesindeki Mescitler

Hurûfât Defterlerinde Kariyaya nahiyesinde *Kara Bergos köyü mescidi* tespit edilmiştir. H. 10 Safer 1193/M. 27 Şubat 1779 tarihli hükmünde imam olarak Süleyman bin Abdullah'ın nâib Süleyman Murad arzıyla atandığına dair kayıt bulunmaktadır[418]. Kariyaya nahiyesinde başka herhangi bir mescid tespit edilememiştir.

Görüldüğü üzere Gelibolu kazası ve nahiyelerinde 71 cami, 57 mescid inşa ettirilmiştir. XV. yüzyılda bu dinî yapılara daha az rastlanırken, XIX. yüzyılda cami ve mescidin daha fazla kurulduğu tespit edilmiştir. Özellikle XIX. yüzyılda cami ve mescitin bu kadar fazla olmasının nedeni halkın ihtiyaçlarından kaynaklanmıştır. Çünkü cami ve mescit ibadethâne ve toplantı yapmanın dışında eğitimin de yapıldığı yerlerdendir. Ayrıca Gelibolu merkezinin diğer nahiyelere nazaran daha fazla cami ve mescid bulundurduğu görülmektedir. Bu dinî yapıların uzun yıllar ayakta kalabilmesi için de vakıf kurucuları tarafından gelir getiren dükkânlar vakfedilmiştir. Böylelikle cami ve mescit sayesinde şehrin fiziki yapısı da şekillenmiştir.

[413] VGMA, *HD*, No:1167, s.379; VGMA, *HD*, No:1190, s.366; VGMA, *HD*, No:1167, s.403.
[414] VGMA, *HD*, No:1167, s.379.
[415] VGMA, *HD*, No:1167, s.385.
[416] VGMA, *HD*, No:1167, s.418; VGMA, *HD*, No:1210, s.88; VGMA, *HD*, No:1210, s.89.
[417] VGMA, *HD*, No:1167, s.413.
[418] VGMA, *HD*, No:1167, s.399.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYO-EKONOMİK YAPILAR

Osmanlı Devleti birçok sosyal, kültürel, hayrî ve dinî kamu hizmetlerini vakıflar aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Osmanlı döneminde, medreseler, mektepler, hastahaneler, imaretler, kervansaraylar, hanlar, hamamlar, çeşmeler, sebiller, köprüler, yollar, camiler ve medreseler hep vakıflar eliyle yapılmıştır. Vakıflar bu sosyal yapıları yapmakla kalmamış hizmetin görülmesi için gerekli gelirleri sağlamış hatta bu yapıların onarım, tamir işlerini de üstlenmişlerdir. Böylece devletin mali kaynak ve imkânlarının zayıf olduğu zamanlarda devletin ekonomisini, halkın da hizmetini karşılamıştır[419].

Vakıflar topluma sosyal ve ekonomik olarak katkıda bulunmuştur. Sosyal olarak vakıf halka dinî, eğitim, belediye gibi hizmetleri vermektedir[420]. Osmanlı Devleti'nde vakıflar tarafından kurulan hastahanelerde, yetimhanelerde, şifahanelerde kimsesiz, yardıma muhtaç kişiler tedavi edilmiştir[421]. İmaretlerde, aş evlerinde ise yoksul, muhtaç olan kimseler doyurulup, barındırılmıştır[422]. Ayrıca sosyal hizmet maksadıyla kurulan vakıflar aracılığıyla yetenekli, zeki ve çalışkan, fakir çocukların daha iyi bir eğitim alması için vakıf öğrenci yurtları açılmış, hatta âmâ ve muhtaç durumda bulunan yoksullara, yetimlere, dul hanımlara aylık bağlanmıştır[423]. Böylece zengin kişiler kurmuş oldukları hayrî vakıflar sayesinde fakir, yoksul, muhtaç olan her kesime yardım etmiş ve sosyal dayanışmanın kurulmasında etkili olmuşlardır.

Gelibolu'da da birçok vakıf kurulmuş olup halkın dinî, kültürel ihtiyaçları giderilmiştir. Hurûfât Defterlerinde geçen sosyoekonomik yapılar şöyledir:

3.1. Tekkeler

Tekke; bir şeyhin liderliğinde tasavvuf eğitiminin verildiği yerdir. Tekkeler farklı yerlerde, coğrafyalarda değişik isimlerle de kullanmıştır. Genellikle tekke, zaviye, hankah, dergâh, ribât, buk'a, imaret gibi adlarla anılmıştır. Tekkeler padişahlar, devlet adamları,

---

[419] Fikret Eren, "Osmanlı Dönemi Vakıfları", *Vakıf Haftası Dergisi*, 5, s.197.
[420] Alpay Bizbirlik, "Osmanlı Toplumunda Vakıfların Sosyo- Ekonomik Boyutları ve Buna Dair Örnekler", *Osmanlı 5*, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.56.
[421] Fikret Eren, a.g.m., s.197.
[422] Fikret Eren, a.g.m., s.197; Ali Himmet Berki, "Vakıfların Tarihi, Mahiyeti, İnkişafı ve Tekâmülü, Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler", *Vakıflar Dergisi*, S.6, İstanbul 1995,s.12.
[423] İbrahim Ateş, "Hayrî ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar", *Vakıflar Dergisi*, S.15, Ankara 1982, s.73-74.

tekke şeyhleri, müritleri tarafından inşa ettirilmiştir.[424]. Devlet tarafından inşa ettirilen tekkeler genellikle tehlikeli mekânlarda yaptırılmıştır. Devlet boğaz, geçit, dağ gibi yerlerde zaviye ya da tekke yaparak eşkıya faaliyetlerini önlemek, askeri kolayca sevk ve idare etmek gibi amaçlarla yapmıştır[425]. Bir nevi devlet tekkeler inşa ederek güvenlik için önlemler almıştır. Ayrıca tekkeler tarikat adap ve erkânının icra edildiği yer olmakla birlikte eğitim ve öğretimin yapıldığı yerlerden biridir. Tefsir, hadis, fıkıh, Türkçe, Arapça, Farsça ilimlerinin de okutulduğu mekânlardandır[426].

Hurûfât Defterlerinde Gelibolu'da XVII. yüzyılda 2 tekkenin yaşadığı belirlenerek, bu tekkelerin XVIII. yüzyılda da yaşadığı görülmüştür. XVIII. yüzyılda ise 7 tekke belirlenerek beşinin yeni kurulduğu tespit edilmiştir. XIX. yüzyılda ise 4 tekke bulunarak ikisinin bu yüzyılda yeni kurulduğu belirlenmiştir. Hurûfât Defterlerine göre Gelibolu'da kurulan tekkeler tabloda gösterilmiştir.

Tablo:3.1. XVII- XIX. Yüzyıllarda Gelibolu'daki Tekkeler

Sıra No	Tekkenin Adı	Mahalle/Mevki	Banisi	Tekkenin Bulunduğu Yüzyıllar		
				XVII	XVIII	XIX
1	**Alaeddin Efendi**[427]	-	-	x	x	-
2	**Cevganizâde Elhac İbrahim Efendi**[428]	İbnübennan Mahallesi	Cevganizâde El-hâc İbrahim Efendi	-	x	x
3	**Daî Mehmed Efendi**[429]	-	Daî Mehmed Efendi	x	x	-
4	**Karaca Ahmed Sultan**[430]	-	-	-	x	-
5	**Karyağdızâde Şeyh İbrahim Efendi**[431]	Hacı Mahallesi[432], Hacı Mürsel Mahallesi[433]	Karyağdızâde Şeyh İbrahim	-	-	x
6	**Solakzâde Mehmed Ağa**[434]	-	Solakzâde Mehmed	-	x	x

[424] Mustafa Kara, ''Tekke'', *DİA*, C:40, İstanbul 2011, s. 368.
[425] Ziya Kazıcı, a.g.e., s. 180.
[426] Cahit Baltacı, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C:11, 2002, s.838.
[427] VGMA, *HD*, No:1210, s.17; VGMA, *HD*, No:1210, s.52.
[428] VGMA, *HD*, No:1167, s.387; VGMA, *HD*, No:1167, s.396; VGMA, *HD*, No:1167, s.404; VGMA, *HD*, No:1167, s.412.
[429] VGMA, *HD*, No:1210, s.39; VGMA, *HD*, No:1210, s.53.
[430] VGMA, *HD*, No:1165, s.237.
[431] VGMA, *HD*, No:1167, s.416.
[432] VGMA, *HD*, No:1167, s.416.
[433] VGM-DEFTER, 877/209.
[434] VGMA, *HD*, No:1167, s.400; VGMA, *HD*, No:1167, s.415.

			Ağa			
7	**Şeyh Ebubekir Efendi** [435]	Eceabad Nahiyesi Karainebegli karyesi	Şeyh Ebubekir	-	-	x
8	**Şeyhi Mehmed Efendi**[436]	-	Şeyhi Mehmed Efendi	-	x	-
9	**Şeyh Ömer**[437]	-	Şeyh Ömer Efendi	-	x	-

Görüldüğü üzere çoğu tekkenin nerede kurulduğu tespit edilememiştir. Genellikle tekkenin ismi kuran kişinin adıyla anılmıştır. Bazı tekkelerinde diğer yüzyıllara intikal etmediği görülmektedir. Muhtemelen burada tekkenin harap nedeniyle yıkılmış, yanmış olması etkilidir. Karyağdızâde Şeyh İbrahim Efendi'nin tekkesi zamanla harap olarak, toprak kayması ve zemin kayması yaşadığı tespit edilmiştir[438]. Hurûfât Defterleri M.1839 tarihinden itibaren ortadan kalktığından sonraki yıllardaki gelişmeler defterlere yansımamıştır. Bu yüzden de Karyağdızâde Şeyh İbrahim Efendi tekkesinin tamirinin yapılıp yapılmadığı bilinmemektedir.

Yukarıdaki tekkelerden bazılarının Halvetiyye tarikatına bağlı olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Daî Mehmed Baba Tekkesidir[439]. İkincisi ise Karyağdızâde Şeyh İbrahim Efendi Tekkesidir[440]. Halvetiyye tarikatının kurucusu Ömer el Halveti'dir[441]. Halvetiyye önce Cemaliye, Ahmediye, Şemsiye, Ruşeniye adıyla 4 kola ayrılmıştır. Daha sonra da 30'u aşkın kolları bulunmaktadır[442]. Gelibolu'daki Şeyh Mehmed Daî Efendi'nin tekkesinin de Halvetiyye tarikatının Şabaniyye koluna mensup olduğu bilinmektedir[443]. Halvetiyye İslam dünyasının en yaygın tarikatı olarak Anadolu, Balkanlar, Suriye, Mısır, Habeşistan, Güney Asya, Kuzey Afrika'ya kadar yayılmıştır. Hatta Halvetiyye'nin Anadolu'ya gelmesinde Sadreddin Hiyavi'nin halifelerinden Amasyalı Pir İlyas'ın katkıları büyük olmuştur[444].

---

[435] VGMA, *HD*, No:1167, s.415.
[436] VGMA, *HD*, No:1190, s.358; VGMA, *HD*, No:1210, s.52.
[437] VGMA, *HD*, No:1167, s.381.
[438] VGMA, *HD*, No.1167, s. 416.
[439]BOA.EV.THR.143/26; BOA.EV.THR.114/102; İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s.134; Selami Şimşek, "Avrupa ile Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:22, 2007, s. 270.
[440] VGMA, *HD*, No:1167, s.416.
[441] Süleyman Uludağ, ''Halvetiyye'', *DİA*, Cilt: 15, İstanbul 1997, s. 393; Selami Şimşek, a.g.m. , s. 257.
[442] Louis Massignan, ''Tarikat'', *MEB İA*, C: 12/1, İstanbul 1979, s. 9
[443] Selami Şimşek, a.g.m., s. 270.
[444] Süleyman Uludağ, a.g.m., s. 394.

3.2. Zaviyeler

Zaviye tekkenin küçüğüne denir[445]. Ayrıca zaviye, bir tarikata mensup dervişlerin, bir şeyhin idaresinde topluca yaşadıkları ve gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içecek ve kalacak yer sağlayan yol üzerinde kurulmuş olan bina ya da binalardır[446]. Dolayısıyla zaviyeler, Osmanlı Devletinin sosyo-kültürel yapılarını oluşturan mekânlarından biridir.

İlk Osmanlı hükümdarları dervişler ve şeyhler aracılığıyla zaviye açarak halkın birliğini sağlamış, diğer kazanılan topraklardaki Müslüman ahalinin de yeni otoriteye alışmalarını kolaylaştırmışlardır. Fakat Osmanlı Devleti XV. yüzyıldan itibaren merkezileşmeye başlayınca zaviyelere tanınan vergi muafiyeti gibi imtiyazlar yavaş yavaş kısıtlanmıştır[447].

Hurûfât Defterlerinde toplam 14 zaviye bulunmuştur. Gelibolu merkezinde 5, Eceabad'da 5, Evreşe'de 1 zaviye tespit edilmiştir. 3 zaviyenin ise nerede kurulduğu belirlenememiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Gelibolu'daki 14 zaviyenin dördünün XV. yüzyılda, üçünün XVII. yüzyılda, yedisinin ise XVIII. yüzyılda kurulduğu belirlenmiştir. XV. yüzyılda kurulan zaviyelerin üçü XIX. yüzyıla kadar yaşamışken, biri XVIII. yüzyıla kadar gelebilmeyi başarabilmiştir. Ayrıca incelediğimiz defterlerde XIX. yüzyılda yeni bir zaviyenin varlığı tespit edilememiştir. Sadece XVIII. yüzyılda yaşayan 12 zaviyenin beşinin XIX. yüzyıla kadar gelebildiği görülmektedir. Hurûfât Defterlerine göre Gelibolu'da kurulan zaviyeler, banileri, kurulduğu mevkiler ve yaşadığı yüzyıllar tabloda gösterilmiştir.

Tablo:3.2. XV- XIX. Yüzyıllar Arasında Gelibolu Kazasındaki Zaviyeler

Sıra No:	Zaviyenin Adı	Mahalle-Mevki	Banisi	Zaviyenin Bulunduğu Yüzyıllar[448]				
				XV	XVI	XVII	XVIII	XIX
1	**Abdullah**[449]	Eceabad nahiyesine bağlı Kilidülbahr varoşunda	-	-	-	-	x	x
2	**Ahidevle (Ahü'd-devle)**[450]	Kefşkerler Çarşısındadır[451]	Ahidevle	x	x	x	x	x

[445] M. Zeki Pakalın, a.g.e., C: 3, s.648.
[446] Ahmet Yaşar Ocak, S. Faruki, '' Zaviye'', *İA,* C: 13, İstanbul 1977, s. 468.
[447] Ahmet Yaşar Ocak, "Zaviyeler", *VD,* S.12, Ankara 1978, ss.257-258.
[448] Hurûfât Defterleri XV. ve XVI. yüzyıllar hakkında bilgi vermediğinden Gelibolu'da bulunan zaviyeleri tabloda gösterirken ek çalışmalarda dikkate alınarak bir tablo oluşturulmaya çalışılmıştır. Bkz. İbrahim Sezgin, 1998, a.g.e., ss.129-135.
[449] VGMA, *HD*, No:1167, s.387; VGMA, *HD*, No1167, s.413.

3	**Ahi İlyas**[452]	Eceabad nahiyesinde Anafarta-î kebir karyesi civarında[453], Seddülbahr civarında[454]ve Kilidülbahr Kalesinde[455]	-	-	-	-	x	x
4	**Akbaş Baba**[456]	Eceabat'ın kuzey kısmında[457]/Gelibolu Sancağı'nda Kilidülbahr'de[458]	Akbaş Baba	-	-	x	-	-
5	**Bahşi Dede**[459]	Evreşe nahiyesine bağlı Burun Viran karyesindedir[460].	Bahşi Dede	x	x	x	x	x
6	**Çolak Hasan Ağa**[461]	-	Çolak Hasan Ağa	-	-	-	x	-
7	**Daî Mehmed Efendi**[462]	Eceabad nahiyesine bağlı olduğu bilinmektedir.	Daî Mehmed	x	x	x	x	x
8	**Karaca Bey (Karaca Ahmed)**[463]	-	Karaca Bey	x	x	x	x	-
9	**Nuh Efendi**[464]	Gelibolu merkez kazaya bağlı İbnübennan Mahallesindedir.	-	-	-	-	x	-
10	**Ömer Paşa(Kamrân Ömer Paşa)**[465]	Gelibolu merkezindeki Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin türbesinin yakınlarındadır.	Ömer Paşa	-	-	x	x	-

[450] VGMA, *HD*, No:1167, s.383; VGMA, *HD*, No:1167, s.384; VGMA, *HD*, No: 1167, s.393; VGMA, *HD*, No:1167, s. 395; VGMA, *HD*, No:1167, s.410.
[451] BOA. EV. MKT. 588/95; İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t. , s.131.
[452] VGMA, *HD*, No:1165, s.238; VGMA, *HD*, No:1165, s.242; VGMA, *HD*, No:1165, s.243; VGMA, *HD*, No: 1165, s.251; VGMA, *HD*, No: 1165, s.254; VGMA, *HD*, No: 1165, s.258; VGMA, *HD*, No: 1167, s.418; VGMA, *HD*, No:1167, s.377.
[453] VGMA, *HD*, No:1165, s.242.
[454] VGMA, *HD*, No:1165, s.238; VGMA, *HD*, No:1165, s.241; VGMA, *HD*, No: 1165, s.251; VGMA, *HD*, No: 1165, s.254; VGMA, *HD*, No: 1165, s.258; VGMA, *HD*, No: 1167, s.418.
[455] VGMA, *HD*, No:1167, s.377.
[456] VGMA, *HD*, No:1210, s.6.
[457]Ahmet Yönem, "Tarihi Süreç İçinde Çanakkale'de Bektaşilik", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S:9, Ankara 2015, s.82.
[458]Ayşe Değerli, Yusuf Küçükdağ, "Vesâik-i Bektaşiyân'da Yer Almayan Rumeli'deki Bektaşi Yapıları(1400-1826)", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, S:13, Ankara 2017, s.107.
[459] VGMA, *HD*, No:1210, s.43.
[460]BOA.EV.KSD.5/62;BOA.EV.SRG.280/94;BOA.EV.MH.813/91;BOA.EV.D.21171/60;BOA.EV.MKT.CHT.532/338; VGM-DEFTER. 307/109.
[461] VGMA, *HD*, No:1167, s.377; VGMA, *HD*, No:1167, s. 382; VGMA, *HD*, No:1210, s. 44.
[462]VGMA, *HD*, No:1167, s.378; VGMA, *HD*, No:1167, s. 380; VGMA, *HD*, No: 1167, s.401; VGMA, *HD*, No:1167,s.406; VGMA, *HD*, No:1167, s.414; VGMA, *HD*, No:1167,s.415; VGMA, *HD*, No:1167, s.417; VGMA, *HD*, No:1190, s.344; VGMA, *HD*, No:1190, s.355; VGMA, *HD*, No:1200, s.127.
[463] VGMA, *HD*, No:1210, s.19; VGMA, *HD*, No:1210, s.44; VGMA, *HD*, No:1210, s.77.
[464] VGMA, HD, No:1167, s.401.
[465] VGMA, *HD*, No:1165, s.242; VGMA, *HD*, No:1165, ss.243-244; VGMA, *HD*, No:1167, s.377; VGMA, *HD*, No:1167, s.399; VGMA, *HD*, No:1192, s.64; VGMA, *HD*, No:1210, s.22; VGMA, *HD*, No:1210, s.44; VGMA, *HD*, No:1210, s.61.

11	**Saka Baba**[466]	Eceabad nahiyesi Kilidülbahr Kalesi yakınındadır[467].	Saka Baba	-	-	-	x	-
12	**Sancakdar Baba**[468]	Gelibolu merkezine bağlı Seydi Kavağı karyesindedir.	Sancakdar Baba	-	-	-	x	-
13	**Sinan Paşa-yı Veli**[469]	Merkezdeki Baruthane-yi Atîk mahallesindedir.[470].	Evliya Sinan Paşa	-	-	x	-	-
14	**Yazıcızâde Mehmed Efendi**[471]	-	Yazıcızâde Mehmed Efendi	-	-	-	x	-

Hurûfât Defterlerine yansımayan bu zaviyeler haricinde Yazıcızâde Ahmed Bican'ın da zaviyesinin varlığı ortaya konulmuştur. Yazıcızâde Mehmed Efendi'nin ve biraderi Ahmed Bîcan'ın zaviye ve çilehanesinin olduğu ve hatta H.1304/M. 1886-1887 ve H.1306/M.1888-1889 tarihleri arasında Yazıcızâde Mehmed Efendi ile kardeşi Ahmed Bîcan'ın zaviye ve çilehanelerinin zamanla harap olduğu, sim mecidi on dokuz guruş'tan 17.715.5 guruş masrafının olduğu kayıtlarda geçmektedir. Hatta bu zaviye ve çilehanenin masrafları Fatih Sultan Mehmed ve Sultan Mustafa vakıfları tarafından karşılanmıştır[472].

İncelediğimiz defterlerde Gelibolu'da bazı zaviyelerin Bektaşi inancına bağlı olduğu tespit edilmiştir. XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya Horasandan ve Orta Asya'dan çeşitli tarikata bağlı kişiler göç etmiş ve Rumeli üzerinden Balkanlara doğru ilerleyerek Osmanlı Devleti'nin yeni fethettiği yerlere yerleştirilmişlerdir[473]. Bektaşi dervişleri de Gelibolu'da kurmuş oldukları tekkeler sayesinde bölgenin Türleşmesi ve İslamlaşmasında rol oynamışlardır[474]. Özellikle zaviyeler kurarak bulundukları bölgelerin dinî ve sosyal hayatının gelişmesinde katkı sağlamışlardır[475].Gelibolu merkezinde 5 zaviyenin ikisinin, Eceabad nahiyesinde ise 5 zaviyenin üçünün Bektaşi tarikatına bağlı olduğu tespit

[466] VGMA, *HD*, No:1167, s.409; VGMA, *HD*, No: 1167, s.418.
[467]BOA.EV.MKT.CHT.205.174; BOA.EV.THR. 292/133; BOA.EV.MH.1143/24;BOA.EV.MH.1143/25; BOA.EV.MH.1143/26; BOA. EV. THR.9/314; Ayşe Değerli ve Yusuf Küçükdağ, a.g.m., s.108.
[468] VGMA, *HD*, No:1167, s.377.
[469] VGMA, *HD*, No:1210, s.6.
[470] BOA. EV. THR. 26/3.
[471] VGMA, *HD*, No:1210, s.33.
[472] BOA. EV. MKT. CHT.223/10
[473] Semiha Altıer, "Çanakkale'de Osmanlı Dönemi Tasavvuf Ortamının İzleri: Tarikat Yapıları", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, S. 24, 2018, s. 104.
[474] Selami Şimşek, a.g.m., s. 284.
[475] Semiha Altıer, a.g.m., s. 104.

edilmiştir. Bunlar Akbaş Baba[476], Sancakdar Baba[477], Ahi İlyas, Saka Baba ve Daî Mehmed Baba Zaviyeleridir.

Gelibolu'daki zaviyelerden bazılarına zeytinlik, bahçe gibi gelir getiren mallar vakf edildiği de görülmektedir. Ömer Efendi zaviyesine Edremid kazasına bağlı Kadı karyesindeki zeytinlikler vakf edilmiştir[478]. Hacı Mürsel mahallesindeki Yunus Paşa isimli kişide bir kıt'a bahçesinin gelirini Ömer Paşa zaviyesindeki şeyh görevlilerine vakf etmiştir[479].

3.3. İmaretler

Osmanlı Devleti'nde imaret; medrese öğrencilerine, fakirlere, yoksullara yemek dağıtmak için kurulmuş vakıf eserlerdendir[480]. Özellikle her medresenin yanında veya yakınında birer imaret kurularak talebelerin ücretsiz yemeleri ve geçim sıkıntısı çekmemeleri sağlanmıştır[481].

İmaretlerde yemeklerin sağlıklı bir ortamda yapılması ve yemeklerin kaliteli olmasına da dikkat edilmekteydi. Özellikle kandillerde, Ramazan ve kurban bayramlarında neler pişirilmesi gerektiği padişahların, sultan hanımların, imaret kuran kişilerin vakfiyelerinde ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir[482].

Hurûfât Defterlerinde Gelibolu'da sadece 2 imaret tespit edilmiştir. Bunlardan ilki Evliya Sinan Paşa İmareti'dir. Evliya Sinan Paşa tarafından kurulmuş olan imaretin tam olarak nerede inşa edildiği bilinmemektedir. İmaretin XVII. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyılın sonlarına kadar yaşamış olduğu anlaşılmaktadır[483].

---

[476] Belgede Akbaş Baba zaviyesinin vakfından evladiyet ve meşrutiyet üzere zaviyedar olan Derviş Ahmed'in beratı zayi' ettiğine dair kayıt mevcuttur. Bkz. VGMA, *HD*, No: 1210, s.6. Yaptığımız araştırmalar neticesinde Akbaş Baba zaviyesinin zaviyedarlarının atanmasında Hacı Bektaş-ı Veli'nin seccadesinde seccadenişin olan kişiler tarafından yapıldığı görülmektedir. BOA. EV. MKT.3508/147. VGM-*VGM-DEFTER* No:675, s.21.

[477] Zaviyedar olan Derviş Hüseyin'in fevt yani ölmesi sonucunda Bektaşî Tarikatından Muhammed'in zaviyedar olarak ataması yapılmıştır(15 Safer 1174/ 26 Eylül 1760).Bkz. VGMA, *HD*, No: 1167, s.377.

[478] BOA. EV. MKT.702/85.

[479] VGMA, *HD*, No:1210, s.61.

[480] Zeynep Tarım Ertuğ, '' İmaret'', *DİA*, C:22, İstanbul 2000, s.219.

[481] Ziya Kazıcı, 2003, a.g.e., s. 187; Ziya Kazıcı, "Osmanlı Devletinde İmaret", *Osmanlı 5*, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 46.

[482] Ziya Kazıcı, 1999, a.g.m., ss. 45-47.

[483] VGMA, *HD*, No:1167,s.378; VGMA, *HD*, No:1167,s.388; VGMA, *HD*, No:1190, s.374; VGMA, *HD*, No:1210,s.32; VGMA, *HD*, No:1210, s.34; VGMA, *HD*, No:1210, s.44; VGMA, *HD*, No:1210, s.45; VGMA, *HD*, No:1210, s.49.

Gelibolu'da inşa edilen diğer imaret de Sarıca Paşa İmareti'dir[484]. Sarıca Paşa'nın yaptırdığı bu imaret H.840/M.H. 1436-1437 yılında inşa edilmiştir[485]. Bu imaret için de Saruca Paşa 1 kervansaray, 1 hamam, 2 kenâre[486], 96 dükkân ve zemin vakfetmiştir. Aynı zamanda Gelibolu' ya bağlı Şehriköy ile Malkara kazasına bağlı Abri nahiyesinin Mesudlu köyünün gelirleri de vakfedilmiştir[487].

3.4. Türbeler

İslam coğrafyasında mezar anıtları türbeden başka ''kümbet, makam, meşhed, buk'a, darîh, kubbe, ravza'' gibi adlarla da anılmıştır[488]. Büyük devlet adamları, zenginler öldükten sonra diğer ölen kişilerden farklı olarak mezarlarını türbe şeklinde yaptırıp, ailesiyle birlikte burada gömülmeyi arzu etmişlerdir. Hatta başuçlarında Kur'an okuyan türbedar, duâ-gû gibi görevlilerinin tayin edilmesini de vakfiyelerinde belirtmişlerdir[489]. Yakub Bey'in vakfiyesinden Çardak'ta inşa ettirdiği mektebin yakınında kendisine türbe olması için bir menzil inşa ettirdiği tespit edilmiştir. Ancak bu menzile eşinin gömüldüğü belirlenmiştir[490]. Hurûfât Defterlerinde de birçok kişinin türbeleri tespit edilmiştir.

Tablo:3.3. Gelibolu Hurûfât Defterlerinde Tespit Edilen Türbeler

Sıra No:	Türbenin Adı	Mevkisi	Türbenin Bulunduğu Yüzyıllar	
			XVII	XVIII
1	**Abdulaziz Efendi**[491]	Gelibolu merkez	-	x
2	**Alaeddin Efendi**[492]	Gelibolu merkez	-	x
3	**El-hâc Musa Bey**[493]	Gelibolu merkez	x	-
4	**Hallac Ahmed**[494]	Gelibolu merkez	-	x
5	**Ömer Efendi** [495]	Gelibolu merkez	x	x

[484] VGMA, *HD*, No:1210, s.44.
[485] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 99.
[486] Kenâre kıyı, kenar, kasap çengeli, kenarlara serilen halı anlamına gelmektedir. Bkz. Ferit, Develioğlu, a.g.e., s, 584.
[487] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s. 100.
[488] İsmail Orman, ''Türbe'', *DİA*, C:41, İstanbul 2012, s.464.
[489] M. Zeki Pakalın, a.g.e., C:3, s. 539.
[490] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 583, s.12, sıra:9.
[491] VGMA, *HD*, No:1196, s.101; VGMA, *HD*, No:1210, s.88.
[492] VGMA, *HD*, No:1164, s.104.
[493]VGMA, *HD*, No: 1210, s.24.
[494]VGMA, *HD*, No: 1165, s.240; VGMA, *HD*, No:1167, s.397; VGMA, *HD*, No:1167, s.408; VGMA, *HD*, No:1210, s.66; VGMA, *HD*, No:1210, s.79.
[495] VGMA, *HD*, No:1210, s.23; VGMA, *HD*, No:1210, s.49.

6	**Yazıcızâde Ahmed Bîcan**[496]	Gelibolu merkez	-	x
7	**Yazıcızâde Mehmed Efendi**[497]	Gelibolu Yazıcızâde Cami yanı[498]	x	x

Görüldüğü üzere merkez kazada toplam 7 türbe ismi tespit edilmiştir. Ancak Hurûfât Defterlerinde bu türbelerin hangi mahallede olduğu geçmemektedir.

Yukarıda tabloda gösterdiğimiz türbelerden Yazıcızâde Mehmed Efendi türbesinin adının Hurûfât Defterlerinde birçok şekilde geçtiği tespit edilmiştir. Yazıcızâde Muhammed Efendi türbesi veya Yazıcızâde Mehmed Çelebi adıyla da kayıtlarda geçmiştir. Aslında aynı türbeden bahsedildiği anlaşılmıştır. Yazıcızâde Mehmed Efendi türbesindeki görevlilerin birçoğunun ücretleri Mehmed Paşa vakfından verilerek tayinleri yapılmıştır. Yazıcızâde Muhammed Efendi türbesi diye geçen kayıtlarda da Muhammed Paşa vakfından ücretleri ödenmek üzere görevli tayinleri olmuştur. Burada dikkatimizi çeken nokta ise Yazıcızâde Mehmed Efendi türbesinde görevli olan bir kişinin ismi Molla Mehmed diye geçerken, Yazıcızâde Muhammed Efendi türbesinde aynı görevli Molla Muhammed olarak geçmiştir. Dolayısıyla farklı bir türbe gibi görünse de aynı türbeden bahsedildiği belirlenmiştir.

Ayrıca bu türbelere bazı önemli şahsiyetler tarafından ücretleri ödenmek üzere görevli tayin ettikleri görülmüştür. Kırım hanı Şahin Giray Sakız adasından geçerken Yazıcızâde Mehmed Efendi türbesini görmesiyle buraya yasin-hân görevlisi tayin etmiş, kendi malından yüz guruş verilmek üzere, yasin-i şerif' in sabah-akşam olmak üzere okunmasını emretmiştir[499]. Aynı zamanda Yazıcızâde Mehmed Efendi türbesindeki türbedarlara da Sultan II. Mahmud vakfından şehri (aylık) 50 guruş verildiği bilinmektedir[500]. Evliya Sinan Paşa vakfından da Yazıcızâde Mehmed Efendi türbesine

[496] VGMA, *HD*, No:1190, s.366; VGMA, *HD*, No:1210, s.98. Ahmed Bican'ın mezarının eskiden Yazıcıoğlu mezarlığında olduğu şimdi ise abisi Yazıcıoğlu Mehmed'in mezarından biraz ileride olduğu bilinmektedir. Bkz. Amil Çelebioğlu, a.g.m., s.50; Semavi Eyice, ''Ahmed Bîcan Türbesi'', *DİA*, C:2, İstanbul 1989, s. 52.
[497]VGMA, *HD*, No:1165, s.236; VGMA, *HD*, No:1165, s.238; VGMA, *HD,* No:1165, s.240; VGMA, *HD*, No:1165,s.242; VGMA, *HD*, No:1165,s.243; VGMA, *HD*, No:1167, s.394; VGMA, *HD*, No:1167, s.397; VGMA, *HD*, No:1167, s.399; VGMA, *HD*, No:1167, s.400; VGMA, *HD*, No:1210, s.21; VGMA, *HD*, No:1210, s,45; VGMA, *HD*, No:1210, s.49; VGMA, *HD*, No:1167, s.376; VGMA, *HD*, No:1167, s.380; VGMA, *HD*, No:1167, s.381; VGMA, *HD*, No:1167, s.386; VGMA, *HD*, No:1190, s.367; VGMA, *HD*, No:1223, s.14; VGMA, HD, No:1223, s.17. Yazıcızade Mehmed Efendi türbesi H. 1256 M. 1840-1841 tarihinde Sultan Abdülmecid tarafından tamir ettirmiştir. Bkz. *Çanakkale Kitabeleri-I,* s. 64.
[498]*Çanakkale Kitabeleri-I*, s.64
[499] VGMA, *HD*, No:1167, s.394. VGMA, *HD*, No: 1167, s.397.
[500] BOA. EV. MKT.45/118.

yevmi 6 akçe verilmek üzere türbedar görevlileri atandığı bilinmektedir[501]. Görüldüğü üzere; birçok yüksek rütbeli devlet adamları ve padişahlar tarafından önemli kişilerin türbeleri mühim sayılmış ve buralara birçok görevli ataması yapılmıştır.

3.5. Eğitim Kurumları

3.5.1. Mektepler

Osmanlı Devleti'nde mektebe genellikle sıbyan mektebi denilmiştir. Hatta Osmanlı Devleti'nde muallimhane, darulilim, mahalle mektebi, taş mektep gibi isimler de kullanılmıştır. Mektepte çalışan öğretmenlere muallim, muallimin yardımcısına da halife ya da kalfa denilmiştir[502]. Mekteplerde 5-6 yaşlarındaki çocuklara okuma, yazma, bazı dini bilgiler ve dört işlemden ibaret basit matematik bilgileri verilmiştir[503].

Gelibolu'da da birçok mektep tespit edilmiştir. Hurûfât Defterlerinde isimleri geçen mektepler şu şekildedir:

Tablo 3.4. Gelibolu'da Bulunan Mektepler ve Bulunduğu Yüzyıllar.

Sıra No:	Mektebin Adı	Mevkisi	Banisi	Mektebin Bulunduğu Yüzyıllar		
				XVII	XVIII	XIX
1	**Bahri Paşa**[504]	Eceabad nahiyesi Kilidülbahir Kalesi	Bahri Paşa	-	x	-
2	**Bahşi Baba**[505]	Gelibolu merkezinde Cami-i Atîk yakınlarında[506]	Bahşi Baba	x	x	x
3	**Cafer? Paşa**[507]	Gelibolu merkezindedir. Ancak tam olarak yeri bulanamamıştır.	Cafer? Paşa	-	-	x

[501] BOA. EV. MKT. EVM.22/136.
[502] Cahit Baltacı, ''Mektep(Osmanlılarda Mektep)'', *DİA*, C:29, Ankara 2004, s. 6.
[503] Cahit Baltacı, 2002, a.g.m.,s.830; Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, 1976, s.19.
[504] VGMA, *HD*, No: 1167, s.406; VGMA, *HD*, No: 1190, s.374.
[505]VGMA, *HD*, No: 1210, s. 6; VGMA, *HD*, No:1210, s.93; VGMA, *HD*, No:1167, s.384; VGMA, *HD*, No:1167, s.396; VGMA, *HD*, No:1167, s.403; VGMA, *HD*, No:1167, s.408; VGMA, *HD*, No:1167, s.413; VGMA, *HD*, No:1167, s.417.
[506]BOA.EV.MKT.268/87.
[507] VGMA, *HD*, No:1167, s.404.

4	**Hâce Şems (El-hâc Ahmed)**[508]	Gelibolu merkezindedir. Ancak tam olarak yeri bulanamamıştır.	Hâce Şems	-	x	x
5	**Kadı Alaeddin**[509]	Gelibolu merkezindedir. Ancak tam olarak yeri bulanamamıştır.	Kadı Alaeddin	-	x	-
6	**Mehmed (Muhammed) Çelebi**[510]	Eceabad nahiyesi Seddülbahir kalesi yakınlarındadır.	Mehmed Çelebi	-	x	-
7	**Meydan**[511]	Eceabad nahiyesi Kilidülbahir Kalesindedir.	-	-	x	-
8	**Pir Mehmed**[512]	Gelibolu merkezindedir. Ancak tam olarak yeri bulanamamıştır.	Pir Mehmed	-	x	-

Görüldüğü üzere Gelibolu merkezinde 5, Eceabad nahiyesinde ise 3 mektep tespit edilmiştir. Gelibolu'da XVII. yüzyılda bir, XVIII. yüzyılda 7, XIX. yüzyılda ise 3 mektebin yaşadığı belirlenmiştir. XVIII. yüzyılda yaşayan 7 mektebin altısı bu yüzyılda kurulmuştur ve ikisi de XIX. yüzyılın ortalarına kadar yaşamayı başarmıştır. XIX. yüzyılda ise bir mektebin inşa edildiği görülmektedir.

3.5.2. Medreseler

Osmanlı Devleti ele geçirdiği yerlerde imar faaliyetlerini yaptıktan sonra genellikle hem eğitim-öğretim açısından hem de dinin gerekliliğinden dolayı padişah, vezir, yüksek rütbeli devlet adamları, zenginler medrese, mektep, muallimhane gibi çeşitli eğitim kurumları açmıştır ve Osmanlı Devleti'nde ilk medrese Orhan Gazi tarafından H. 731/M. 1330-1331 tarihinde İznik'te kurulmuştur[513]. Kurulan bu medreselerde tefsir, kelam, hadis, fıkıh gibi dini bilimlerin yanı sıra matematik, tıp vb. derslerde okutulmuştur[514]. Medresede

[508] VGMA, *HD*, No:1167, s.383.
[509] VGMA, *HD*, No:1167, s.390.
[510] VGMA, *HD*, No:1167, s.377; VGMA, *HD*, No:1190, s.366
[511] VGMA, *HD*, No:1190, s. 340; VGMA, *HD*, No:1205, s.118.
[512] VGMA, *HD*, No:1210, s. 99.
[513] İsmail Hakkı Uzunçarşılı,2014, a.g.e., s. 3.
[514] M. Kemal Özergin, "Eski bir Ruznamçeye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı:4-5, İstanbul 1974, s. 264.

müderris, müderrisin yardımcısı muîd ve danişmend denilen talebe, diğer hizmetliler bulunmaktadır[515].

Medreseler bir vakıf kurumu olduğundan işleyişi, mali kaynakları, bunların kullanılması ve denetlenmesi vakfın denetimindeydi. Ancak her ne kadar vakıflar tarafından yapılsa da toplumun eğitimini ilgilendirdiğinden devletin sıkı sıkıya bir kontrolü vardı. Önceleri bütün medreseler kazaskere bağlı iken XVII. yüzyıl sonlarından itibaren yüksek dereceli medreseler şeyhülislama, diğerleri kazaskerin yetkisine bırakılmıştır. XIX. yüzyılda ise tamamen şeyhülislama bağlanmıştır[516].

İncelediğimiz Hurûfât Defterlerinde Gelibolu'da 4 medresenin varlığını tespit etmiş bulunmaktayız. Bu medreselerin isimleri, yaşadığı yüzyıllar, kurucuları tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.5. XV- XIX. Yüzyıllar Arasında Gelibolu'da Bulunan Medreseler

Sıra No:	Medresenin Adı	Mevkisi	Banisi	Medresenin Bulunduğu Yüzyıllar[517]				
				XV	XVI	XVII	XVIII	XIX
1	**Balaban Paşa[518]**	Merkezdedir ancak tam olarak yeri tespit edilememiştir.	Balaban Paşa[519]	x	x	x	x	-
2	**Daî Mehmed Efendi[520]**	Merkezdedir ancak tam olarak yeri tespit edilememiştir.	Daî Mehmed Efendi	x	x	x	x	x
3	**Saruca Paşa[521]**	Merkezdedir ancak tam olarak yeri tespit edilememiştir.	Saruca Paşa	x	x	x	x	-
4	**Şeyhi Mehmed Efendi[522]**	Merkezdedir ancak tam olarak yeri tespit edilememiştir.	Şeyhi Mehmed Efendi	-	-	-	x	-

3.5.2.1. Balaban Paşa Medresesi

Balaban Paşa, Sultan II. Murad'ın devlet adamlarından olup, Menteşe sancak beyliğine sonrada Tokat'a tayin edilmiştir. Edirne'de bir cami ve imaret, Gelibolu'da da bir

[515] Fahri Unan, "Osmanlılarda Medrese Eğitimi", *Osmanlı 5*, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 151.
[516] Mehmet İpşirli, ''Medrese(Osmanlı Dönemi)'', *DİA*, C:28, Ankara 2003, s.330.
[517] Hurûfât Defterleri XV. ve XVI. yüzyıl hakkında bilgi vermediğinden Gelibolu'daki medreseleri tabloda gösterirken ek çalışmalar dikkate alınarak da bir tablo oluşturulmaya çalışılmıştır.
[518] VGMA, HD, No: 1210, 26; VGMA, HD, No: 1210, s. 88.
[519] Cahit Baltacı, 1976, a.g.e., s. 75.
[520] VGMA, HD, No: 1167, s. 417; VGMA, HD, No: 1210, s. 34; VGMA, HD, No: 1210, s. 84; VGMA, HD, No: 1210, s. 80.
[521] VGMA, HD, No: 1221, s. 12.
[522]. VGMA, HD, No: 1210, s. 49; VGMA, HD, No: 1210, s. 77.

medrese yaptırmıştır. Hatta bu medresesi için 30.000 akçe vakfetmiştir. Bunların yanı sıra dükkân ve Gelibolu'da inşa ettirdiği hamamının gelirlerini de medresesine vakfetmiştir[523]. Balaban Paşa medresesinin bir çalışmada yirmili medreselerden biri olduğu yazarken[524], diğer başka bir çalışmada ise ellili medreseler arasında gösterilmektedir[525].

3.5.2.2. Daî Mehmed Efendi Medresesi

Daî Mehmed Efendi'nin medresesi de ellili medreselerden biridir[526]. Daî Mehmed Efendi'nin H.1007/ M.1598-1599 tarihli vakfiyesi incelendiğinde Biga sancağına bağlı Lâpseki kazasında bulunan Yörüklü karyesini, Akçaköy dere mahallesini, Tavşan deresi yakınındaki sagir bahçeyi, Üç başlı karyesini, reâyâdan aldığı cizye vergilerini, Yağcı Hızır Mahallesindeki mescidine vakf ettiği evleri ve bu mescidin hemen yanındaki menzilleri medresesine aktarmıştır[527].

3.5.2.3. Sarıca Paşa Medresesi

Sarıca Paşa Medresesi, Sultan II. Murad döneminde vezir olan Sarıca Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu medresenin gelirleri arasında Araplar mahallesinde bedesten, bezzasistan, hamam, kalenin hemen yanında bir dükkân, kervansarayın yakınında 96 dükkân, hamamın yakınındaki kervansaray, 33.919 akçe geliri olan hamamın yakınında arsa, Gelibolu'ya bağlı Şehirköyü ve Mesudlu köyünün vergi hasılatı bulunmaktadır. Sarıca Paşa medresesi H. 925/M.1519 tarihinde yirmili, H. 958/M. 1551 senesinde otuzlu, H. 989/M.1581-1582 yılında kırklı [528] ve H. 1007/M.1598-1599 da ise ellili medreseye yükselmiştir[529].

Hurufat Defterlerinde Sarıca Paşa medresesi hakkında Mehmed bin Abdullah isimli kişiye yevmi 3 akçe verilerek muîd ataması yapıldığı tespit edilmiştir[530].

3.5.2.4. Şeyhi Mehmed Efendi Medresesi

Şeyhi Mehmed Efendinin medresesi merkezdedir ancak tam olarak yeri bilinmemektedir. Bu medreseye dair yalnızca muîd atamasının yapıldığına dair bilgi bulunmaktadır[531].

---

[523] M. Tayyib Gökbilgin, a.g.e., s. 223.
[524] Cahit Baltacı, 1976, a.g.e., s. 75.
[525] M. Kemal Özergin, a.g.m., s. 285.
[526] M. Kemal Özergin, a.g.m., s. 285.
[527] VGMA, *Vakfiye Defteri*, No: 581/1, s.488, sıra: 466
[528] Cahit Baltacı,1976,a.g.e., ss. 407-408.
[529] M. Kemal Özergin, a.g.m., s. 285. Cahit Baltacı, 1976, a.g.e., s.408.
[530]VGMA, *HD*, No: 1221, s.12.

3.5.3. Muallimhaneler

Kur'an eğitiminin yani medrese eğitim-öğretim öncesinin verildiği taş mektep, sıbyan mektebi olarak da geçen muallimhanelerden[532] Gelibolu'da toplam 6 adet tespit edilmiştir. Bu muallimhanelerin bulunduğu yerler, kurucuları, yaşadığı yüzyıllar tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3.6. XVII-XIX. Yüzyıllar Arasında Gelibolu'da Bulunan Muallimhaneler

Sıra No:	Muallimhanenin Adı	Mahalle-Mevki	Banisi	Muallimhanenin Bulunduğu Yüzyıllar		
				XVI	XVII	XVIII
1	**Ayşe Sultan**[533]	Sungurca Mahallesi[534]	Aişe Sultan	x[535]	x	x
2	**Bahşi Baba**[536]	Gelibolu merkezdedir. Ancak tam olarak yeri tespit edilememiştir.	Bahşi Baba	-	-	x
3	**El-hâc İsmail**[537]	Su Yağı Mahallesi	El- hâc İsmail	-	-	x
4	**Hüseyin Ağa**[538]	Kilidülbahr Kalesi Arslancı mahallesindedir.	Hüseyin Ağa	-	-	x
5	**Mehmed Çelebi**[539]	Seddülbahr Kalesi derunundadır.	Mehmed Çelebi	-	-	x
6	**Mürteşihi? Baba**[540]	Cami-i Atîk kurbundadır.	Mürteşihi? Baba	-	-	x

Gelibolu'da kurulan bu muallimhanelerin dördü merkezde, ikisi Eceabad nahiyesindedir. Bu muallimhanelerin en önemlisi hanedan mensubu olan Ayşe Sultan'ın inşa ettirdiği muallimhanedir. Bu muallimhane II. Bayezid'in kızı Ayşe Sultan tarafından Sungurca mahallesinde yaptırılmıştır. XV. ve XVI. asırlarda Ayşe sultan muallimhanesindeki muallime günde 5 akçe verilirken[541], XVII. yüzyılda ise muallime 6

---

[531] VGMA, HD, No: 1210, s. 77.
[532] Vedad Günyol, ''Mektep'', *İA*, C:7, İstanbul 1977, ss.655-656.
[533] VGMA, *HD*, No:1210, s.30(1).
[534] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s.127.
[535] İbrahim Sezgin, 1998, a.g.t., s.127.
[536] VGMA, *HD*, No:1210, s. 35.
[537] VGMA, *HD*, No:1167, s. 390.
[538] VGMA, *HD*, No:1165, s.250.
[539] VGMA, *HD*, No:1167, s. 393.
[540] VGMA, *HD*, No:1167, s.384.
[541] İbrahim Sezgin, a.g.t. , s. 127.

akçe verildiği tespit edilmiştir[542]. Ayrıca El-hâc İsmail Efendi'nin de muallimhanesi için para vakfı kurduğu belirlenmiştir.

Bu muallimhanelerde dikkat çeken husus Hurûfât Defterlerinde sadece XVIII. yüzyıla dair bilgiler mevcuttur. Bu bilgilerde de genellikle görevli tayinleri bulunmaktadır. Bu muallimhanelerin XIX. yüzyıldaki varlıkları tespit edilememiştir.

3.5.4. Dârü'l-kurrâ

Camiler dışında yüksek seviyede Kur'an öğretimi için kurulan bağımsız medreseler dârü'l-kurrâlardır[543]. Sıbyan mektebini okuyup bitiren bir öğrenci önce bir alt seviyede dârü'l-kurrâya gider ve orada eğitimini bitirdikten sonra yüksek mertebedeki dârü'l-kurrâya giderek orada ilm-i kıraat gibi dersleri alır ve kendini yetiştirirdi[544]. Dârü'l-kurrâlar Kur'an-ı Kerim'in güzel okunmasını, Kur'an'ın vurgu ile tonlamasının yapılabilmesini ve burayı bitiren kişilerin camilerde, mescitlerde imam, müezzin gibi görevli olarak atanmasını sağlayan bir çeşit okuldur.

İncelediğimiz Gelibolu Hurûfât Defterlerinde Cami-i Atîk yakınında bir dârü'l-kurrânın varlığını görmekteyiz[545]. Bahsettiğimiz bu dârü'l-kurrânın kim tarafından, kaç tarihinde inşa ettirildiği bilinmemektedir. Sadece bu dârü'l-kurrâ'nın XVIII. yüzyılda yaşadığı tespit edilmiştir. Ayrıca dârü'l-kurrâda mütevelli, şeyh ve şeyhü'l-kurrâ görevlileri bulunmuştur. Bu görevler ücretsiz bir şekilde yürütülmüştür. Ayrıca bu üç görev tek bir kişi tarafından üstlenilmiştir.

3.6. Su Yapıları

3.6.1. Çeşmeler

Kur'an-ı Kerim'de, hadislerde suya verilen önem belirtilerek, insanların su ile ilgili hayır inşa etmeleri sağlanmıştır[546]. Birçok kişi de hem suyun dinen önemli olmasını bilmesi hem de çeşme, sebil inşa ederek arkalarından ''aziz olsun, merhumun canına değsin'' sözlerini alarak ruhlarına hediye edilmesini istemiş olduklarından çeşme, musluk, sebil gibi hayır eserleri inşa ettirmişlerdir.

---

[542] VGMA, *HD*, No:1210, s.30(1).
[543] Nebi Bozkurt, ''Dârü'l-kurrâ'', *DİA*, C:8, İstanbul 1993, s. 544.
[544] Cahit Baltacı, 1976, a.g.e., ss. 22-23.
[545] VGMA, *HD*, No:1167, s.384; VGMA, *HD*, No:1167, s.387; VGMA, *HD*, No:1210, s.93; VGMA, *HD*, No:1210, s.99.
[546] Ziya Kazıcı, 2003, a.g.e., s. 241.

Hurûfât Defterlerinde Gelibolu'da toplam 6 çeşme tespit edilmiştir. Bu çeşmelerden biri XVII. yüzyılda, beşi XVIII. yüzyılda yaşamıştır. XIX. yüzyılda yeni bir çeşme ismi belirlenememiştir. Sadece XVIII. yüzyılda kurulan bir çeşmenin XIX. yüzyıla intikal ettiği görülmektedir. Hurûfât Defterlerinde geçen çeşmeler ve yaşadığı yüzyıllar tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.7. XVII- XIX. Yüzyıllarda Gelibolu'da Bulunan Çeşmeler

Sıra No:	Çeşmenin Adı	Mevkisi	Banisi	Çeşmenin Bulunduğu Yüzyıllar		
				XVII	XVIII	XIX
1	**Burun Viran**[547]	Evreşe nahiyesine bağlı Burun Viran karyesindedir.	-	-	x	-
2	**El-hâc Sinan**[548]	Gelibolu merkezindedir.	El-hâc Sinan	-	x	-
3	**Hasan Ağa**[549]	Şehriköy nahiyesi merkezindedir[550].	Hasan Ağa	-	x	-
4	**Hayreddin Halife**[551]	Eceabad nahiyesine bağlı Ilgarderesi karyesindedir.	Hayreddin Halife	-	x	x
5	**İmam El-hâc Murad**[552]	Eceabad nahiyesine bağlı Karainebegli karyesindedir.	İmam El-hâc Murad	-	x	-
6	**Uzun Viran**[553]	Gelibolu merkezine bağlı Uzun Viran karyesindedir.	-	x	-	-

Çeşmeleri kuran kişiler nukûd, dükkân vakf etmişlerdir. El-hâc Sinan kendi yaptırmış olduğu El-hâc Sinan çeşmesinin tamiri için 4 bab dükkân vakf etmiştir. Bu dükkânların bakımı içinde bir mütevelli atayarak babadan oğula geçmesini sağlamıştır. Hayreddin halife de çeşmesinin su yolları tamiri için para vakfetmiştir. Hatta bu tamiratta gelir giderleri tespit etmek amacıyla cabi, kâtip atamaları da yapmıştır. İmam El-hâc Murad da camisi ve çeşmesi için para vakfı kurmuştur. Hasan Ağa da inşa ettirdiği çeşmesi için para vakfetmiştir.

[547] VGMA, *HD*, No:1210, s.65.
[548] VGMA, *HD*, No: 1167, s.379; VGMA, HD, No:1167, s. 382; VGMA, *HD*, No:1167, s.411.
[549] VGMA, *HD*, No: 1200, s. 127.
[550] BOA.EV.MKT.54/174; BOA.EV.MKT.53/157.
[551] VGMA, *HD*, No:1210, s.76.
[552] VGMA, *HD*, No:1167, s.382.
[553] VGMA, *HD*, No:1210, s.6.

3.6.2. Sebiller

Hayır için parasız dağıtılan kubbe ile örtülü yapılara sebil denmektedir[554]. Osmanlı Devleti'nde ilk başlarda sebilhâne denilse de sonraları sebil denmiştir[555]. Osmanlıda imaret çevresinde caminin, hamamın, umumi helanın ve diğer tesislerin suya ihtiyaçları her zaman olmuştur. Dolayısıyla da imaretin uygun bir yerinde halka parasız su dağıtacak sebiller inşa edilmiştir. Hatta bu sebillere yazın kar konularak soğutulmaya çalışılmıştır[556]. Hurûfât Defterlerinde geçen Gelibolu sebilleri ise şunlardır:

3.6.2.1. El-hâc Mehmed Su Sebili

El-hâc Mehmed su sebili, Attaran çarşısında parmak kapı bitişiğindedir. Banisi, El-hâc Mehmed'dir ve bu hayır kurumu için 2 dükkân vakfetmiştir. El-hâc Mehmed bu dükkânlara bakacak yevmi 2 akçe ile mutasarrıf ve mütevelli görevlileri atamıştır[557].

3.6.2.2. El- hâc Çokal Su Sebili Musluğu

El-hâc Çokal su sebili musluğu, Arpacılar çarşısındadır. Banisi, El-hâc Çokal'dır. Arpacılar çarşısında bulunan su sebili musluğu için El-hâc Çokal iki dükkân vakf etmiş ve vakfın tevliyet görevini ise evladlarının yürütmesini şart koşmuştur. Mütevelli olan Abdullah'ın ölmesi sonucunda yerine öz oğlu Hasan bin Abdullah getirilmiştir (8 Ra 1223/ M. 4 Mayıs 1808)[558].

3.6.2.3. Muhammed Efendi Su Sebili Musluğu

Muhammed Efendi su sebili musluğu, Pazar yerinde kuyumcular çarşısındadır. Su sebili musluğu için Muhammed Efendi 2 dükkân vakf etmiştir. Bu vakf ettiği dükkânlara bakması için yevmi 2 akçe ile El-hâc Mehmed isimli bir kişiyi mütevelli olarak tayin etmiştir. Mütevelli El-hâc Mehmed çocuksuz ölünce yerine kardeşinin oğlu Molla İbrahim bin Hasan mütevelli olmuştur[559].

---

[554] M. Zeki Pakalın, a.g.e., C:3, s. 135.
[555] Nur Urfalıoğlu, ''Sebil'', *DİA*, C:36, İstanbul 2009, s. 249.
[556] Ziya Kazıcı, 2003, a.g.e., s. 244.
[557] VGMA, *HD*, No:1167, s.409; VGMA, *HD*, No: 1190, s.339; VGMA, *HD*, No:1205,s.116.
[558] VGMA, *HD*, No: 1167, s.412.
[559] VGMA, *HD*, No: 1167, s.392.

3.6.3. Musluklar

İmaret çevresinde gelişen caminin avlularında abdest almaya yarayacak şadırvan ve musluklar yapılmıştır[560]. Hurûfât Defterlerinde Gelibolu merkezinde de 8 musluk tespit edilmiştir. Bu musluklar şunlardır:

3.6.3.1. Bapuşçılar Çarşısı Musluğu

Bapuşçılar çarşısındaki bu musluğun nakit parası bulunmaktadır. Ancak bu nakit paranın kim tarafından vakf edildiği Hurûfât Defterlerine yansımamıştır. Sadece bu nukûddan verilmek üzere 1 akçe ile mütevelli ataması yapıldığı bilinmektedir[561].

3.6.3.2. Câmi-i Atîk Musluğu

İsminden de anlaşılacağı üzere Gelibolu merkezindeki Câmi-i Atîk'dedir. Câmi-i Atîk musluğuna dükkân vakf edilmiş olup bu dükkânlar için mütevelli ataması yapılmıştır[562]. Ayrıca Solakzâde Mehmed Ağa'nın vakf eylediği acem hanı icaresinden de 2 akçe ile sakka ataması yapıldığı da görülmektedir[563].

3.6.3.3. El-hâc Mehmed Musluğu

El-hâc Mehmed musluğu Attaran çarşısında parmak kapı bitişiğindedir. Banisi; El-hâc Mehmed'dir ve musluğu için 2 dükkân vakf etmiştir. Dükkânlara bakmak için de nazır görevlisi tayin etmiştir. Hatta bu vazifeyi evladlarının yürütmesini şart koşmuştur[564]. El-hâc Mehmed musluğu, El-hâc Mehmed su sebili musluğu ile aynı olmalıdır yahût da El-hâc Mehmed hem musluk hem de sebil inşa ettirmiştir.

3.6.3.4. El-hâc Mustafa Musluğu (Hacı Mustafa Musluğu)

El-hâc Mustafa musluğunun hangi mahallede olduğu belirtilmemiştir. Banisi, El-hâc Mustafa'dır ve musluğunun vakfı için nim akçe ile mütevelli ataması yapmıştır[565].

3.6.3.5. Sofice Halil Mahallesi Abdest Musluğu

Sofice Halil mahallesindedir. Bahsettiğimiz abdest musluğu aynı adla anılan Sofice Halil camisindeki abdest musluğu ile aynı olmalıdır. Bu abdest musluğunun tamiri için Hallaclar çarşısında 1 dükkân vakfedilmiştir[566].

---

[560] Ziya Kazıcı, 2003, a.g.e., s.244.
[561] VGMA, *HD*, No:1165, s. 238; VGMA, *HD*, No: 1174, s.184.
[562] VGMA, *HD*, No:1210, s.88.
[563] VGMA, *HD*, No:1186, s.456.
[564] VGMA, *HD*, No:1205, s.115
[565] VGMA, *HD*, No:1210, s.50.

3.6.3.6. Sofice Mahallesi Musluğu

Sofice mahallesindedir. El-hâc Mustafa vakfından Sofice Mahallesi musluğuna 3 kepenk dükkân vakfedilmiştir. Bu dükkânlara bakmak için de yevmi 1 akçe verilmek üzere nazır tayin edilmiştir[567].

3.6.3.7. Karaman Çarşısı Musluğu

Karaman çarşısındaki musluk zamanla harap olmuştur ve musluğun tamiri için mütevelli atanmıştır. Ancak Mehmed ismindeki bir kişi tevliyet görevini hakkı olmadığı halde kendi üzerine kaydettirmiş ve sonradan bu durum anlaşılarak meclis-i şer'e ihbar edilmiştir. Gelen ihbarlarla tekrar görev asıl sahibi olan Ebubekir bin Mehmed'e verilmiştir[568].

3.6.3.8. Okçılar Çarşısı Musluğu

Hurûfât Defterlerinde Okçılar çarşısı musluğuna dair müstakil bir hüküm bulunamamıştır. Kuyu vakfı hükmü bulunmuştur. O hüküm içerisinde de Okçılar çarşısı musluğu geçmektedir[569].

3.7. Hamam

Osmanlı Devleti'nde çok sayıda hamam inşa edilmesinin iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, hamamların iyi gelir getirmesi sebebiyle vakfa gelir kaynağı sağlamasıdır. İkincisi ise hamamların merkezindeki cami halkına hizmet vermesidir[570]. Hamamlar insanların temizliğinde bulunduğu yerden başka kültürel faaliyetlerinde yapıldığı yerdir. Örneğin; evlenecek olan kızlar düğününden önce hamama götürülür, lohusa kadınlarda doğumunun kırkıncı gününde hamama giderdi. Erkeklerde bayram arifelerinde, Cuma sabahları hamama gitmişlerdir[571].

Gelibolu'da XV. ve XVI. yüzyıllarda 6 hamam tespit edilmişken[572](Kasap Ali Bey Hamamı, Saruca Paşa Hamamı, Has Ahmed Bey Hamamı, Yakup Paşa Hamamı, Pazar Hamamı, Şengül Hamamı) incelediğimiz defterlerde bu hamamların hiçbirine

---

[566] VGMA, *HD*, No:1165, s.237; VGMA, *HD*, No:1167, s.406;VGMA, *HD*, No:1167, s.411.
[567] VGMA, *HD*, No:1167, s.402.
[568] VGMA, *HD*, No:1167, s.411.
[569] VGMA, *HD*, No:1167, s.384.
[570] Semavi Eyice, "Hamam (Tarih ve Mimari)", *DİA*, C:15, İstanbul 1997, s. 414.
[571] Mustafa Uzun- Nurettin Albayrak, ''Hamam''(Kültür ve Edebiyat), *DİA*, C:15, İstanbul 1997, s. 431.
[572] Bkz. Osman Ülkü, a.g.t. , ss. 86-101; Ecevit Dumlu, Gelibolu Hamamlarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Araştırma, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999, ss. 22-45.

rastlanılmamıştır. Hurûfât Defterlerinde sadece *Çolak Hasan Ağa* isminde bir hamam tespit edilmiştir. Bu hamamın hangi mahallede ya da mevkide kurulduğu bilinmemektedir. Zaten bu hamam hakkında H. 1106/M.1694-1695 tarihinde mütevelli atamasına dair bilgi bulunmaktadır[573].

3.8. Çarşılar

Çarşı; üstü kapalı pazarların bulunduğu alışverişlerin yapıldığı[574], iki tarafında dükkânların sıralandığı veya birkaç sokaktan meydana gelen yerdir[575]. Farsçadan dilimize değişerek geçen çarşının Farsça yazılışı çâr-sû'dur ve toplu alışverişlerin yapıldığı yer anlamına gelmektedir[576].

Hurûfât Defterlerinde Gelibolu'da pek çok çarşının varlığı tespit edilmiştir. Ancak sadece bir musluğun, caminin, mescidin yerini belirtirken çarşının ismi geçmiştir. Örneğin; El-hâc Mehmed su sebili musluğunun Attaran çarşısında olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla da Gelibolu'da Attaran çarşının var olduğu bilinmektedir. İncelediğimiz defterlerde Gelibolu'da Arpacılar[577], Attarân[578], Sarrachane[579], Debbağhane[580], Hallâclar[581], Karaman[582], Kutucular[583], Kuyumcular[584], Okcılar[585], Pabuşcılar[586], Sûk-ı Sultaniye[587] isimlerinde çarşı tespit edilmiştir.

Bunlardan başka bir de Gelibolu'da Bedesten[588] tespit edilmiştir. Bedesten, taş yapılı üzerleri kalın kubbelerle örtülü, dört tarafı demir kapılarla çevrili, para, mücevher, gümüş eşya gibi her türlü kıymetli malların bir ücret karşılığında saklandığı yerlerdir[589]. Gelibolu'da bulunan bu bedestenin Saruca Paşa evkafından olduğu belirtilmektedir[590].

---

[573] VGMA, *HD*, No:1210, s.6.
[574] Ziya Kazıcı, 2003, a.g.e., s. 236.
[575] Semavi Eyice, ''Bedesten'', *DİA*, C:5, İstanbul 1992, s.303.
[576] Ergin Taner, *Osmanlı Esnafı Ticari ve Sosyal Hayatı Belge ve Fotoğraflarla*, Ankara 2009,s. 155.
[577] VGMA, *HD*, No: 1167, s.412.
[578] VGMA, *HD*, No:1167, s.409; VGMA, *HD*, No: 1190, s.354.
[579] VGMA, *HD*, No:1186, s.468.
[580]VGMA, *HD*, No:1167,s.394; VGMA, *HD*, No: 1167, s.402.
[581] VGMA, *HD*, No: 1167, s.411.
[582] VGMA, *HD*, No: 1167, s.402; VGMA, *HD*, No: 1167, s.411; VGMA, *HD*, No: 1192, s.67.
[583] VGMA, *HD*, No:1165, s.241.
[584] VGMA, *HD*, No: 1167, s.392.
[585] VGMA, *HD*, No: 1167, s.384.
[586] VGMA, *HD*, No:1165, s.238; VGMA, *HD*, No: 1174, s.184.
[587] VGMA, *HD*, No:1198, s.68. Sûk-ı Sultaniye mezat yeridir yani artırma ile satış yapılan yerdir. Bkz. Ferit Develioğlu, a.g.e., s.1122.
[588] VGMA, HD, No: 1186,s.446.
[589] Osman Ergin, ''Bedesten'', *İA*, C:2, İstanbul 1979, s.440.
[590] Semavi Eyice, a.g.m., s.306.

Bedesten, 1564 yılında meydana gelen yangında çok zarara uğramıştır. H. 980/M.1572 tarihinde de büyük bir zarar görmüştür. Yangından zarar gören kısımların tamirine evkaftan ayrılan para ile yapılmaya başlanılmıştır[591].Büyük camiye komşu olan bu bedesten, harap halde olmakla beraber 1952 yılına kadar ayakta kalmayı başarmış sonra da tamamen yıktırılarak ortadan kaldırılmıştır[592].

İncelediğimiz defterlerde Gelibolu'daki çarşılardan başka bir de esnaf tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde esnafın kökenleri Türk- İslam devletlerine kadar dayanmaktadır. Ayrıca her esnaf grubunun kendine özgü gelenekleri ve her mesleğin ayrı bir piri bulunmaktadır. Örneğin, Hz. Lokman hekimlerin, Ahi Evran debbağ esnafının, Hz. Yusuf saatçilerin, Hz. Âdem çiftçilerin piri sayılmıştır[593].

Osmanlı Devleti'nde esnaf yöneticileri bulunmaktadır. Bu yöneticiler genellikle kadı, muhtesip, şeyh, nakip, kethüda, yiğit başı, ehl-i vukuf (ehl-i hibre)'dir. Ayrıca esnaf içerisinde yaşanan ihtilaflar, davalar genellikle teşkilat içerisinde halledilmekte nadiren mahkemeye gidilmektedir[594].

Gelibolu'da Ârâste[595],bakkal[596], papuşçılar[597], berber[598], terzi[599], mumcı[600] ve yorgancı[601] esnafları tespit edilmiştir. Hurûfât Defterlerinde bir de Gelibolu'da *esnaf taifesi* adı altında esnaf gruplarının varlığı görülmektedir. Bu esnaf taifesi ise şöyledir: attar ve bezzaz[602], Ehl-i hiref[603], hammal[604], kalâfatçıyan[605], mükârî[606], siniciyân[607], zenci Arap[608], şîr-i revgan[609]'dır.

---

[591] İbrahim Sezgin,1998, a.g.t., s. 62.
[592] Semavi Eyice, a.g.m., s.306.
[593] Ahmet Kal'a, '' Esnaf'', *DİA*, C:11, İstanbul 1995, s. 423.
[594] Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, ss.333-334.
[595] VGMA, *HD*, No: 1198, s.68.
[596] VGMA, *HD*, No: 1186, s.451; VGMA, *HD*, No:1190,s.363.
[597] VGMA, *HD*, No: 1174, s.184; VGMA, *HD*, No:1174, s.186; VGMA, *HD*, No: 1186, s.450; VGMA, *HD*, No:1186, s.471.
[598] VGMA, *HD*, No: 1174, ss.186-187.
[599] VGMA, *HD*, No: 1186, s.471.
[600] VGMA, *HD*, No:1186, s. 454; VGMA, *HD*, No:1186, s.457.
[601] VGMA, *HD*, No:1186, s.457.
[602]VGMA, *HD*, No:1186, s.447; VGMA, *HD*, No: 1186, s.448.
[603] VGMA, *HD*, No:1174, s.188.
[604] VGMA, *HD*, No:1186, s.455.
[605] VGMA, *HD*, No:1186, s.450.
[606] VGMA, *HD*, No:1186, s.455.
[607] VGMA, *HD*, No:1186, s.454.
[608] VGMA, *HD*, No:1174, s.184; VGMA, *HD*, No:1174, s.187.
[609] VGMA, HD, No:1186, s.468.

3.9. Gelibolu Kazası Mahkemesi

Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği yerlerde hoşgörü politikasını oluşturmuş olması Osmanlı topraklarında etnik yapının da çoğalmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla da Müslümanların kendi aralarındaki anlaşmazlıklar, Müslümanlar- gayrimüslimler arasındaki sorunlar hep var olmuştur. Osmanlı Devleti de bu durumları önlemek için kanunlar çıkartmış ve mahkemeler kurmuştur.

Osmanlı Devleti'nde mahkemeler Türk İslam geleneğinden alınarak daha da geliştirilmiş olup mahfil-i şer veya meclis-i şer olarak isimlendirilmiştir[610]. Osmanlı Devleti özellikle halkın rahatça sorunlarını şikâyet edebilmesi için birçok şikâyet mercileri de kurmuştur. Padişah ve Divan-ı hümayun, sancak ve eyalet divanları, kadı mahkemeleri, veziriazam divanları bu durumun en güzel örnekleridir[611]. Mahkemeler bilindiği üzere Tanzimat'tan sonra klasik tek hâkimli Osmanlı mahkemesi ortadan kalkarak yerini toplu hâkimli mahkemelere bırakmıştır[612].

Hurûfât Defterlerinde Gelibolu mahkemesinde birçok davaya bakıldığı görülmektedir. Gelibolu'daki meclis'i şer' mahkemelerinde genellikle cami, mescid gibi yapılarda çalışan kişilerin görevlerini terk etmesi ve vazifelerin boş kalması[613], vakfın paralarını, gelirlerini tüketen mütevelliler[614], özellikle hile ya da yalan beyanla görevi kendi üzerine tevcih ettiren görevliler[615], çocuksuz yani bilaveled ölen kişinin arkasından çocuğu yoksa görevinin kardeşine ya da kardeşinin oğluna bırakılması ve bu kişilerin doğru olup olmadığının şahitler eşliğinde onaylanması[616], kethüdanın hileye girmesi[617] gibi şikâyetler yer almaktadır. Bu yapılan şikâyetlerde dikkat çeken nokta, 1700'li yılların başlarında Hurûfât Defterlerinde meclis-i şer'e gelen ihbarlar yok denecek kadar azken özellikle 1770'li yıllardan itibaren gelen şikâyetlere bakıldığında sorunların daha da arttığı görülmektedir. 1770'li yıllardan sonra vakıf görevlileri arasında yolsuzlukların arttığı, kişilerin görevleri kendi hakkı olmadığı halde kendi üzerlerine tevcih ettirdiği söylenebilinir. Bu durumda da Osmanlı Devleti'nde yaşanan savaşlar, artan nüfusun

---

[610] M. Akif Aydın, ''Osmanlı Devletinde Mahkeme'', DİA, C:27, Ankara 2003, s. 341.
[611] Murat Tuğluca, a.g.e. ,ss. 29-47.
[612] M. Akif Aydın, a.g.m., s. 344.
[613] VGMA, *HD*, No:1167, s.129(2); VGMA, *HD*, No:1167, s.411; VGMA, *HD*, No:1190, s.374.
[614] VGMA, *HD*, No:1167, s.399; VGMA, *HD*, No:1167, s.378.
[615] VGMA, *HD*, No:1167, s.411; VGMA, *HD*, No:1174, s.184; VGMA, *HD*, No:1186, s.472.
[616] VGMA, *HD*, No:1167, s.414; VGMA, *HD*, No:1167, s.411.
[617] VGMA, *HD*, No:1174, s.183.

etkisiyle yaşanan ekonomik durum, o dönemdeki diğer devletlerin büyümesi, Osmanlı'nın çağa ayak uyduramaması gibi birçok neden gösterilebilinir.

Görüldüğü üzere Hurûfât Defterlerinden zaviye, tekke, imaret, çeşme, musluk, su sebili gibi vakıf yapılarını tespit etmek mümkündür. Bu yapıların en fazla XVIII. yüzyılda ortaya çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca paşa, sultan, hoca, şeyh, efendi gibi unvana sahip birçok kişinin de Gelibolu'da mektep, muallimhane, zaviye gibi yapılar inşa ettirdiği tespit edilmiştir. Bu kişiler sayesinde sosyal yardımlaşma sağlanmıştır. Ayrıca fakir, kimsesiz, dul ve yetimlere, öğrencilere sosyoekonomik kurumlar aracılığıyla ücretsiz yeme, içme ve barınma gibi hizmetler de sunulmuştur. Bunun en güzel örneğini Daî Mehmed Efendi'nin vakfiyesinde görmekteyiz. Daî Mehmed Efendi Gelibolu'daki medresesinden ders alan 10 öğrencinin her birine 2 akçe ödenmesini şart koşmuştur.

SONUÇ

Gelibolu'da araştırma dönemimiz içinde kurulan 109 vakıf tespit edilmiştir. Gelibolu'da XVII. yüzyıl sonlarından XVIII. yüzyıla kadar geçen sürede 10, XVIII. yüzyılda 100, XIX. yüzyılda ise 22 vakfın yaşadığı belirlenmiştir. 2 vakfın ise XVI. yüzyılda yaşadığı kayıtlarda geçmektedir. XVIII. yüzyılda yaşayan 100 vakfın doksan dördü, XIX. yüzyılda ise 22 vakfın üçü yeni kurulmuştur. Yani XVIII. yüzyıldaki 19 vakıf XIX. yüzyıla kadar gelmeyi başarabilmiştir.

XVII. yüzyılda kurulan 10 vakfın ikisi medrese, ikisi zaviye, biri nukûd, dördü ise camidir. Gelibolu'da XVII. yüzyılda kurulmuş olan bu vakıfların altısının XVIII. yüzyılda da devam ettiği görülmektedir. XVIII. yüzyılda ise bu vakıfların daha da artığı belirlenmiştir. XVIII. yüzyılda yeni kurulan 94 vakfın türü ise on dört akar, on dört nukûd, dört akar- nukûd, on üç cami, üç musluk, iki zaviye, on bir mescid, bir abdest musluğu, bir mektep, iki muallimhane, bir su sebili, dört çeşme, on avarız, bir kuyu, bir su yolları ve bir tekke'dir. Gelibolu'da XVIII. yüzyılda kurulan yeni vakıfların büyük bir kısmı görüldüğü üzere hayrî binalar inşa ettirmek için kurulmuştur. XVIII. yüzyılda bu kadar vakıf eserin kurulması Gelibolu nüfusunun artmasıyla birlikte, ahalinin yeni ibadethane, eğitim kurumları, su gibi yapılara ihtiyaç duymasından kaynaklanmıştır. Özellikle artan nüfus nedeniyle mescid, medrese, mektep, muallimhane gibi yapılar halka yetmemiştir. Bu nedenle de çok fazla vakıf kurulmuştur. XIX. yüzyılda kurulan 3 vakfın türü ise biri akar, biri cami, biri mescittir.

Görüldüğü üzere vakıflar sayesinde Osmanlı Devleti, hazinesinden para harcamak zorunda kalmamıştır. Mescid, cami gibi yapılar inşa edilerek milletin dinî ihtiyaçları giderilmiştir. Hatta sadece dinî müesseseler de değil vakıflar sayesinde eğitim- öğretim amaçlı okullar da açılmıştır. Birçok mektep, medrese, muallimhane ve dârü'l-kurrâ gibi okulların kurulması eğitime verilen önemi göstermektedir.

Hurûfât Defterlerinde Gelibolu kazasında 71 cami, 57 mescid, 14 zaviye, 9 tekke, 8 mektep, 4 medrese, 6 muallimhane, 2 imaret, 8 musluk, 6 çeşme, 3 sebil, 1 dârü'l-kurrâ gibi birçok vakıf türünün kurulduğu görülmektedir. Bu vakıflardan başka XVIII. yüzyılda Gelibolu'daki 10 mahallenin ahalisi tarafından avarız vakfı oluşturulduğu da belirlenmiştir. XVIII. yüzyılda avarız vakıflarının varlığının görülmesinin Osmanlı'nın o yüzyıllarda yabancı ülkelerle savaş yapması ve mali yükünün artması nedeniyle halktan çeşitli vergiler almasından kaynaklanmıştır. Ayrıca bazı kişilerin vakfiyelerinde Avarız vergisi ile

mükellef olan mahallelere yardım yapıldığı da açıkça görülmektedir. Cevganizâde El-hâc İbrahim, Kariyaya nahiyesinden toplanan avarız vergileri için her sene üç yüz ellişer kuruş verilmesini vakfiyesinde şart koşmuştur.

Aynı zamanda XVII. yüzyıl sonlarından XIX. yüzyıl ortalarına kadar cami, medrese, muallimhane, mektep, mescid, zaviye gibi kurumların hizmetlerini sürdürmesi için şehirdeki vakıflar tarafından maddi açıdan desteklenmiştir. Örneğin; El-hâc Mustafa vakfından Sofice Mahallesi musluğuna 3 kepenk dükkân vakfedilmiştir. Vakfedilen dükkânlara bakıldığında da birazda olsa şehrin iktisadî yapısını ve esnaf grubunu tespit edebiliriz. Zaten Hurûfât Defterlerinde esnaf taifesi hakkında bilgi bulmak mümkündür. Gelibolu'da belirleyebildiğimiz kadarıyla ârâste, bakkal, papuşçılar, berber, terzi, mumcı yorgancı, attar ve bezzaz, Ehl-i hiref, hammal, kalâfatçıyan, mükârî, siniciyân, zenci Arap, şîr-i revgan esnaf taifeleri bulunmuştur.

Gelibolu'da inşa edilen cami, medrese, mektep, mescid gibi yapılar mahallenin çevresinde gelişmiştir. Hatta birçok mahalle de bu kurumların ismini almıştır. Gelincik, İbnüadel Kebece, Kul Hızır, Pazar Yeri, Sarıca, Sofice Çelebi, Sofice Halil, Su Yağı gibi cami isimleri bulundukları mahalleye ismini vermiştir.

Camilerin, mescitlerin, medreselerin, mekteplerin, zaviyelerin, tekkelerin, çeşmelerin, muslukların, sebillerin en fazla Gelibolu merkezinde kurulduğu görülmektedir. Dolayısıyla Gelibolu'da halkın merkez kazada daha çok yaşadığı söylenebilinir. Ayrıca Gelibolu Eceabad nahiyesine bağlı Anafarta-î kebir ve Yalakabad köylerinin kasaba niteliği taşıdığı da görülmektedir. Çünkü Anafarta-î kebir ve Yalakabad köylerinde 2 cami tespit edilmiştir. Ayrıca Yalakabad köyünde 4 mescid belirlenmiştir. Dolayısıyla bu iki köyün nüfusunun diğer köylere nazaran daha fazla olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır.

Cami, mescid, tekke, zaviye, medrese gibi sosyal yapılarda görev yapan kişilerin hileye, yalana başvurarak kendini görevli olarak tayin ettirdiği görülmektedir. Muhtemelen bu da Osmanlı devletinde yaşanan ekonomik sıkıntıların baş göstergelerinden biridir. Ayrıca özellikle mütevelli görevlilerinin vakfın malını, parasını satmaya girişmesi, kendi istediği kişileri göreve getirmek istemesi, vakfın malından harcaması gibi davranışlar da yaşanan ekonomik sıkıntılardan kaynaklanmaktadır. Hurûfât Defterleri de bu ekonomik sıkıntılardan dolayı vakıf yapılara kimlerin atandığını tam anlamıyla bilmek için yani görevlerde ikililiğin oluşmasını önlemek için oluşturulmuş olmalıdır.

Tez çalışmamızda XVII. yüzyıl sonları ila XIX. yüzyıl ortalarında hayrî, akar ve nukûd vakıfları kuran kişiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kişilerin çoğunun kim oldukları hakkında Hurûfât Defterlerinde bir bilgi bulunamamıştır. Ancak vakfiyelerini bulabildiğimiz kişiler hakkında bilgiler vermeye çalışılmıştır. Vakıf konusunda çalışmak isteyen kişiler Hurûfât Defterlerinin yanı sıra ahkâm defterleri, ilmühaber defterleri, hüccet defterleri, esas defterlerine de bakıp daha detaylı bir çalışma yapabilirler.

Gelibolu alanında XVII. yüzyıl sonları ila XIX. yüzyıl ortalarında dinî yapılar, eğitim kurumları, su yapıları hakkında çalışma yapmak isteyen kişiler rahatlıkla bu yapıları tezimizde bulabilirler. Ancak her ne kadar merkez kaza, nahiyeler, nahiyelere bağlı köyler, buralardaki cami, mescit, zaviye, tekke, hamam, çeşme gibi yapılar ayrı ayrı verilse de sadece Hurûfât Defterleri ele alınarak bir tez çalışması yürütüldüğünden eksik yönler de bulunmaktadır. Örneğin; biz tezimizde XVIII. yüzyılda Gelibolu merkezinde toplam 30 caminin bulunduğunu tespit ettik. Ancak başka bir araştırmacı daha fazla ya da daha az cami ile karşılaşabilir. Ayrıca Gelibolu'da kurulan bu vakıf yapılarının ne zaman kurulduğu hakkında da tam bir bilgi sahibi değiliz. Dolayısıyla Gelibolu alanında yapılmış tezlere, araştırma eserlere bakılsa da küçük bir kısmının ne zaman kurulduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden daha fazla kayıtlar incelenerek bu yapıların ne zaman kurulduğu, kim tarafından inşa ettirildiği bulunabilinir.

KAYNAKÇA

Akbulut, İlhan (2007), Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi. *Vakıflar Dergisi*, 30, Ankara, 61-72.

Akgündüz, Ahmet (1988). *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. Ankara: TTK Basımevi.

Akgündüz, Ahmet (2002). Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümler ve Çeşitleri. *Türkler Ansiklopedisi*, 10, Ankara, 447-460.

Alkan, Mustafa (2003). Türk Tarihi Araştırmaları Açısından Vakıf Kayıtlar Arşivi. *Vakıflar Dergisi*, 30, 1-34.

Altan, Ebru (2001). Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar. Belleten, LXV (243), 571-582.

Altıer, Semiha (2018). Çanakkale'de Osmanlı Dönemi Tasavvuf Ortamının İzleri, Tarikat Yapıları. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 16 (24), Çanakkale, 79-132.

Aşıkpaşazade (2003). Tevarih-i Âl-i Osman. (haz. Kemal Yavuz- M. Yekta Saraç). İstanbul: K Kitaplığı.

Atalay, Mithat (2010).Gelibolu Vilayetinin Tarihi Coğrafyası. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 8 (8), Çanakkale,125-160.

Atar, Fahrettin (2003). Mahkeme. *DİA*, 27, Ankara, 338-341.

Ateş, İbrahim (1982). Hayrî ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar. Vakıflar Dergisi, 15, Ankara, 55-88.

Aydın, M. Akif (2003). Mahkeme (Osmanlı Devletinde Mahkeme), *DİA*, 27, Ankara, 341-344.

Ayönü, Yusuf (2006). Osmanlılardan Önce Rumeli'de Türkler 1305-1313. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXI (2), 17-33.

Ayverdi, Ekrem Hakkı (1986). *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri(630-1402)*. İstanbul: Baha Matbaası.

Baltacı, Cahit (1976). *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İrfan Matbaası.

Baltacı, Cahit (2002). Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim, *Türkler Ansiklopedisi*, 11, Ankara, 446-462.

Baltacı, Cahit (2004). Mektep (Osmanlılarda Mektep), *DİA*, 29, Ankara, 6-7.

Barkan, Ömer Lütfi (1979). Avarız. *İA*, 2, İstanbul, 13-19.

Baykara, Tuncer (1990). *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVIII. Yüzyılda Görev ve Görevliler(Anadolu).* Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Berki, Şakir (1965). Vakıfların Gördüğü Hizmetler. *Vakıflar Dergisi*, 6, İstanbul, 85-91.

Berki, Ali Himmet (1966). Vakfa Dair Yazılan Eserler ve vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tabirler. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı.

Berki, Ali Himmet (1995). Vakıfların Tarihi, Mahiyeti, İnkişafı ve Tekâmülü, Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler. *Vakıflar Dergisi*, 6, İstanbul, 9-13.

Beyazıt, Yasemin (2013). Hurufat Defterlerinin Şehir Tarihi Araştırmalarında Yeri. *History Studies International Journal of History*, 5(1), 39-69.

Bizbirlik, Alpay (1999). Osmanlı Toplumunda Vakıfların Sosyo- Ekonomik Boyutları ve Buna Dair Örnekler. *Osmanlı 5*, Ankara, 56-62.

Bostan, İdris (1992). *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*. Ankara: TTK Basımevi.

Bozkurt, Nebi (1993). Dârülkurrâ. *DİA*, 8, İstanbul, 543-545.

Canatar, Mehmet (2002). Kethüdâ. *DİA*, 25, Ankara, 332-334.

Cansel, Erol (1988). Vakıf Kuruluşu, İşleyişi ve Amacı. *Vakıflar Dergisi*, 20, Ankara, 321-327.

Cezar, Mustafa (2010). *Mufassal Osmanlı Tarihi I*, Ankara: TTK Basımevi.

Çanakkale Kitabeleri-I Gelibolu (2014). (Proje başk. Ve Ed. Nasuhi Karaaslan). Ankara: TTK Basımevi.

Çelebi, Evliya (2010), Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi. (haz. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı). 5.kitap 2. Cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çelebioğlu, Amil (1989). Ahmed Bîcan. *DİA*, 2, İstanbul, 49-51.

Çiçekler, Mustafa(2006). Na't (Giriş, Fars Edebiyatı). *DİA*, 32, 435-436.

Değerli, Ayşe; Küçükdağ, Yusuf(2017). Vesâik-i Bektaşiyân'da Yer Almayan Rumeli'deki Bektaşi Yapıları(1400-1826). *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 13, 105-135.

Demir, Mustafa; Çağ, Galip (2008). Bizans Devleti'nin Osmanlılara Karşı Gelibolu Yarımadası İle İlgili Son Umudu: Kont Amedo. Çanakkale Savaşları Tarihi, II, 637-652.

Devellioğlu, Ferit (2012). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedisi*. Ankara: Aydın Kitapevi.

Duran, Tülay (1990). *Tarihimizde Vakıf Kuran Kadınlar Hanım Sultan Vakfiyeleri*. İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı.

Emecen, Feridun (1996). Gelibolu. *DİA*, 14,İstanbul, 1-6.

Emecen, Feridun (2010). Süleyman Paşa. *DİA*, 38, İstanbul, 94-96.

Eren, Fikret. Osmanlı Dönemi Vakıfları. Vakıf Haftası Dergisi, 5, 195-201.

Eren, Ramazan (2012). *Çanakkale Türk Devri Eserleri*. Çanakkale: Çanakkale Valiliği Basımı.

Ergenç, Özer (1984). Osmanlı Şehrindeki "Mahalle"nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine. *Osmanlı Araştırmaları4*, Ankara, 69-78.

Ergin, Osman (1979). Bedesten. *İA*, 2, İstanbul, 440-442.

Ertem, Adnan (2011). Osmanlıdan Günümüze Vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, 36, 25-65.

Ertuğ, Zeynep Tarım (2000). İmaret. *DİA*, 12, İstanbul, 219-220.

Erzen, Afif (1972). Eskiçağ Tarihinde Marmara Denizi ve Boğazlar. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1, 57-62.

Eyice, Semavi (1989). Ahmed Bîcan Türbesi. *DİA*, 2, İstanbul, 52.

Eyice, Semavi (1992). Baruthâne. *DİA*, 5, İstanbul, 94-96.

Eyice, Semavi (1992). Bedesten. *DİA*, 5, İstanbul, 302-311.

Eyice, Semavi (1997). Hamam(Tarih ve Mimari). *DİA*, 15, İstanbul, 402-430.

Eyice, Semavi (2002). Kilitbahir Kalesi. *DİA*, 26, İstanbul, 22-23.

Gökbilgin, M. Tayyib (1952). *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne Paşa Livası Vakıflar- Mülkler-Mukataalar*. İstanbul: Üçler Basımevi.

Gölen, Zafer (2001). Osmanlı Devletinde Baruthâne-i Âmire. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta.

Günay, Hacı Mehmet (2012). Vakıf. *DİA*, 42, İstanbul, 475-479.

Günay, Vehbi (2008). XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Çanakkale Boğazı Yöresine Genel Bir Bakış, *Çanakkale Savaşları Tarihi*, I, 81-119.

Günyol, Vedad (1977). Mektep. *İA*, 7, İstanbul, 655-659.

Heyd, W. (1975). Yakındoğu Ticaret Tarihi.(tercüman: Enver Ziya Karal). Ankara: TTK Basımevi.

Hoca Sadeddin (1979). Tacü't Tevarih I. (Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Dumlu, Ecevit (1999). Gelibolu Hamamlarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Araştırma. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İnalcık, Halil (1962). Türk Donanmasının Beşiği Gelibolu. *Türk Kültür Dergisi*, 22, 57-60.

İnalcık, Halil (2009). Osmanlı Sultanı Orhan 1324-1362 Avrupa'da Yerleşme. *Belleten*, LXXIII (266), 77-107.

İnalcık, Halil (2011). Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ(1300-1600). (çev. Ruşen Sezer).İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İnalcık, Halil (2011). *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*. Ankara: İsam Yayınları.

İpşirli, Mehmet (1991). Avarız Vakfı. *DİA*, 4, İstanbul, 109.

İpşirli, Mehmet (2003). Medrese(Osmanlı Dönemi). *DİA*, 28, Ankara, 327-333.

Kal'a, Ahmet(1995). Esnaf. *DİA*, 11, İstanbul, 423-430.

Kara, Mustafa (2011). Tekke. *DİA*, 40, İstanbul, 368-370.

Karaca, Filiz (2012), Turhan Sultan. *DİA*, 41, İstanbul, 423-425.

Kayaoğlu, İsmet (1978), Vakfın Menşei Hakkında Görüşler. *Vakıflar Dergisi*, 11, Ankara, 49-55.

Kazıcı, Ziya (1999). Osmanlı Devletinde İmaret, *Osmanlı 5*, Ankara, 44-48.

Kazıcı, Ziya (2003). *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*. İstanbul: Bilge Kitapevi.

Kurat, Akdes Nimet (1937). *Peçenek Tarihi*. İstanbul: Devlet Basımevi.

Kurat, Akdes Nimet (1946). *Çaka Bey*. İzmir: İzmir Karşıyaka Halkevleri Yayınları.

Kurtoğlu, Fevzi (1936). XVI'ıncı Asrın İlk Yarısında Gelibolu, Türkiyat Mecmuası 5, 291-306.

Kurtoğlu, Fevzi (1938).*Gelibolu Yöresi ve Tarihi*. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Kemalpaşazâde (1991). Tevarih-i Âl-i Osman II. (Haz. Şerafettin Turan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kiel, Hedda Reindl (2004). Mesih Paşa. *DİA*, 29, Ankara, 309-310.

Kulu, Mustafa (2004). 1530'larda Çanakkale Yöresinde Yerleşim ve Nüfus. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*,2, Çanakkale, 197-239.

Kunter, Halim Baki (1969). Türk İslam Sanat Eserlerine Vücut Veren Manevi Amiller. *Vakıflar Dergisi*, 8, Ankara, 9-13.

Küçük, Levent (2007). Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Korkmaz, Şerif (2017). II. Mahmut Döneminde Yapılan 1832 Tarihli Arazi Ve Emlak Sayımı Gelibolu Örneği. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 22, Çanakkale, 87-108.

Massignan, Louis (1979).Tarikat. *İA*, 12/1, İstanbul, 1-17.

Mehmed Neşrî (2014). *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi* (Yay. Haz. Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen). Ankara: TTK Basımevi.

Müneccimbaşı Ahmet Dede (1900). Müneccimbaşı Tarihi (Çev. İsmail Ertünsal). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

Nicos, M. Donald (2009). Bizansın Son Yüzyılları (1261-1453) (Çev. Bilge Umar). Ankara: TTK Basımevi.

Ocak, Ahmet Yaşar; Faruki, Süreyya (1977). Zaviye. *İA*, 13, İstanbul, 468-476.

Ocak, Ahmet Yaşar (1978). Zaviyeler. *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 247-269.

Orman, İsmail (2012). Türbe. *DİA*, 41, İstanbul, 464-466.

Oruç Beg. *Oruç Beg Tarihi* (Haz.. Atsız). İstanbul: Tercüman Yayınları 1001 Temel Eser.

Oruç, Hatice (2012). Saraybosna Vakıfları (16. yüzyıl sonları- 19. yüzyıl ilk yarısı), *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu(İstanbul-Edirne)*, Ankara 2012, 67-88.

Ortaylı, İlber (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*. Ankara: TTK Basımevi.

Ostrogorsky, George (1995). Bizans Devlet Tarihi (çev. Fikret Işıltan). Ankara: TTK Basımevi

Önkal, Ahmet; Bozkurt, Nebi (1993). Cami(Dinî ve Sosyokültürel Tarih). *DİA*, 7, İstanbul, 46-56.

Öz, Mehmet (1997).XVI. yüzyıl Anadolu'sunda Köylülerin Vergi Yükü ve Geçim Durumu Hakkında Bir Araştırma. *Osmanlı Araştırmaları*, XVII, 77-90.

Öz, Mehmet (2007). Osmanlılar (Osmanlı Toplumu). *DİA*, 33, İstanbul, 532-538.

Öz, Mehmet (2007). Reâyâ. *DİA*, 34, İstanbul, 490-493.

Özcan, Tahsin (2003). *Osmanlı Para Vakıfları Kanunî Dönemi Üsküdar Örneği*. Ankara: TTK Yayınları.

Özergin, M. Kemal(1974). Eski Bir Ruznamçeye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri. *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 4-5, İstanbul, 263-290.

Öztürk, Nazif (1983). *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Öztürk, Nazif (2002). Osmanlı Döneminde Vakıflar. *Türkler Ansiklopedisi*, 10, Ankara, 443-446.

Öztürk, Nazif (2006). Mütevelli. *DİA*, 32, İstanbul, 217-220.

Pakalın, Mehmet Zeki(1977). Sebil. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, M.E.B. Basımevi, 3, s.135-136.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). Muhzır. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, M.E.B. Basımevi, II, İstanbul, 572.

Pakalın, Mehmet Zeki (1983). Türbe. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*, M.E.B. Basımevi, III, 539.

Pakalın, Mehmet Zeki(1983). Vakıf. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü*, M.E.B. Basımevi, III, 577-580.

Sağır, Yusuf (2016). Fatih ve II. Bayezid Ümerasından Yakub Bey ve Vakıfları. *Vakıflar Dergisi*, 46, 47-81.

Sezen, Tahir (2017). *Osmanlı Yer Adları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.

Sezgin, İbrahim (1991). 1475-153 Yıllarında Gelibolu Kazası. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sezgin, İbrahim (1998). XV. ve XVI. Asırlarda Gelibolu Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Sezgin, İbrahim (2002). Osmanlı İmparatorluğundaki Baruthaneler ve Barut İmalatı. *Türkler Ansiklopedisi*, 10, Ankara, 145-150.

Şahin, Haşim (2017). *Dervişler ve Sufi Çevreler*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Şenocak, Lucienne Thys (2009). Hadice Turhan Sultan- Osmanlı İmparatorluğunda Kadın Baniler. (çev. Ayla Ortaç). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Şimşek, Selami (2007). Avrupa ile Asya Arasında Önemli Bir Geçiş Noktası Gelibolu'da Tarikatlar ve Tekkeler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, Konya, 251-310.

Tabakoğlu, Ahmet (2009). *Türkiye İktisat Tarihi*, Ankara: Dergâh Yayınları.

Taner, Ergin (2009). *Osmanlı Esnafı ve Sosyal Hayatı Belge ve Fotoğraflarla*. Ankara.

Tekindağ, Şehabeddin (1977). Çanakkale(Tarih). *İA*, 3, İstanbul, 340-347.

Tetik, Metin (2018). Rumeli'de İlk Osmanlı Şehri, Gelibolu'nun Tarihi ve Kentsel Gelişimi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Tuğluca, Murat (2016). *Osmanlı Devlet Toplum İlişkisinde Şikâyet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi*. Ankara: TTK Basımevi.

Urfalıoğlu, Nur (2009). Sebil. *DİA*, 8, İstanbul, 249-251.

Uludağ, Süleyman (1997). Halvetiyye. *DİA*, 15, İstanbul, 393-395.

Unan, Fahri (1999). Osmanlılarda Medrese Eğitimi. *Osmanlı 5*, Ankara,149-160.

Uzun, Mustafa; Albayrak, Nurettin (1997). Hamam(Kültür ve Edebiyat). *DİA*, 15, İstanbul, 430-433.

Uzun, Mustafa (2005). Muhammediyye. *DİA*, 30, İstanbul, 586-587.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: TTK Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2008). *Osmanlı Tarihi I*, Ankara: TTK Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2014). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: TTK Basımevi.

Ülkü, Osman (1998). Gelibolu'da Bulunan Türk Dönemi Mimari Eserleri. Atatürk

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Yavuz, Mehmet Fatih (2008). İlkçağ'da Gelibolu Yarımadası. *Çanakkale Savaşları Tarihi*, 1,İstanbul, 419-447.

Yediyıldız, Bahaeddin (1982). Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800. *Osmanlı Araştırmaları*, III, 143-164.

Yediyıldız, Bahaeddin (1986). Vakıf. *İA*, 13, İstanbul, 153-172.

Yediyıldız, Bahaeddin (2002). Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Bir Bakış. *Türkler Ansiklopedisi*, 10, Ankara, 183-215

Yediyıldız, Bahaeddin (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesi*, Ankara: TTK Basımevi.

Yıldız, Hakkı Dursun (1986). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi II*, İstanbul: Çağ Yayınları.

Yönem, Ahmet (2015). Tarihi Süreç İçinde Çanakkale'de Bektaşilik, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 9, 75-89.

Arşiv Kaynakları

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.BKB. Numara: 95/151.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.D. 21171/60.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. EMH. Numara: 11/81.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. EMH. Numara:11/81(2).

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. EMH. Numara: 11/82.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. EMH. Numara:27/136.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. KSD. 5/62.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.MH. Numara:61/36.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.MH.Numara:270/162.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.MH. Numara:778/26.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MH. Numara:813/91

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.MH. Numara:1143/24.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.MH. Numara:1143/25.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.MH. Numara:1143/26.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. Numara: 45/118.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. Numara: 53/157.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. Numara: 54/174.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. Numara: 268/87.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.MKT. Numara:588/95.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. Numara: 702/85.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. Numara:763/21.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.MKT.Numara:1312/37.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. Numara:3224/93.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. Numara: 3508/147.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. Numara:205/174.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. CHT. Numara: 223/10.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. CHT. Numara: 532/338.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. MKT. EVM. Numara: 22/136.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. SRG. 280/94.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. THR. Numara: 9/314.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. THR. Numara: 26/3.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. THR. Numara:109/31.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. THR. Numara:114/102.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV. THR. Numara:143/26.

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. EV.THR. Numara:292/133.

TKGM. Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadime Arşivi. TADB. TTD. VCEDİT. Numara:92/2-3

VGMA. HD. No:1162.

VGMA. HD. No:1164.

VGMA. HD. No:1165.

VGMA. HD. No:1167.

VGMA. HD. No:1174.

VGMA. HD. No:1179.

VGMA. HD. No:1186.

VGMA. HD. No:1190.

VGMA. HD. No:1192.

VGMA. HD. No:1193.

VGMA. HD. No:1194.

VGMA. HD. No:1195.

VGMA. HD. No:1196.

VGMA. HD. No:1198.

VGMA. HD. No:1200.

VGMA. HD. No:1201.

VGMA. HD. No:1203.

VGMA. HD. No:1205.

VGMA. HD. No:1210.

VGMA. HD. No:1214.

VGMA. HD. No:1221.

VGMA. HD. No:1223.

VGM-DEFTER. Numara:307/109.

VGM-DEFTER. Numara:877/209.

VGMA. Vakfiye Defteri. No: 581/2, ss.488-489, sıra:466.

VGMA. Vakfiye Defteri. No:583, ss.12-17, sıra:9.

VGMA. Vakfiye Defteri. No:600, ss.14-15. Sıra:17.

VGMA. Vakfiye Defteri. No:626/2, ss. 635-636, sıra:665.

VGMA. Vakfiye Defteri. No:633, ss.5-6, sıra:3.

VGMA. Vakfiye Defteri. No: 633, s. 85, sıra:32.

VGMA. Vakfiye Defteri. No: 744, s.112, sıra: 29.

VGMA. Vakfiye Defteri. No: 744, s.509-513, sıra:210.

VGMA. Vakfiye Defteri. No: 776, s.198-199, sıra:164.

VGMA. Vakfiye Defteri. No: 776, s.267-268, sıra:205.

VGMA. Vakfiye Defteri. No: 987, s.12, sıra:2/4.

VGMA. Vakfiye Defteri. No: 987, s.45, sıra:11/2.

VGMA. Vakfiye Defteri. No:990, s.75, sıra:63.

VGMA. Vakfiye Defteri. No: 990, ss.160-162, sıra:158.

EKLER

Ek 1. Kronoloji

M.Ö. 560: Atinalıların Gelibolu'ya varması

M.Ö. 545: Pers Kralı Kyros'un Sardis'i ele geçirip Lydia devletine son vermesi ve Gelibolu'yu yağmalaması

M.Ö. 493: Perslerin Gelibolu kentlerini ele geçirip yağmalaması

M.Ö. 447: Atinalıların tekrar Gelibolu'yu alması

M.Ö.431: Gelibolu'nun Peleponnes savaşlarına sahne olması

M.Ö.404-387: Gelibolu'ya Sparta'nın hâkim olması

M.Ö. 300: Büyük İskender'in generallerinden Antigonos'un oğlu Demetous Polierketes tarafından Gelibolu'nun yağmalanması

M.Ö. 286: Gelibolu'nun bir depremle tahrip olması

M.Ö. 278: Kelt kabilesinin Gelibolu yarımadasını ele geçirmesi

M.Ö. 189: Gelibolu idaresinin Bergama kralı Eumenese verilmesi

M.Ö. 133: Bergama kralı Attalos III. Philometor öldüğünde krallığını Roma Devleti'ne bırakması ve Gelibolu'nun da Roma'ya geçmesi

441: Hunlar tarafından Gelibolu'nun yağmalanması

670: Gelibolu'nun Arap saldırılarına maruz kalması

715-717: Halife Süleyman bin Abdülmelik döneminde Meslehe bin Abdülmelik komutasındaki İslam ordularının Gelibolu yarımadasından Trakya'ya geçmesi

1190: III. Haçlı seferinde Alman imparator Friedrich Barbarossa'nın Çanakkale Boğazından Gelibolu'ya geçmesi

1204: Gelibolu'nun Latinlerin eline geçmesi

1235: İznik İmparatoru III. Ioannes'in Gelibolu'yu kendi himayesine geçirmesi

1304: Katalanların Gelibolu'yu ele geçirmesi

1354: Osmanlı Devleti'nin Gelibolu'yu ele geçirmesi

1366: Savay Dükü Amedo'nun Gelibolu'yu ele geçirmesi

1367: Osmanlı Devleti'nin Gelibolu'yu tekrar alması

1416: Venedik donanmasının Gelibolu'ya gelerek Osmanlı donanmasına zarar vermesi

1659: Venedik donanmasının Girit harbi sırasında Gelibolu boğazını kontrol altına alması

1920: I. Dünya Savaşında Gelibolu'nun Yunanlılar Tarafından işgali

1922: Yunanlıların Gelibolu'dan çekilmesi

1926: Gelibolu'nun vilayet merkezinden ilçe merkezi haline getirilmesi

Ek 2. Küçük Sözlük

Âb-ı Lezîz: Ab su anlamına gelmektedir. Lezîz ise tatlı, hoşa giden demektir. Âb-ı Lezîz ise tatlı su manasına gelmektedir.

Âb-keş: Farsça'da su anlamına gelen "ab" ile yine Farsça'da çekmek manasına gelen "keşiden(.keş)" sözcüğü ile birleşerek oluşmuş bir kelimedir. Kısacası ab-keş vakıf kuruluşlarının ihtiyacını karşılamak üzere su çeken görevlidir.

Attar: Sözlükte güzel kokular, iğne iplik vesaire satan yerdir.

Bevvâb: Kapıcı manasına gelmektedir. Mektebi açıp kapayan, mektebin temizliğinden sorumlu olan çocukların tavır ve hareketlerine nezaret eden görevliye mektep bevvabı denilmektedir. Ayrıca hastanenin kapısını açıp kapayan belirli zamanlar haricinde hastaneye başkalarının girmesine mani olan kişiye de hastane bevvabı denir.

Bezzaz: Kumaş satan, kumaş satılan çarşı.

Cabi: Vakıfların akar gelirlerini toparlayan kişidir.

Cüz-hân: Kuran'ın otuz bölümünden birini okumakla görevli olan kişi yani cüz okuyan manasına gelmektedir.

Debbağ-hâne: Hayvan derilerinin terbiye olunduğu yer.

Devr-hân: Cuma gününde ya da belirli günlerde öğle namazından evvel mülk suresini veya başka bir sureyi okumakla görevli olan kişidir.

Duâ-gû: Vakıf kurucusu için Allah'a dua eden kişidir.

Ehl-i Hıref: Kumaş dokuyan kişilere verilen isimdir.

En'âm-hân: Belirli zaman ve günlerde Kur'an'ın suresini okumakla görevli olan kişidir.

Ferraş: Osmanlı Devleti'nde cami, mescid, medrese, mektep gibi vakıf yapılarının temizliğiyle uğraşan, halı, kilim ve hasırları serip toplayan kişi için kullanılmıştır.

Fürûzân: Parlak, parlayan, parlayıcı anlamındadır. Cami, mescid, türbe, tekke gibi imaret yapılarını aydınlatma görevli olan kişidir.

Hafız: Kur'an'ın tamamını ezberleyen kişidir.

Hallac: Yatak, yorgan satan kişiye verilen isimdir.

Hatip: Cuma günleri camilerde hutbe okuyan kişiye denir.

İmam: Cami'ye namaz kılmak için gelen cemaate namaz kıldıran kişidir.

İmam-ı reis: Reis baş, başkan manasına geldiğinden imam-ı reiste en büyük, en yetkili kişi olmalıdır.

Kaimmakam: Birinin yerine geçen kişidir. Mütevelli görevde olmadığında onun yerine geçen kişi olmalıdır.

Kalafatçı: Gemiyi kalafatlayan, ziftleyen kişiye verilen isimdir.

Kandilci: Cami, mescid, tekke, türbe, mektep, medrese, imaret gibi yapıların kandillerini, yağını, fitillerini hazırlayıp geceleri yakan cami görevlisine denir.

Kâtip: Vakıfların gelir ve giderlerini hesaplayan kişidir.

Kayyım: Cami, mescid gibi yapıların temizlik işlerini yapan kişidir.

Mâ-ı Lezîz: Tatlı su manasına gelmektedir.

Mahzen: İçinde eşya saklanılan yer, oda.

Menzil: Oda.

Meremmetçi: Vakıf yapılarını onaran, tamir eden görevlidir.

Muallim: Öğretmendir.

Muallim-i sıbyan: Mahalle mektebine yeni başlayan çocukları okutan öğretmene verilen isimdir.

Muarrif (Muarrif-hân): Cami, mescid, tekke gibi yapılarda hayır sahiplerinin isimlerini sayan kişidir.

Muhammediye-hân: Camilerde Kur'an'ın 47. Ayetini okuyan ya da Yazıcızâde Muhammed Efendi'nin Muhammediye adlı eserini okuyan kişidir.

Mûid: Müderrisin verdiği dersi tekrar eden bir nevi müderrisin yardımcısı olan kişidir.

Müezzin: Cami ve mescitlerde namaz vakitlerini halka duyuran, ezan okuyan kişidir.

Müezzin-i Sani: Müezzin olmadığında ezanı okuyan, 1. Müezzine yardımcı olan kişidir.

Mülkhân: Kur'an'ı Kerimin 67. Ayeti olan mülk suresini okumakla görevli olan kişiye denir.

Mükârî: Kira ile hayvan işleten kişilere verilen isimdir.

Müsterhim: Sözlükte istirham eden, niyaz eden, yalvaran, merhamet dileyen anlamındadır. Muhtemelen vakıf kurucuları, hayır sahipleri için dua eden, Allah'a yalvaran kişidir.

Mütevelli: Vakfın işlerini yürüten vakıftan sorumlu olan kişidir.

Na't-hân: Na't iyi güzel olayları methederek abartılı bir şekilde anlatmaktadır. Na't özellikle Hz. Muhammed'i övmek için okunan şiirlerdir. Na't-hân ise sözlükte Cuma günleri bazı büyük camilerde, Sultan camilerinde, tekkelerde na't-ı şerif okumakla görevli olan kimsedir.

Nazır: Mütevellileri denetleyen, vakıf işlerini kontrol eden, yapılan işlerin vakfiyeye uygun yapılıp yapılmadığını, vakfın gelirlerinin nerelere harcanıp, harcanmadığını kontrol eden kimsedir.

Noktacı: Cüz-hân ve Devr-hân görevlilerini denetleyerek Kur'an'ın ne kadarının okunup okunmadığını tespit eden görevliye noktacı denmektedir.

Post-nişîn: Posta oturan tekke şeyhine denir.

Râh-ı âb: Râh yol, âb ise su anlamına gelmektedir. Râh-ı âb su yolu manasına gelmektedir.

Sakka: Su dağıtan kişidir.

Sâlâ Müezzini(Sâlâ-hân): Bir kimse öldüğünde cami ve mescitlerde sâlâ'sını okuyarak cemaate haber veren kişidir.

Sarrâc-hâne: Saraçların bulunduğu çarşı.

Sûk-ı Sultaniye: Mezat yeri yani artırma ile satış yapılan yerdir.

Süvari Cabisi: Cabilerin toplamış olduğu vakfın hasılatını, vakfın merkezine getiren ve uzak yerlerdeki vakıf gelirlerin toplayan kişilere süvari cabisi denilmiştir. Bu isim atlı olmalarından kaynaklanmıştır.

Şîr-i Revgan: Sözlükte susam yağı manasına gelmektedir.

Şeyh: Tekke ve zaviyeye başkanlık eden, müritleri olan kişilerdir.

Şeyhü'l-kurrâ: Kur'an okumayı öğreten kişidir.

Tabbâh: Aşçı yani zaviye, imaret, tekke, darü'ş-şifâ gibi yerlerde yemek pişiren görevlidir.

Tebâreke-hân: Kur'an'ı Kerim'in mülk suresini okumakla görevli olan kişidir.

Tekke-nişîn: Tekkede oturan dervişe denir.

Tesbih-hân: Namazdan sonra ya da başka vakitlerde Allah'ı zikretmekle görevli olan kişiye denir.

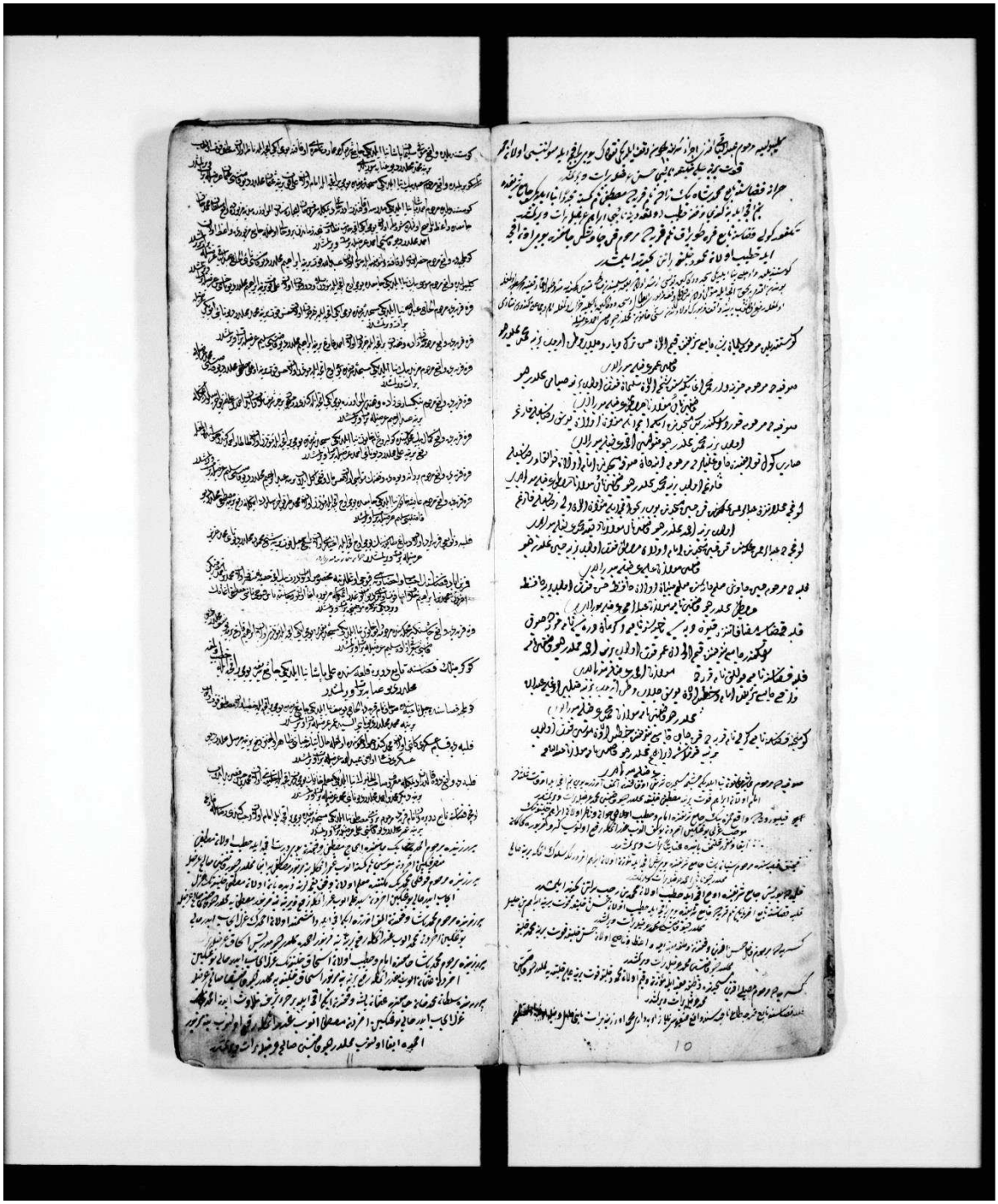
Türbedâr: Türbeyi bekleyen, gözeten ve türbenin her türlü ihtiyacını gören görevlidir.

Vaiz: Cami ve mescitlerde dini öğütlerde bulunan görevlidir.

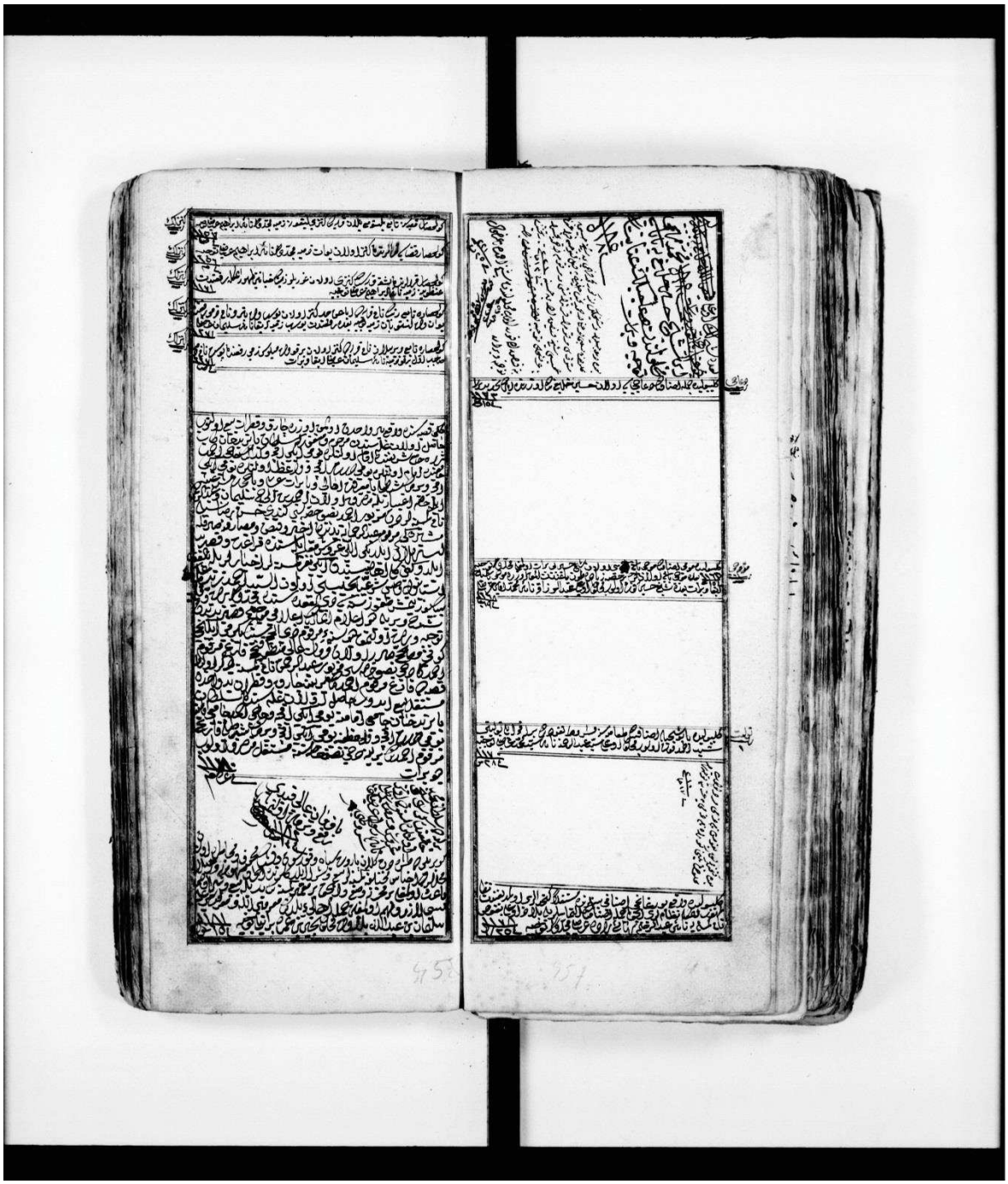
Yasin-hân: Kur'an'ı Kerim'in 36. ayeti olan Yasin suresini okumakla görevli olan kişidir.

Zaviyedâr: Küçük tekke şeyhine verilen isimdir.

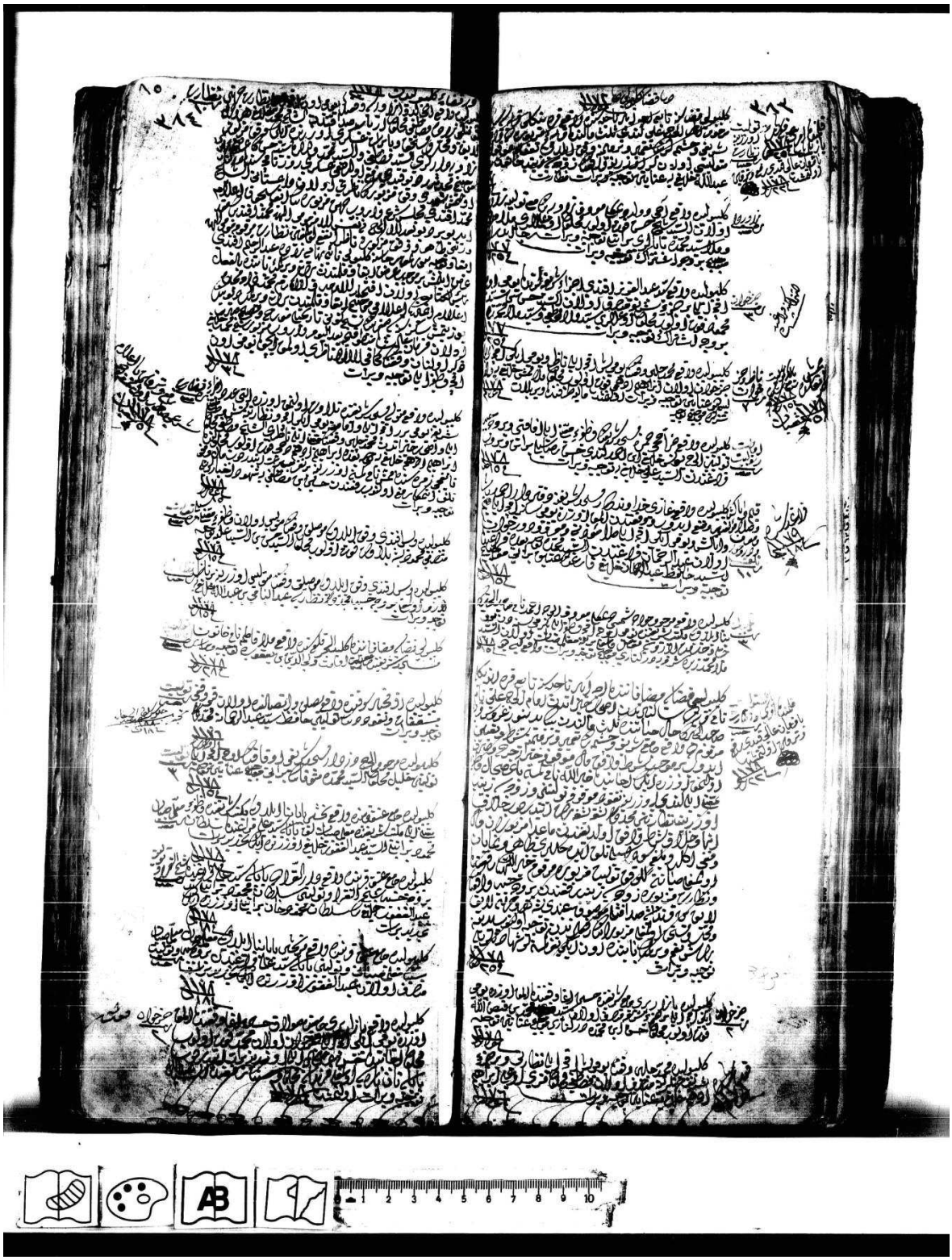
Ek 3. 1210 Numaralı Hurûfât Defterinin 12. Sayfası

Ek 4. 1186 Numaralı Hurûfât Defterinin 457. Sayfası

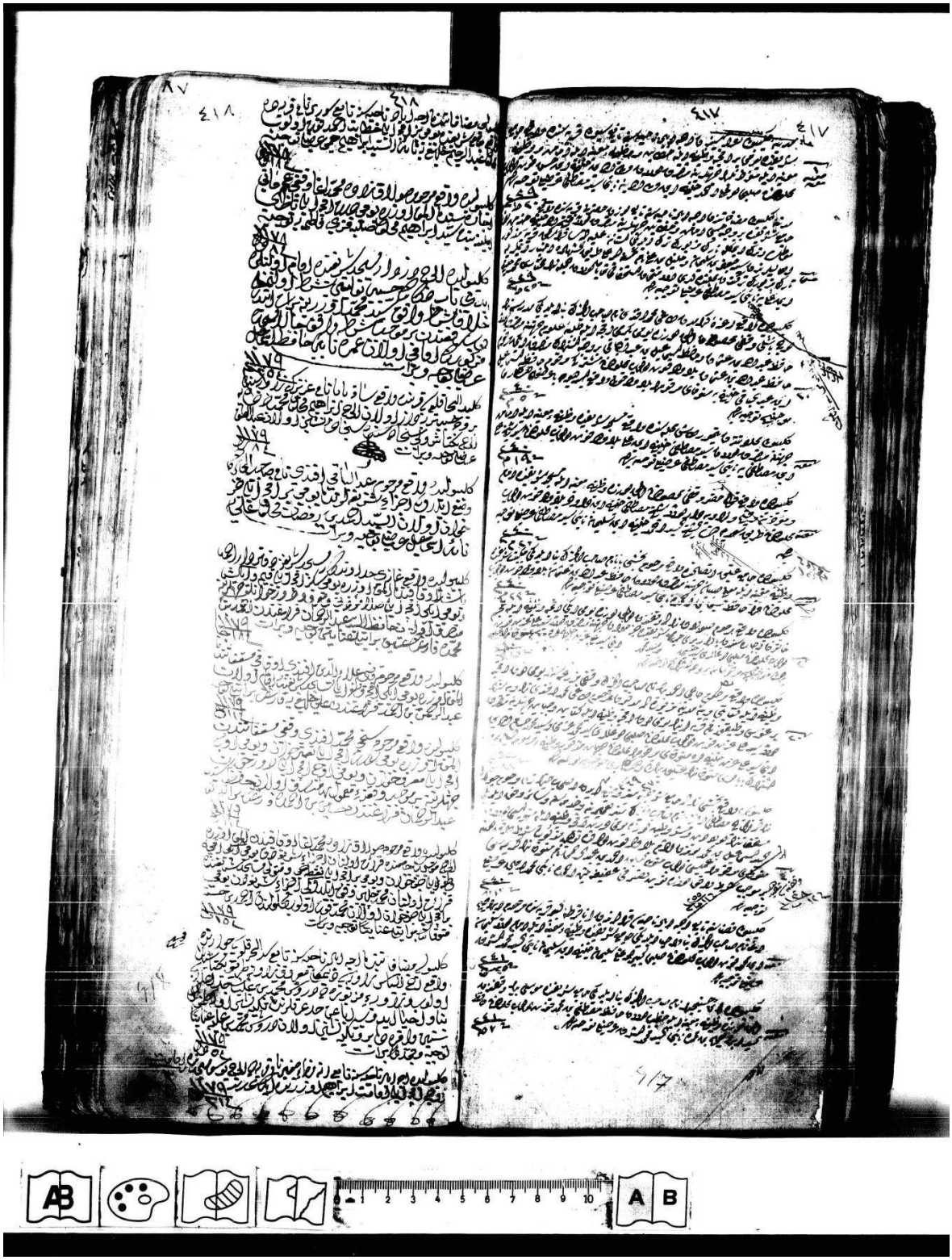
Ek 5. 1167 Numaralı Hurûfât Defterinin 383 ve 384. Sayfaları

Ek 6. 1165 Numaralı Hurûfât Defterinin 233 ve 234. sayfaları

Ek 7. 1167 Numaralı Hurûfât Defterinin 417. Sayfası

Ek 8. Gelibolu ve Nahiyelerinin Köyleri

Ek 9. Gelibolu'da Bulunan Türbe ve Camiler

Ek 10. Gelibolu Mahalleleri

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	: Akkuş, Funda
Uyruğu	: T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri	: 14.05.1992 Yozgat/Merkez
Telefon	: 0539 841 18 51
E-mail	: fundaakkus.comu@gmail.com

Eğitim

Derece	*Eğitim Birimi*	*Mezuniyet Tarihi*
Yüksek Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2019
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2015
Lise	Ahmet Yesevi Lisesi	2010